

”MIKÄHÄN MUSTA OIKEIN ISONA TULIS?”

Narratiivinen tutkimus toista maisteritutkintoa suorittavien opiskelijoiden sosiaalityön opintoihin johtavista elämäntavista ja identiteetin rakentamisesta

PIA LEIVO
Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden
yksikkö
Sosiaalityön pro gradu -tutkielma
Maaliskuu 2011

Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

LEIVO, PIA: ”Mikähän musta oikein isona tulis?” – Narratiivinen tutkimus toista maisteritutkintoa suorittavien opiskelijoiden sosiaalityön opintoihin johtavista elämänkuluista ja identiteetin rakentamisesta.

Pro gradu -tutkielma, 97 s., 1 liites.

Ohjaajat: Kirsi Juhila, Arja Jokinen

Sosiaalityö

Maaliskuu 2011

TIIVISTELMÄ

Tarkastelen tässä tutkielmassa toista maisteritutkintoa suorittavien opiskelijoiden sosiaalityön opintoihin johtavia elämänkulkuja. Tutkielman tavoitteena on ymmärtää opiskelijoiden kertomien elämätarinoiden avulla niitä merkityksiä, joita he uudelle uravalinnalleen antavat. Etsin myös elämätarinoista vastausta kysymykseen, miten he rakentavat ja selittävät identiteettiään elämänmuutoksen aikana. Tutkielman teoreettisena viitekehyksenä ovat elämänkulku postmodernissa yhteiskunnassa ja narratiivisen identiteetin käsite. Tutkielman kohderyhmän muodostaa viisi naisopiskelijaa, jotka ovat suorittaneet aikaisemman maisteritutkinnon jollakin muulla kuin yhteiskuntatieteellisellä alalla.

Tutkielman tutkimusote on narratiivinen. Aineisto on kerätty narratiivisen elämäkertahaastattelun avulla ja se on analysoitu käyttäen sekä narratiivien analyysiä että narratiivista analyysiä. Narratiivien analyysissä aineistoa on teemoiteltu laadullisen sisällönanalyysin tyyliin ja narratiivisessa analyysissä elämätarinoista on konstruoitu yksi, yleinen tyyppitarina, johon on koottu keskeiset elementit ja sisällöt haastateltavien elämätarinoista. Tyyppitarina on luokiteltu länsimaisen tarinankerrontaperinteen mukaisesti romanssiksi, eräänlaiseksi selviytyjän tyyppitarinaksi.

Haastateltavat kuvailevat elämätarinoissaan joko ammatillista kriisiä tai elämänkriisiä yleensä ennen hakeutumistaan sosiaalityön opintoihin. Haastateltavien kertomuksissa kriisi on ollut usein pitkäkestoinen ja päättynyt lopulta oman alan löytymiseen eli sosiaalityön opintojen aloittamiseen. Haastateltavat rakentavat kertomuksissaan identiteettiänsä kahdella eri tavalla. Suurin osa haastateltavista jäsentää identiteettiänsä itsensä löytäneen kertomuksella, jolloin identiteetti, kertomus itsestä, ei ole juurikaan muuttunut elämänmuutoksen aikana. Ainoastaan yksi haastateltava poikkeaa identiteettikerronnassaan muista. Hän rakentaa identiteettiänsä epäonnistumisten ja onnistumisten kautta, jolloin identiteetin määrittelyssä keskeisintä on menetetyn itsetunnon uudelleen rakentaminen. Uusi koulutus voidaan nähdä kaikkien haastateltavien kohdalla elämänhallinnan välineenä ja selviytymisen resurssina heidän pyrkiessään ratkaisemaan elämäänsä liittyviä kriisejä.

Asiasanat: sosiaalityön opiskelija, elämänkulku, narratiivinen identiteetti, narratiivinen tutkimus

University of Tampere
School of Social Sciences and Humanities

LEIVO, PIA: "What will I be when I grow up?" – A narrative study concerning the life courses leading to social work studies and identity construction of students who are pursuing their second master's degree.

Master's Thesis, 97 pages, 1 appendix page

Social Work

Supervisor: Kirsi Juhila, Arja Jokinen

March 2011

ABSTRACT

The focus of the study is to examine the life courses leading to social work studies among the students who are pursuing their second master's degree. The aim is to understand meanings that students give to their career change in their life stories. I have also tried to find out how they construct and explain their identity during the life change. The theoretical background of the study provides an overview of concepts such as life course in post-modern society and narrative identity. The data consists of five female students' life stories collected by narrative interview. The students have pursued their first master's degree in other field than in Social Sciences.

The approach of the study is narrative. Data analysis is carried out using both analysis of narratives and narrative analysis. In analysis of narratives I have defined themes in a way that is common for qualitative content analysis. In narrative analysis I have constructed one typical story of the essential elements and contents of the five life stories. The typical story can be seen as a romance or survival story according to the Western storytelling tradition.

In their life stories the interviewees describe either professional crisis or life crisis in general before seeking their way to social work studies. The crises have been in their stories long-term crises and they have finally ended in finding a new career, in other words social work studies. The interviewees construct their identity in two ways. The most of the interviewees analyze their identity as narratives of self-discovery. It means that the story of the self has not changed a lot during the life change. Only one interviewee explains her identity differently: she constructs her identity through failures and success. In her case the most essential thing in construction of the identity is re-construction of the lost self-esteem. In this study pursuing a new degree can be seen as a tool of life control and resource of surviving in the interviewees' attempt to solve their life crises.

Keywords: social work student, life course, narrative identity, narrative research

Sisältö

1 JOHDANTO	1
2 AIHEALUETTA SIVUAVIA TUTKIMUKSIA.....	5
3 ELÄMÄNKULUN MONIMUOTOISUUS.....	9
3.1 Perinteisiä näkökulmia elämäntulkintaan	10
3.2 Elämäntulkinta postmodernissa yhteiskunnassa	12
4 IDENTITEETTI KÄSITTEENÄ.....	18
4.1 Näkökulmia identiteettiin	18
4.2 Narratiivinen identiteetti.....	21
4.3 Ammatillinen identiteetti	24
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	26
5.1 Tutkimuksen rajausta.....	26
5.2 Narratiivinen tutkimusote	27
5.3 Elämäntarinat aineistona ja tutkimusjoukko	30
5.4 Aineiston analyysi	37
5.5 Eettisyyden huomioiminen tutkimuksessa	42
6 TUTKIMUKSEN TULOKSET.....	46
6.1 Matkan varrella tapahtunutta	46
6.1.1 Lapsuus ja nuoruus.....	46
6.1.2 Ensimmäinen uravalinta	49
6.1.3 Maisterin elämää ja elämäntarina	54
6.1.4 Uuden uran etsiminen ja löytäminen	59
6.2 Selviytyjän tyypitarina	63
6.3 Identiteetin rakentuminen matkan varrella.....	68
7 POHDINTA.....	84
LÄHTEET	90
LIITE.....	98

1 JOHDANTO

Yhä useampi sosiaalityönopiskelija on aikuinen, jolla on vähintään yksi tutkinto ja jopa pitkä työura takanaan. Lukuvuonna 2009 - 2010 Tampereen yliopiston Sosiaalityön tutkimuksen laitokselle valittiin kaikki hakumuodot yhteenlaskettuna 54 uutta sosiaalityön pääaineopiskelijaa. Näistä uusista opiskelijoista 12 (22 %) oli suorittanut jo aikaisemmin ylemmän korkeakoulututkinnon. Kuvatuunlainen suuntaus on ollut kasvussa Tampereen yliopiston sosiaalityön opiskelijoiden keskuudessa koko 2000 -luvun. Mikä saa hyvin koulutetun aikuisen takaisin yliopiston penkille ja valitsemaan alakseen juuri sosiaalityön? Itselläni on asiasta omakohtainen kokemus ja mielipide, mutta olen kiinnostunut kuulemaan muiden samassa tilanteessa olevien opiskelijoiden tarinoita kyseisestä ilmiöstä.

Tämän päivän koulutusurat eivät näytä samalta kuin vaikkapa joitakin vuosikymmeniä sitten. Nykyiset koulutusurat voivat näyttää katkonaisilta, viivästyneiltä, järjenvastaisilta ja epäloogisilta, jos niitä vertaa kulttuuriseen tai normitettuun mielikuvaan ”oikeanlaisesta opiskelusta”. Koulutuspoliittisella ohjauksella ei ole varmastikaan pyritty pitkiin opintoaikoihin eikä moniin päällekkäisiin tutkintoihin. Vaikka nopeaa opiskelua voidaankin pitää koulutuspoliittisena tavoitteena ja sitä on yleisesti pidetty ihanteena, voidaan tänä päivänä todeta, että koulutuksen kulttuurinen käsikirjoitus on muuttumassa tai jo muuttunut. Koulutuspolut ovat selvästi yksilöllistyneet ja esimerkiksi päällekkäiset koulutukset uhmaavat rationaalisina pidettyjä suosituksia. (Moore 2003, 54.)

Tutkimukseni aihepiiri voidaan liittää myös siihen keskusteluun, jota on viime vuosina käyty toisen maisteritutkinnon mahdollisesta maksullisuudesta tulevaisuudessa. On esitetty arvioita, että nykyinen opiskelijavalintajärjestelmä ei ole oikeudenmukainen, koska jo valmiit maisterit vievät vasta valmistuneilta ylioppilailta opiskelupaikkoja hakeutuessaan suorittamaan toista tai jopa kolmatta maisteritutkintoa. En halua ottaa tutkielmassani sen kummemmin kantaa siihen,

pitäisikö toinen maisteritutkinto olla maksullinen vai ei. Sen sijaan haluan nostaa esille niitä seikkoja, mitkä johtavat maisterin hakeutumaan uudelleen yliopistoon ja aloittamaan maisteritasoisen tutkinnon suorittamisen kokonaan uudella alalla.

Tutkielmani tarkoitus ei ole niinkään esittää vedenpitävää selitystä sille, mitkä tekijät tai syyt saavat tutkimuskohteena olevat opiskelijat aloittamaan sosiaalityön opinnot vaan tutkimuksen tavoitteena on pikemminkin tarkastella kyseisten ihmisten elämätarinoita, kuvailla niitä ja ymmärtää niitä kokemuksia ja merkityksiä, joita he itse antavat uudelle uravalinnalleen. Samalla olen kiinnostunut siitä, miten he rakentavat tai selittävät omaa identiteettiään ja ammatillista identiteettiään. Tutkimukseni kohdejoukon muodostaa viisi erilaiset taustat omaavaa naisopiskelijaa, jotka ovat suorittaneet aikaisemman maisteritutkinnon jollakin muulla kuin yhteiskuntatieteellisellä alalla. Haastatteluhetkellä suurin osa heistä oli sosiaalityön opintojen alkuvaiheessa eikä heillä ollut vielä selkeää käsitystä tulevaisuuden uristaan sosiaalityöntekijänä.

Tutkielman alussa kartoitan tutkimukseni aihepiiriä sivuavia tutkimuksia. Täysin samanlaista tutkimusta aiheesta ei Suomessa ole aikaisemmin tehty. Sen sijaan identiteetin rakentumista koskevia narratiivisia tutkimuksia on tehty paljon ja niissä on monenlaisia erilaisia näkökulmia. Kolmannessa luvussa käsittelen tutkimukseni kannalta keskeistä käsitettä elämänkulku, joka on monisärmäinen käsite. Luvun alussa käsittelen perinteistä käsitystä elämänkulusta. Perinteinen näkökulma korostaa, että elämä koostuu toisiaan seuraavista vaiheista ja kehityskuluista, jotka ovat sidottu ihmisen ikään. Tämän tutkimuksen perusoletuksena on kuitenkin se, että postmodernissa maailmassa myös elämänkulun käsite on muuttunut eikä ihmisen elämänkulkua voida määritellä enää sosiaalisesta ympäristöstä, historiasta ja kulttuurista riippumattomana automaattisena kulkuna. Elämänkulku nähdään tässä tutkimuksessa yksilöllisenä prosessina, johon vaikuttaa yksilön biologisten tekijöiden lisäksi yksilön aktiivinen toimiminen ympäröivässä maailmassa ja vuorovaikutus siinä olevien ihmisten kanssa.

Tutkielman neljännessä luvussa tarkastelen toista tutkielmani kannalta keskeistä käsitettä, identiteettiä. Myös identiteetti on laaja ja kompleksinen käsite, jota on tutkimuksissa lähestytty hyvin monipuolisesti ja eri näkökulmista. Tämän tutkimuksen identiteettikäsite on narratiivinen. Lyhyesti määriteltynä narratiivisen identiteettikäsitteen mukaan ihminen rakentaa identiteettiään tarinoiden kautta, joten identiteetti ei ole staattinen konstruktio vaan kaiken aikaa kulttuurisesti muokkautuva prosessi (Heikkinen 2000, 49; Hänninen 2002, 60). Identiteettiluvussa määrittelen hieman myös ammatillisen identiteetin käsitettä, koska se on osa haastateltavien rakentamaa identiteettiä.

Teoreettisten peruskäsitteiden esittelyn jälkeen kuvaan lyhyesti tutkimukseni tavoitteen, minkä jälkeen siirryn jäsentämään narratiivisen lähestymistavan perusteita. Tutkimukseni tutkimusote on siis narratiivinen, mikä näkyy tutkimuksessani sekä aineistonkeruumenetelmänä että analyysitapana. Keräsin tutkimusaineiston pääasiassa narratiivisen elämäkertahaastattelun menetelmällä. Analyysimenetelmänä käytin sekä narratiivien analyysiä että narratiivista analyysiä. Narratiivien analyysi pitää sisällään tarinallisen aineiston käsittelyä kokonaisuutena, kertomuksien luokittelua, teemoittelua ja tyyppittelyä kvalitatiivisen sisällönanalyysin tyyliin. Narratiivisessa analyysissä puolestaan yksittäisiä tarinoita käsitellään kokonaisuuksina, jolloin tärkeimpänä tavoitteena on rakentaa kerätystä aineistosta uusi juonellinen tarina. (Polkinghorne 1995, 12.) Viidennen luvun lopussa pohdin hieman tutkimukseni eettisyyttä ja omien tutkimuksellisten ratkaisujen tarkoituksenmukaisuutta.

Tutkimuksen tulokset esittelen luvussa kuusi. Luvussa 6.1 esittelen haastateltavien elämätarinoista nousseet keskeiset teemat, jotka olen järjestänyt kronologisen elämäntarinan mukaisesti. Alalukuun 6.2 olen rakentanut selviytyjän tyyppitarinan, joka ei ole kenenkään haastateltavan oma, alkuperäinen tarina vaan kertomus on eräänlainen aineiston tiivistelmä, jossa kiteytyvät aineiston keskeisimmät elementit ja sisällöt (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Päätän tulosten esittämisen alalukuun 6.3, jossa kuvaan haastateltavien identiteettiä koskevaa puhetta

pääasiallisesti itsensä löytäneen identiteettikäsitteellä. Ainoastaan yksi haastateltava poikkeaa identiteettikerronnassaan muista: hän rakentaa identiteettiänsä epäonnistumisten ja onnistumisten kautta, jolloin identiteetin määrittelyssä keskeisintä on menetetyt itsetunnon uudelleen rakentaminen. Tutkielman lopussa pohdin tutkielmani tuloksia ja esitän yhteenvedon niistä.

2 AIHEALUETTA SIVUAVIA TUTKIMUKSIA

Sosiaalitieteissä, sosiaalityön tutkimus mukaan lukien, on tehty viimeisten parin vuosikymmenen aikana lukuisia narratiivisia tutkimuksia monenlaisista aihepiireistä. Myös pro gradu -tutkielmissa narratiivinen tutkimusote on yleistynyt. Kuten tämäkin tutkimus, narratiiviset tutkimukset käsittelevät usein erilaisten identiteettien rakentumista. Muun muassa äitiys- ja isyysidentiteettiä sekä ammatti-identiteettiä on tutkittu hyvin paljon narratiivisesti niin gradu- kuin väitöskirjatasolla. Narratiivis-elämäkerrallinen lähestymistapa soveltuukin erittäin hyvin identiteetin rakentumista tarkasteleviin tutkimuksiin, koska identiteettiä käsitellään usein pitkittäisenä prosessina. Elämäkertametodin avulla yksilöiden subjektiiviset kokemukset tulevat hyvin esille. Elämäkerrallinen lähestymistapa on kokonaisvaltainen ja sen avulla on mahdollista tarkastella tutkittavien koko elämäntulkua yksilöllisenä prosessina. (Polkinghorne 1995, 16-17.)

Juuri tämän tutkielman kaltaista tutkimusta ei ole Suomessa aikaisemmin tehty. Lähimpänä omaa tutkimustani on Katri Komulaisen (1998) väitöskirja, jossa hän on kiinnostunut siitä, millaisia kertomuksia sosiaalialan eri-ikäiset naisopiskelijat tuottavat koulutukseen hakeutumisestaan. Tosin Komulaisen lähestymistapa aiheeseen on hyvin toisenlainen kuin omassa tutkimuksessani. Komulaista kiinnostavat ne elämäkertomusten ydinretoriikat, joiden avulla tutkittavat luovat siltaa eletyn elämän ja nykyisen koulutuksen välille. Tutkimuksen metodologisina lähtökohtina ovat retorinen ja narratiivinen psykologia sekä poststrukturalistinen feminismi. Komulaisen mukaan elämäkertomukset ovat nykyhetken näkökulmia menneisyyteen ja ne ovat välineitä, joilla tutkimuksen naiset hakeutuivat koulutukseen ja muokkaavat käsitystä itsestään. Komulaisen tutkimuksen päätulos on, että naisten elämäkertomusten ydinretoriikka on minän retoriikkaa. Minän retoriikat osoittavat, että riippumatta koulutuksen merkityksestä naisille, koulutus on interventio naisten käsityksille itsestään.

Asta Suomen (2002) narratiivinen sosiaalityön väitöskirja tarkastelee sitä, miten sosiaaliohjaajakoulutuksessa olevat aikuisopiskelijat rakentavat ammattitaitoaan ja ammatti-identiteettiään koulutuksen aikana. Suomi on kiinnostunut tutkimuksessaan myös siitä, miten kokemuksista kirjoittaminen ja keskustelut edesauttavat aikuisopiskelijan ammatillista kehittymistä ja miten kertominen ja tarinallisuus soveltuvat sosiaalipalvelutyön ammattitaidon kuvaamiseen. Suomi puhuu tutkimuksessaan narratiivisesta pätevydestä ja sen kehittymisestä. Suomi ei kuitenkaan ole kiinnostunut väitöskirjassaan niistä reiteistä, jotka johtavat aikuisia sosiaaliohjaajakoulutuksen pariin.

Kasvatustieteissä on tehty jonkin verran tutkimusta koulutuksen vaikutuksesta elämäntieteen sekä identiteetin rakentumisesta tietyssä koulutuksessa tai ammatissa. Helena Puhakan (1998) väitöskirja käsittelee naisten elämäntieteen nuoruudesta aikuisuuteen ja koulutuksen merkitystä elämäntieteen. Tutkimuksen näkökulmana on nimenomaan kuvailla koulutuksen merkitystä naisten elämäntieteen muovaajana. Koulutuksen merkityksen näkökulmina ovat tutkittavien vanhempien koulutus, tutkittavien oma koulumenestys ja hankittu koulutus sekä koulutuksen merkitys elämään tyytyväisyyden kannalta. Lisäksi Puhakka on tutkimuksessaan kiinnostunut naisista, jotka olivat kouluttautuneet tai parhaillaan kouluttautumassa perinteiseen ”miesten ammattiin”.

Juha Kauppilan (2002) artikkeliväitöskirja käsittelee puolestaan koulutusta identiteetin, elämäntieteen ja kulttuurin rakentajana. Kauppila on käyttänyt tutkimuksessaan elämäntieteenhaastattelua, jota hän on täydentänyt identiteettiä ja koulutusta koskevalla teemahaastattelulla. Koulutuksen merkitystä elämäntieteen rakentajana Kauppila on lähestynyt sukupolven käsitteen kautta. Hän jakaa kolme koulutussukupolvea seuraavasti: sodan ja niukan koulutuksen sukupolvi, rakennemuutoksen ja kasvavien koulutusmahdollisuuksien sukupolvi sekä hyvinvoinnin ja monien koulutusvalintojen sukupolvi.

Mariikka Almiolan (2008) väitöstudiumin tarkoituksena on kuvata opettajan työuran muutosprosessia ja siinä tapahtuvaa ammatillisen identiteetin rakentumista. Hän lähestyy muutosta konstruktivisesta viitekehyksestä, jossa korostetaan aikuisuuden muutosten itselähtöisyyttä ja muutoksia henkilökohtaisissa merkityksissä. Almiolan tutkimuksessa opettajien työurat muuttuivat kolmella tavalla: osa opettajista vaihtoi kokonaan alaa, osa siirtyi aikuiskoulutukseen ja osa hallinnollisiin tehtäviin. Työuran muutoksen ja ammatillisen identiteetin rakentumisessa erottui Almiolan mukaan kolme vaihetta. Prosessi lähti liikkeelle henkilökohtaisesta kriisistä, turhautumisesta ja intuitiivisista valinnoista. Välivaiheessa tutkittavat pohtivat omaa ammatillista identiteettiään työn ulkopuolella, jolloin heidän uudet ura-ankkurit muodostuivat. Loppuvaiheessa tutkittavat irtautuivat entisestä ammatillisesta identiteetistään ja omaksuivat uuden itseään tyydyttävän identiteetin.

Yhdysvaltalaisessa tutkimuksessa vuodelta 1994 (Rompf & Royse 1994) kartoitettiin sosiaalityönopiskelijoiden uravalintaa ja siihen mahdollisesti vaikuttaneita seikkoja. Tutkimuksessa vertailtiin 415 sosiaalityön opiskelijan vastauksia 203 sellaisen opiskelijan vastaukseen, jotka eivät opiskelleet sosiaalityötä. Tutkimuksen mukaan sosiaalityönopiskelijat olivat usein kohdanneet perhe- tai lähipiirissään traumatisoivia tapahtumia kuten alkoholismia ja mielenterveysongelmia. Kyseisessä tutkimuksessa opiskelijat nimenomaan itse määrittelevät, että kyseisillä tekijöillä on ollut vaikutusta heidän ammatinvalintaansa. Tutkimuksessa kartoitettiin myös aikaisemman sosiaalityön kokemuksen ja vapaaehtoistyön vaikutuksia uravalintaan sekä mahdollisen roolimallin (esimerkiksi opettaja, tuttu sosiaalityöntekijä tai perheenjäsen) ja uskonnon vaikutusta uravalintaan. Tutkimuksen mukaan näillä tekijöillä ei ollut kuitenkaan niin suurta merkitystä sosiaalityönopiskelijoiden uravalinnassa kuin perheessä ilmenneillä traumaattisilla kokemuksilla.

Huomattavasti uudemmassa sosiaalityöntekijöiden uravalintaa koskevassa narratiivisessa tutkimuksessa haastateltiin 25 israelilaista naispuolista sosiaalityöntekijää. Myös tämän tutkimuksen tuloksena voidaan kiteyttää, että

sosiaalityöntekijät olivat kokeneet lapsuusperheessään psykologista ahdingoa, vaikeuksia tai menetyksiä, jotka olivat olleet haastatelluille traumaattisia. Tutkimuksessa nousi esille myös perheessä vallinneiden arvojen vaikutus uravalintaan. Useimmat haastateltavat kertoivat omaksuneensa lapsuuden kodissaan sellaisen arvomaailman, joka rohkaisee muiden ihmisten, erityisesti ahdingossa olevien, arvostamiseen ja auttamiseen kaikissa tilanteissa. (Buchbinder 2007.)

Niin ikään samankaltaisiin tuloksiin päätyi myös Marilyn Barnett (2007) tutkimuksessaan, joka käsittelee psykoterapeuttien sekä muiden terapeuttien ja ohjaajien (counselor) tiedostamattomia motiiveja omaan uravalintaan. Barnettin tutkimuksen mukaan terapeutit ovat usein itse ”haavoittuneita parantajia”, jotka ovat kokeneet omassa lapsuudessaan tai nuoruudessaan vakavia menetyksiä tai hylätyksi joutumisen tunteita. Tällaisia ovat muun muassa vanhemman kuoleminen, isän hylkääminen ja äidin masennus. Barnettin tutkimuksen terapeutit jakoivat hyvin yhteneväisiä lapsuuden kokemuksia ja he myös kuvailivat itseään lapsuudessa samankaltaisesti: he olivat lapsena sisäänpäin kääntyneitä ja yksinäisiä, jopa erakoituneita. Kaikilla tutkittavilla näytti olevan erityinen herkkyys aistia lähipiirin tarpeet ja toiveet ja heillä oli suuri tarve myöntyä ja mukautua ympäristön vaatimuksiin, jotta hyvinvointi ja turvallisuus säilyisivät.

3 ELÄMÄNKULUN MONIMUOTOISUUS

Elämänkulku -käsitteestä on olemassa lukuisia määritelmiä. Lyhyesti voisi todeta, että elämänkulku liittyy yhteen ikään, elämänaikaa ja tapahtumarakenteita (Vilkko 2001, 75). Ilpo Kuronen (2010, 61) tiivistää väitöskirjassaan elämäkulun käsitteen siten, että se on aikaan sidoksissa oleva kokemuksellinen prosessi, johon yksilön elämäntapahtumat kietoutuvat kulttuurisessa ympäristössään. Kuronen toteaa, että elämänkulun käsite on lähtöisin biografiatutkimuksen saksalaisesta perinteestä, jossa korostetaan elämän kulkemista prosessina ilman rajoittavia viittauksia. Perinteen mukaan elämänkulun käsite rakentaa elämää peräkkäisinä vaiheina lapsuudesta vanhuuteen.

Elämän rakennetta painottavat termit kuten elämänkaari ja elämänpolku (life cycle, life path) viittaavat elämään biologisesti ennalta määrättyinä kun taas elämän prosessia koskevat termit, esimerkiksi elämänkulku (life course), viittaavat puolestaan elämän monimuotoisuuteen ja erityisesti sen ennalta määräämättömyyteen. Elämänkulku -käsite on siis tarkoituksenmukainen kuvattaessa elämän monimuotoisuutta ja vältettäessä elämänkulun määrittelemistä ennalta määrättyjen vaiheiden läpikäymisenä. (Hurme 1985, 125-126; Featherstone & Hepworth 1989, 143-144.)

Erja Moore (2003, 42) muistuttaa kuitenkin väitöskirjassaan, että ihmisen elämällä on aina ajallinen ulottuvuus, joten se on sidottu kronologiseen ikään. Elämää on toisin sanoen vaikea kuvata ilman minkäänlaista ikäsidonnaisuutta. Seuraavassa tarkastelen elämänkulku -käsitettä hieman lähemmin tästä perinteisestä, vaiheisiin perustuvasta, näkökulmasta, minkä jälkeen tarkastelen postmodernin maailman elämänkulkua, mikä on pohjaletuksena tässä tutkimuksessa.

3.1 Perinteisiä näkökulmia elämänkulkuun

Elämänkulikututkimusta on tehty muun muassa psykologisesta, psykiatrisesta, sosiologisesta ja antropologisesta näkökulmasta. Yhteinen piirre edellä mainituille elämänkulikututkimuksille on se, että niiden mukaan elämä on jakautunut erilaisiin elämänvaiheisiin, elämänkulun siirtymiin tai erilaisiin kehitysvaiheisiin, jotka seuraavat toisiaan kronologisessa järjestyksessä. Tällöin käytetään hyvin usein käsitettä elämäнкаari, joka kuvaa hyvin elämän staattisuutta ja muutosten tapahtumista sykäyksittäin. Yksinkertaisimmillaan elämä voidaan jaotella sellaisiin vaiheisiin kuin lapsuus, nuoruus, aikuisuus ja vanhuus. (Gubrium, Holstein & Buckholdt 1994, 5-8; Nikander 1999, 28; Vilkkö 2001, 75; Markkanen 2003, 10; Hunt 2005.)

Tunnetuimpia elämäнкаaren ja sen kehitysvaiheiden kuvaajia on Erik H. Erikson, joka 1950-luvulla psykososiaalisessa kehitysteoriassaan jakoi yksilön kehitysvaiheet erilaisiin kehityshaasteisiin. Hänen mukaansa yksilön kehitys etenee toisiaan seuraavien kriisien ja konfliktien kautta. (Erikson 1980, 52.) Erikson jakoi ihmisen psykososiaalisen kehityksen kahdeksaan ikävaiheeseen, jossa kussakin yksilön on käytävä sille ikävaiheelle ominainen kehityskriisi. Jokainen kriisivaihe saa ihmisessä aikaan joko persoonallisen kasvun kehittymistä tai heikkenemistä riippuen siitä, kuinka yksilö onnistuu selvittämään kulloinkin ajankohtaisena olevan kriisin. Esimerkiksi nuoruusvaihetta seuraa Eriksonin mukaan varhaisaikuisuus, jonka keskeinen kehitystehtävä on läheisyyden omaksuminen ja sen vastakohtana eristäytyminen. Jos yksilö kykenee saavuttamaan läheisyyden (esimerkiksi onnistunut perheen perustaminen), yksilön positiivinen kehitys jatkuu. Yksilön eristäytyessä hänen kehitykselliset lähtökohdat seuraavaan vaiheeseen ovat vastaavasti heikkommat. (Mt., 57-107; Gubrium ym. 1994, 12.)

Vaikka Eriksonin esittämä kehitysteoria on laajasti tunnettu, se on myös yksi eniten kritisoiduista kehitysteorioista. Teoriaa on muun muassa kritisoitu ihmisten ja eri

kehitysvaiheiden tasapäistämistä. Nykyisen uskomuksen mukaan yksilölliset vaihtelut ihmisen kehityksessä ovat suuria eikä ihmisen kehitystä voida jakaa iän mukaan tarkkoihin jaksoihin. Ihmisen kehityksessä tulee ottaa huomioon myös ihmisen geneettinen perimä ja se ympäristö, sosiaaliset suhteet ja kulttuuri, missä ihminen kasvaa ja kehittyy. (Hunt 2005, 16-17.)

Hieman tuoreempaa elämänteknologiaa edustaa Daniel Levinson, joka on myös kehittänyt oman elämänteknologiaansa. Myös Levinson jakaa elämänteknologiaan jaksoihin ja suhteellisen tarkkoihin ikärajoihin. Levinsonin mukaan lapsuus ja nuoruus käsittävät ikävuodet 0-22 vuotta, varhainen aikuisuus koskee ikävuosia 17-45 vuotta, keskiaikuisuus paikallistuu ikävuosiin 40-65 vuotta ja myöhäinen aikuisuus koskee ikävuosia 60 vuodesta eteenpäin. Jaksot ovat lähestulkoon samanpituisia, mutta ne poikkeavat sisällöllisesti toisistaan. (Levinson 1979, 6-7, 18.)

Levinsonin teorian ydinajatuksena on, että päällekkäin menevät ikäkaudet muodostavat siirtymän, jonka aikana siirrytään elämänteknologiaan toiseen. Siirtymävaiheen kesto on yksilöllinen, mutta sen voidaan ajatella kestävän noin neljästä viiteen vuoteen. Levinsonin mukaan elämänteknologiaan on vakiintuneempia kausia, jolloin ihminen on tyytyväinen elämäänsä. Tämän seesteisen kauden lopulla ihmisellä syntyy väijäämättä halu muutokseen, mikä käynnistää siirtymävaiheen. Levinsonin, samoin kuin Eriksonin, mukaan siirtymävaiheet voivat olla yksilölle erittäin haastavia ja siirtyminen elämänteknologiaan toiseen edellyttää näistä haasteista selviämistä. Siirtymävaiheen lopussa yksilö alkaa toteuttaa muutoksia elämässään, mikä vaikuttaa siihen, että elämä ei ole ainakaan kaikilta osin täysin samanlaista kuin ennen siirtymävaihetta. (Mt., 19, 317-322.)

3.2 Elämänkulku postmodernissa yhteiskunnassa

Kuten edellä tuli jo ilmi, elämänkulku -käsitteeseen liitetään siis elämän monimuotoisuus. Pyrkimyksenä on tällöin pidättäytyä elämänkulun esittämisestä ennalta määrättyjen vaiheiden läpikäymisenä. Featherstone ja Hepworth (1989, 144) toteavat, että postmoderni aika merkityksellistää ja jäsentää elämänkulun vaiheita uudelleen puhkoen ja sekoittaen ikäkausirajoja. Tässä tutkimuksessa haluan korostaa elämänkulun moninaisuutta ja sitä, että yksilön elämänkulku ei ole samanlainen kaikille eikä varsinkaan samanlainen eri aikoina tai eri paikoissa (Bradley 1996, 153).

Elämänkulku tulisi aina nähdä kulttuurisidonnaisena tapahtumana, joka rakentuu tiettyssä sosiaalisessa ympäristössä. Vaikka ihmisen elämään liittyykin tiettyjä biologisia faktoja, elämänkulkua määrittää kuitenkin merkittävämmiin se sosiaalinen, kulttuurinen ja historiallinen ympäristö, jossa ihminen kasvaa ja kehittyy. Näitä tekijöitä Erikson ja Levinson eivät ottaneet teorioissaan huomioon. Edellä esitetyn kaltainen näkemys voidaan nähdä konstruktionistisena näkemyksenä elämänkulusta. Tällöin korostuu siis ihmisten välisen vuorovaikutuksen ja prosessien merkitys, jolloin myös kielen ja puheen merkitys korostuu. (Gubrium ym. 1994, 34-35; Marin 2001, 28; Hockey & James 2003, 3-6; Hunt 2005, 21.) Vilkko (2001, 80) toteaa, että ”elämänkulku ei enää kerro meitä vaan me kerromme elämänkulkumme.” Vilkon mukaan tämän seurauksena yksilö ei enää välttämättä löydä itseään elämänkulun kulttuurisista kerronnallisuusmalleista vaan kyseisiin malleihin on sovittauduttava ja niitä on muokattava.

Vilkko (mt., 84) huomauttaa artikkelissaan, että kaikenlainen refleksiivisyys lisääntyy postmodernissa maailmassa. Tällöin on myös ilmeistä, että elämästä puhumisen painopiste siirtyy elämänkulullisen jatkuvuuden kuvaamisesta jatkuvuuden luomiseen. Vilkon mukaan elämäpuhe painottuu usein kriiseihin ja hyppäyksiin, toisin sanoen siihen epäjatkuvaan tilaan, jossa hylätään vanha ja otetaan tilalle jotakin uutta. Tällöin elämänkulkua koskeva pohdinta on intensiivisintä,

vaihetietoisinta ja merkitystäyteistä. Elämäkerronnassa elämää arvioiva, tapahtumia yhteen kietova ja merkityksiä refleктоiva puhe tulee yhä tärkeämmäksi.

Huotelin (1994, 22-25) määrittelee konstruktionistisen näkemyksen elämäkulusta siten, että yksilöä ja hänen elämäänsä tarkastellaan tilanteen ja kulttuurisen kontekstin sekä muokkaamana että muokkaajana. Toisin sanoen ihminen nähdään aktiivisena, yksilöllisenä, kokonaisvaltaisena ja tarkoituksellisenä yksilönä, joka maailmaan sopeutumisen ohella rakentaa sosiaalista maailmaa jatkuvasti uudelleen. Huotelinin mukaan ihminen rakentaa menneistä elämäkulun tapahtumista kertomuksia ja muokkaa näitä kertomuksia uudelleen kulloinkin valitusta näkökulmasta käsin. Elämähistoria ja elämäkokemukset muodostavat siten persoonallisen ja kulttuurisen resurssin yksilölle rakentaa kertomus menneestä, tulkita ympäröivää maailmaa, vahvistaa identiteettiä ja antaa merkityksiä kokemuksille.

Pirjo Nikander (1999, 28-29) toteaa, että elämäkulkuun aikaisemmin yksiselitteisesti liitetyt merkitykset ja mielikuvat (esimerkiksi koulutuksesta, työelämästä ja eläkeiästä) ja ikään sidoksissa olevat aikataulut ja ikäsopivuudet ovat muuttumassa ja osittain murtumassa. Nikanderin mukaan muutoksen syyt ovat yhteiskunnallisia: ihmisen keskimääräinen elinikä on jatkuvasti pidentynyt, lääketiede on kehittynyt, suuret ikäluokat ovat keski-ikäistyneet ja perherakenteet ovat muuttuneet. Lisäksi työelämä on muuttunut ja asettanut uusia vaatimuksia koulutukselle. Kaikki edellä mainitut seikat ovat vaikuttaneet länsimaisen elämäkulun muutokseen. Yhteiskunnallisia muutoksia on varmasti muitakin kuin vain edellä mainitut. Muutosten myötä selkeiden rajojen vetäminen lapsuuden ja nuoruuden, nuoruuden ja aikuisuuden tai aikuisuuden ja vanhuuden välille on mahdotonta. Kronologinen ikä ei enää yksiselitteisesti määritä yksilön koulutus-, työ-, perhe- tai muuta elämäntilannetta.

Ikävaiheiden rajojen hämärtyessä voidaan puhua pidennetystä aikuisuudesta, jolloin aikuisuus on mahdollista nähdä useita vuosikymmeniä kestäväenä elämänvaiheena. Erilaiset elämäntapahtumat kuten opiskelu, lasten saaminen tai työelämään siirtyminen, voivat tällöin tapahtua yksilöille hyvin eri aikoina. Yksiselitteinen elämänkaari on näin ollen muuttunut useita mahdollisia polkuja ja vaihtoehtoisia aikataulutuksia mahdollistavaksi elämänkuluksi. (Mt., 29.) Elämä ei siis läheskään aina seuraa järjestelmällisesti ”valmiina olevaa reittiä” vaan suoraviivaisen elämänkulun sijaan ihminen voi myös palata takaisin tilanteisiin, jotka muistuttavat hänen kertaalleen jo kokemiaan tilanteita (Mäkinen 2008, 38). Mäkisen kuvaama taaksepäin palaaminen koskee kaikkia tässä tutkimuksessa haastateltuja.

Nikander (1999, 32) tuo myös hyvin esille sen, kuinka myös työelämän ja koulutusvaatimusten muutosten vuoksi perinteiset ikään ja aikuisuuteen liittyvät ajatusmallit eivät enää toimi. Nykyään työelämään siirrytään yhä vanhempina pitkistä koulutusajoista johtuen, mutta siitä huolimatta työelämän uudet, muuttuvat vaatimukset osoittavat koulutuksen usein riittämättömäksi. Uusia valmiuksia tarjoaviin tai kokonaan uusiin tehtäviin valmistaviin koulutusjaksoihin osallistuminen on osa yhä useamman ihmisen elämää. Näin ollen nuoruuden pitkän koulutuksen ja elinikäisen oppimisen yleistymisen myötä voidaan puhua myös nuoruuden pidentymisestä. Aikaisemminhan opiskeluelämäntapa liittyi ainoastaan nuoruuteen.

Myös lapsuuden ja aikuisuuden välisen rajan on todettu hämärtyneen ja ikäroolien sekoittuneen. Tämän ajan lapset ovat yhä nuorempina tietoisia perinteisesti aikuisten maailmaan kuuluneista asioista. Roolit ovat menneet sekaisin myös siinä suhteessa, että lapset opettavat vanhemmilleen uuden teknologian käyttämistä tai selittävät heille uusia ilmiöitä, joista vanhemmat eivät ole tietoisia. Lapsilta ja nuorilta vaaditaan yhä aikaisemmin tietoista urasuunnittelua päätettäessä koulu- ja oppiainevalinnoista. Koulutusta ja menestystä korostavassa ilmapiirissä lapsuus uhkaa jäädä lyhyeksi, tai ainakin se on lyhentymässä. (Mt., 33; Neugarten & Neugarten 1986, 37.)

Featherstone ja Hepworth (1991) ovat tuoneet elämänkulkukeskusteluun käsitteen ”yhdenikäisyyden kulttuurista”. Tällä he tarkoittavat sitä, että ikä on menettämässä merkitystään ihmisten elämää ja minuutta määrittävänä kategoriana. Yhdenikäisyyden kulttuurin ajatusmaailma vie elämänkulkua koskevat määrittelyt vielä pidemmälle kuin ajatukset pidennetystä aikuisuudesta. Yhdenikäisyyden kulttuurissa käyttäytymisnormit ja ikäsopivuudet puretaan kokonaan pois niin, että erilaiset, iästä riippumattomat elämäntapavalinnat olisivat kaikkien ulottuvilla. Toisin sanoen eri ikäryhmiä ja niihin liittyviä elämäntapoja ei enää tulevaisuudessa voitaisi välttämättä erottaa toisistaan.

Edellä esitetystä huolimatta ikä ihmisiä erottelevana tekijänä on tuskin häviämässä, vaikka ikään liittyvät merkitykset ovat toki muuttuneet ja muuttuvat edelleen. Pidentyneen aikuisuuden ja yhdenikäisyyden kulttuurin käsitteet ovat kuitenkin rikkoneet vallalla olevia stereotyyppisiä ajatusmalleja. (Nikander 1999, 36, 41.) Gubrium ym. (1994, 2-3, 26-29) huomauttavat, että arkielämän kielenkäytössämme meidän ei tarvitse hylätä sellaisia termejä kuin ikä, elämänvaihe ja ikääntyminen, koska kyseisten termien avulla me kategorisoimme, kuvailemme ja tulkitsemme elämää. Sen sijaan huomio on syytä kohdistaa siihen, kuka puhuu ja kenelle, ja missä ympäristössä. Toisin sanoen se, minkälaisia merkityksiä me annamme näille käsitteille, riippuu paljon siitä, missä kulttuurisessa ympäristössä puhumme ja kenen kanssa.

Neugarten ja Neugarten (1986, 42) ovat samoilla linjoilla Gubrium ym. kanssa ja toteavat, että ikä on ihmiselle edelleen merkittävä käsite eikä se tule menettämään kokonaan merkitystään, vaikka perinteisten elämänvaiheiden rajat ovatkin hämärtyneet ja sekoittuneet keskenään. Ikä auttaa ihmistä muokkaamaan käsitystä itsestään, mukautumaan muiden ihmisten käytökseen ja antamaan elämäkululle merkityksen. Ikä mahdollistaa myös menneen ajan sekä jäljellä olevan ajan tarkastelun.

Jokaisen meistä elämäntapahtumien sisältyminen sellaisiin merkittäviin tapahtumiin, jotka osoittautuvat myöhemmin tavalla tai toisella käännteentekeviksi. Tällaisia tapahtumia voidaan kutsua elämäntapahtumiksi. Täyttääkseen elämäntapahtuman määritelmän tapahtuman tulee olla yksilölle itselleen merkittävä, mutta sen seurausten on oltava myös muille ihmisille näkyvissä. Elämäntapahtuma voidaan nähdä eräänlaisena virstanpylväänä, jonka jälkeen elämä muuttuu jollakin tavalla. Elämäntapahtumien sisällöt voivat vaihdella paljon: tapahtuma voi olla joko sallittu tai kielletty, yllättävä tai etukäteen tiedetty, toivottu tai ei-toivottu, ja niin edelleen. Tapahtumat voivat olla yksittäisiä tai niitä voi olla useimpia muodostaen kokonaisuuden. (Marin 2001, 34.)

Kronologisen iän sijasta postmodernille ajalle on ominaisempaa puhua yksilön sosiaalisesta iästä, koska ihmistä ei voi määritellä erillään ympäröivästä yhteiskunnasta. Voidaan todeta, että osa elämäntapahtumista on sosiaalisesti aikataulutettuja. Sosiaalisen kellon käsite kuvaa tapahtumien normatiivista ”oikea-aikaisuutta”. Yhteiskunnassamme on siis tiettyjä käsityksiä erilaisten elämäntapahtumien oikea-aikaisuudesta. Tällöin voidaan esimerkiksi ajatella, että opiskelun normatiivinen oikea-aikaisuus sijoittuu peruskoulun jälkeiseen aikaan eli nuoruuteen. Sosiaalisen kellon edistäminen tai jätättäminen riippuu siitä, tapahtuuko tietty elämäntapahtuma yksilön elämässä ennen vai jälkeen yhteiskunnassa normitettua oikea-aikaisuutta. (Neugarten & Neugarten 1986, 41; Marin 2001, 35; Rantamaa 2001, 58-60.) Tähän perustuen voidaan ajatella, että tämän tutkimuksen haastateltavilla sosiaalinen kello jätättää, koska he eivät opiskele normatiivisesti oikeaan aikaan.

Kuten edellä on käynyt jo ilmi, yhteiskunnan muutos on vaikuttanut ihmisten käsityksiin ikävaiheista ja niihin kuuluvista tapahtumista. Koska postmodernissa ajassa ihmisillä on paljon valinnanvapauksia ja vastuuta, olemme jo tottuneet siihen, että kaikki elämäntapahtumat eivät mene kaikilla ihmisillä normatiivisten odotusten mukaisesti (Nurmi & Salmela-Aro 2001, 91). J. P. Roos ja Tommi Hoikkala (1998, 8) huomauttavat, että vaikka ihminen tekisi elämässään virheellisiä päätöksiä tai ratkaisuja, hänellä on postmodernissa ajassa kuitenkin mahdollisuus korjata

tekemänsä virheet. Tämä koskee niin rakkautta, työelämää kuin koulutustakin. Nykyajan ihmisellä on siis suuret mahdollisuudet luoda omaa elämänpolitiikkaansa eli tehdä itse omaa elämäänsä koskevat periaateratkaisut.

Neugarten ja Neugarten (1986, 41) toteavat kuitenkin, että vaikka ihmiset itse toimisivatkin normitettua oikea-aikaisuutta vastaan, he silti vertailevat itseään muihin ja kokevat helposti jonkinlaista ristiriitaa toimiessaan eri tavalla kuin muut. Esimerkiksi nuori nainen saattaa tarkoituksella ja harkitusti siirtää naimisiin menoa, mutta samanaikaisesti tuskailla ajatuksen kanssa, että naimisissa olevana naisena hänellä olisi korkeampi status ja hän olisi uskottavampi. Toisin sanoen vaikka osa ihmisistä elää uudella tavalla, he ajattelevat vielä vanhalla tavalla.

4 IDENTITEETTI KÄSITTEENÄ

4.1 Näkökulmia identiteettiin

Identiteetti on käsitteenä kompleksinen eikä siitä ole olemassa yhtä vakiintunutta määritelmää. Tutkijat ja teoreetikot määrittelevät identiteettiä hyvin erilaisista viitekehyksistä lähtien ja eri tieteenalat, esimerkiksi psykologia, filosofia ja yhteiskuntatieteellinen tutkimus, määrittelevät sitä monin eri tavoin. Arkiajattelussa identiteetti määritellään usein ihmisen käsityksenä ja kokemuksena itsestään. (Nousiainen 2004, 18.) Hieman tarkennettuna voisi yleisesti todeta, että identiteetin rakentamisen myötä muodostamme käsityksen omasta yksilöllisyydestämme, omista arvoistamme ja niistä päämääristä, joihin pyrimme elämässä. Tämä prosessi ei kuitenkaan tapahdu irrallaan ympäröivästä maailmasta vaan yhteiskunta ja erityisesti lähiyhteisö asettavat ne raamit, joiden puitteissa identiteetin rakentaminen on mahdollista. Toisin sanoen identiteetti rakentuu aina yksilön ja ympäristön välisessä vuorovaikutusprosessissa. (Fadjukoff 2009, 179.)

Aikamme tunnetuin kulttuurintutkija Stuart Hall (2002, 21) kiteyttää monisärmäisen identiteetti -käsitteen kolmeen toisistaan poikkeavaan näkemykseen, jotka ovat valistuksen subjekti, sosiologinen subjekti ja postmoderni subjekti. Valistuksen subjekti on maailmasta erillinen ja itsestään tietoinen olento, joka on varustettu järjellä, tietoisuudella ja toimintakyvyllä. Tämän käsityksen mukaan ihmisen ”keskus” tai ihmisen sisäinen ydin kehittyy koko elämän ajan pysyen kuitenkin perimmältään samana. Tällainen näkemys minuudesta on essentialistinen. Näkemyksen mukaan ihmisellä oletetaan siis olevan perimmäinen olemus.

Sosiologisen subjektikäsitteen mukaan ihmisen sisäinen ydin ei ole itsenäinen ja itseään kannatteleva vaan se muodostuu suhteessa muihin, ”merkityksellisiin toisiin”. Nämä merkitykselliset toiset välittävät ihmiselle maailmojen arvot,

merkityksen ja symbolit eli kulttuurin. Tämän näkemyksen mukaan ihmisellä on siis yhä sisäinen ydin, mutta se muotoutuu koko ajan vuorovaikutuksessa kulttuuristen maailmojen ja muiden ihmisten tarjoamien identiteetti-mahdollisuuksien kanssa. (Mt., 21-22.) Sosiologisen subjektinäkömyksen tunnetuimpia edustajia on G.H. Mead, joka voidaan nähdä eräänlaisena sosiologian klassikkona. Mead korosti kielen merkitystä identiteetin kehitykselle. Hänen mukaansa ”minä” syntyy ensisijaisesti ihmisen suhteessa muihin ihmisiin sekä sosiaalisen kokemuksen myötä. (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 34.)

Nykyään sekä subjektit että sosiaaliset maailmat nähdään olevan koko ajan liikkeessä. Jatkuva liike merkitsee sitä, että ihmisestä, jolla aikaisemman käsityksen mukaan oli yhtenäinen ja vakaa identiteetti, on tulossa pirstoutunut. Ihmisellä ei toisin sanoen ole enää yhtä identiteettiä vaan lukuisia identiteettejä, jotka saattavat olla myös ristiriidassa keskenään. Voidaan puhua postmodernista subjektista, jolla ei ole kiinteää, olemuksellista tai pysyvää identiteettiä vaan identiteetti on ”liikkuva juhla”, joka muokkautuu koko ajan suhteessa niihin tapoihin, joilla meitä määritellään tai puhutellaan ympäröivässä kulttuurisessa järjestelmässä. Hall tiivistää postmodernin identiteettikäsitteiden toteamalla, että yhtenäinen, lopullinen ja johdonmukainen identiteetti on mielikuvituksen tuotetta. Jos joku tuntee, että hänellä on yhtenäinen identiteetti syntymästä kuolemaan, se johtuu vain siitä, että hän on rakentanut lohduttavan tarinan tai minäkertomuksen itsestään. (Hall 2002, 22-23.)

Postmodernissa subjektinäkömyksessä on usein eksistentiaalinen pohjavire, mikä tarkoittaa käsitystä ihmisestä vapaana ja maailmaan heitetynä olentona. Voidaan jopa ajatella niin pitkälle, että postmoderni subjekti ei ole enää varsinaisesti subjekti vaan ”paikka kielessä”. Postmoderni subjekti muodostuu ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa niin perustavalla tavalla, että subjekti häviää diskursseihin. Dialogit eivät ole tällöin enää identiteettien välisiä vaan diskurssien sisäisiä. Koska postmodernissa subjektikäsitteessä ihminen voi tuottaa itseytensä vapaasti, vapaus muodostuu ongelmaksi sinänsä. Ääritapauksessa postmoderni mielentila ei ole edes

kiinnostunut käynnistämään määrätietoista projektia itseyden rakentamiseksi. Kaiken suhteellisuus sekä vapaus identifioitua miten tahansa vie helposti elämältä perustan, merkityksen ja mielen. (Heikkinen & Huttunen 2002, 172-173.)

Zygmunt Bauman (1995, 182-189) toteaa postmodernin ihmisen olevan ”kulkuri” ja ”epätoivoinen identiteetin etsijä”. Koska pysyvyys on kaikonnut elämästämme, kaiken on oltava jatkuvassa liikkeessä. Tämä koskee niin työtä, työuria, avioliittoja kuin kotejakin. Baumanin mukaan identiteetin rakentaminen on kuitenkin tarpeellista, vaikka se saattaa olla nykyisin vaativaa ja jopa tuskallista.

Vaikka edellä kuvattu käsitys postmodernista subjektista saattaa vaikuttaa lohduttomalta ja se voidaan nähdä uhkana, identiteetin hataruus ei kuitenkaan tarkoita pelkkää juurettomuutta, tyhjyyden tunnetta ja eksistentiaalista ahdistusta. Postmoderni vapaus tarjoaa mahdollisuuden luoda moniäänistä minäkertomusta, jossa on tilaa erilaisille tulkinnoille. (Heikkinen & Huttunen 2002, 173.) Myös Almiola (2008, 40) huomauttaa väitöskirjassaan, että vapaasti tuotettava identiteetti voidaan nähdä myös myönteisenä asiana, erityisesti työelämässä. Almiolan mukaan ihminen voi tällöin toteuttaa itseään monipuolisesti, jolloin uusien vahvuuksien löytäminen ja hyödyntäminen parantavat motivaatiota sekä tarkoituksen tunnetta ihmisen elämässä. Modernin yhteiskunnan työ on ollut usein yksitoikkoista ja niukasti vaihtelua tarjoavaa kun taas postmodernius tuo mukanaan vaihtelua, etenemistä ja muutoksen mahdollisuuksia.

4.2 Narratiivinen identiteetti

Narratiivisen identiteetikäsityksen mukaan ihminen rakentaa identiteettiään tarinoiden kautta. Ihminen vastaa päivittäin kysymykseen ”kuka minä olen?” omalla, uudelleen tulkitulla minätarinallaan. Hannu L.T. Heikkinen käyttää osuvasti siamilaisten kaksosten metaforaa identiteetistä ja tietämisestä: ne ovat kietoutuneet tiiviisti toisiinsa ja molemmat saavat ravintonsa kertomuksista. (Heikkinen 2000, 49.) Kuten postmodernia identiteettiä, myöskään narratiivista minuutta ei nähdä pysyvänä ja olemuksellisenä. Narratiivisen käsityksen mukaan identiteetti on kulttuurinen prosessi, joka on muuttuva ja moniulotteinen. Identiteetti on siis tarinallinen luomus. (Hänninen 2002, 60.)

Identiteetti kehittyy Vivien Burrin (2004, 146) mukaan keskinäisestä vuorovaikutuksestamme, omaksumistamme sosiaalisista rooleista, ryhmistä joihin kuulumme, tai haluaisimme kuulua, sekä yhteisestä kielestä ja kulttuurista. Toisin sanoen minuus ja käyttäytyminen eivät ole yksioikoisia seurauksia luonteesta tai henkilökohtaisista pyrkimyksistä vaan niissä korostuvat keskinäiset suhteet ja vuorovaikutus ympäröivän maailman kanssa.

Sintosen (1999, 50-51) mukaan identiteetin tuottaminen on kulttuurinen ja sosiaalinen prosessi, jossa yksilö rakentaa identiteettiään narratiivisen ymmärtämisen avulla. Tällöin kertojan itsetulkinta ja identiteetin narratiivinen rakentuminen on kertomusten, symbolien ja merkkien kautta välittyntä. Ihanus (2001, 241) toteaa, että ihminen on itse asiassa yhtä kuin kertomuksensa. Kertomukset antavat ihmisen olemassaololle muotoja ja sisältöjä ja niiden avulla ihminen voi tavoitella elämäänsä eheyttä, johdonmukaisuutta ja jatkuvuutta. Minuuden yhtenäisyyttä rakentavat kertomukset voivat kuitenkin sisältää murtumia ja epäjohdonmukaisuuksia. Näiden minäkertomusten myötä narratiivinen identiteetti säilyy, muokkautuu ja rakentuu uudelleen.

Huotelin (1996, 24-25) toteaa, että ihmisen identiteetti on kykyä pitää tiettyä kertomusta yllä. Identiteetti muodostuu niistä elämäkerran merkittävistä osista, jotka nousevat ylitse muiden ja kristallisoivat identiteetin tunteen. Menneet tapahtumat kerronnallistetaan ja kootaan uudelleen kulloinkin valitun perspektiivin mukaan. Näin ollen elämänhistoria ja henkilökohtaiset elämäkokemukset muodostavat persoonallisen ja kulttuurisen resurssin ihmiselle, jonka avulla hän voi rakentaa kertomusta menneestä, tulkita ympäröivää maailmaa, vahvistaa identiteettiään ja antaa merkityksiä kokemuksilleen. Toisin sanoen näin ihminen rakentaa ja tuottaa identiteettiään. Risto Honkonen (1995, 179) huomauttaa kuitenkin, että ihminen ei ole vapaa kameleontti, joka täydellisen vapaasti määrittelee itseänsä juuri niin kuin haluaa. Yksilön elämänhistoria asettaa identiteetille rajat, joiden puitteissa identiteettiä rakennetaan ja siitä kerrotaan.

Vilma Hänninen (2002, 21-22; 50) liittyy narratiiviseen identiteettiin sisäisen tarinan käsitteen. Sisäinen tarina on prosessi, jossa yksilö tulkitsee elämänsä tapahtumia ja elämäntilanteensa tarjoamia mahdollisuuksia ja rajoja sosiaalisesta tarinavarannosta omaksumiensa tarinallisten mallien avulla. Sosiaalinen tarinavaranto sisältää kaikki ne kertomukset, joita ihmiset kohtaavat esimerkiksi sosiaalisen vuorovaikutuksen tai tiedotusvälineiden kautta. Tarinallisia malleja voidaan käyttää monella tapaa oman elämän jäsentämisessä. Niiden avulla on esimerkiksi mahdollista ennakoida, miten erilaisissa tilanteissa tyypillisesti käy. Tarinoista on siis mahdollista saada toimintamalleja, mutta toisaalta myös varoittavia esimerkkejä. Sisäinen tarinavaranto on rikas, koska osa tarinoista käsittelee mennyttä ja osa suuntautuu jo tulevaisuuteen. Sisäinen tarina muodostaa siten ihmisen tarinallisen minuuden, joka tuottaa elämän merkityksen.

Sisäisen tarinan määrittelemässä identiteetissä on useita eri tasoja. Toimijaminät tulevat näkyviksi ihmisen erilaisissa toimissa ja elämänprojekteissa eli ne ovat suuntautuneet ulkomaailmaan. Tällöin minuuksia voi olla lukuisia eri elämänalueilla ja ne voivat esiintyä rinnakkain ja peräkkäin. Moraalisessa identiteetissä korostuu pyrkimys ideaalisuuteen. Moraalinen identiteetti kehittyy yleensä ulkoa sisään niin,

että alun perin ulkoiset normit sisäistetään ja omaksutaan osaksi omaa sisäistä normijärjestelmää. Reflektoitu identiteetti eli ”tulkittu minä” antaa tietoisin vastauksen kysymykseen ”kuka minä olen?”. Tämä taso mahdollistaa identiteetin jatkuvan tietoisin luomisen ja tulkitsemisen. Tietoista identiteetin rakentamista tapahtuu erityisesti silloin, kun rutiininomainen elämäntilanne katkeaa tai kun elämää on syystä tai toisesta arvioitava uudestaan. Reflektoitu identiteetti voidaan nähdä toimijaminien ja moraalisin identiteetin välisen suhteen välittäjänä. Tietoisin minätarinan rakentaminen on sekä pohdiskelevaa että itseään muokkaavaa. Muodostaessaan tarinaansa ihminen voi tietoisesti muovata itseään asettaen itsellensä tavoitteita ja vaatimuksia. Huomion arvoista on myös se, että reflektoitu sisäinen tarina voi olla yhtenäinen ja jatkuva, mutta yhtä hyvin se voi olla dialoginen, ristiriitainen, katkoksellinen ja jopa epämääräinen. (Mt, 61-62.)

Ymmärrykseni mukaan narratiivinen identiteetti pohjautuu edellä esitettyyn postmoderniin subjettiin. Toisin sanoen näen postmodernin identiteetin ja narratiivisen identiteetin jokseenkin samana asiana. Tämän tutkimuksen identiteettikäsitys perustuu siis ajatukseen postmodernista subjektista eli identiteettikäsitys on narratiivinen. Haastateltavat rakentavat omaa identiteettiään, mukaan lukien ammatillista identiteettiään, kertoessaan elämäntarinaansa ja kuvaillessaan sosiaalityön opintoihin johtaneita elämäntilanteita. Tähän liittyy kiinteästi myös Vilma Hännisen määrittämä reflektoitu identiteetti. Elämäkerrallisissa haastatteluissa näkyy, kuinka haastateltavat reflektivat nykyistä identiteettiään suhteessa aikaisempaan identiteettiin.

4.3 Ammatillinen identiteetti

Identiteetti on myös ammatillisen kasvun ja kehityksen kannalta keskeinen käsite. Stenström (1993, 31) käyttää käsitettä ammatillinen identiteetti käsitteen ammatti-identiteetti sijaan. Hän näkee ammatillisen identiteetin laajempänä käsitteenä, jolloin ammatillinen identiteetti voi kehittyä esimerkiksi koulutuksen aikana ennen ammattiin siirtymistä. Ammatti-identiteetti sisältää taas käsityksen, että kyseessä on enemmänkin työelämässä muovautuva identiteetti.

Ammatillinen identiteetti on ymmärretty elämänhistoriaan perustuvaksi käsitykseksi itsestä ammatillisena toimijana: millaiseksi ihminen ymmärtää itsensä suhteessa työhön ja ammatillisuuteen sekä millaiseksi hän haluaa työssään tulla. Ammatilliseen identiteettikäsitykseen kuuluvat myös käsitykset siitä, mihin ihminen kokee kuuluvansa ja identifioituvansa, mitä asioita hän pitää tärkeinä sekä mihin hän sitoutuu työssään ja ammatissaan. Työtä koskevat arvot, eettiset ulottuvuudet, tavoitteet ja uskomukset ovat myös keskeisiä tekijöitä ammatillisessa identiteetissä. (Beijaard, Meijer & Verloop 2004; Billet & Pavlova 2005; Rätty 1987, 128.)

Postmodernissa, koko ajan muuttuvassa yhteiskunnassa myöskään ammatti ei ole enää pysyvä käsite. Ammatteja katoaa, ne muuttuvat ja eri ammattien rajat hämärtyvät. (Stenström 1993, 35.) Eteläpelto ja Vähäsantanen (2006, 27) kysyvätkin mihin ammatillista identiteettiä enää tarvitaan, kun työssä korostetaan yhä useammin yliammatillisia taitoja, moniammatillisuutta, jaettava asiantuntijuutta, ammatillista liikkuvuutta, joustavuutta, jatkuvaa uusiutumista, ja niin edelleen. Tällöin vahva ammatillinen identiteetti voidaan ennemminkin nähdä rasitteena, josta olisi päästävä eroon. Ammatillisesta identiteetistä irtaantuminen mahdollistaisi ammatin vaihtamisen, jatkuvan oppimisen sekä työyhteisöjen joustavan kehityksen. Vai mahdollistaisiko?

Eteläpelto ja Vähäsantanen (mt., 27) vastaavat itse esittämäänsä kysymykseen ja toteavat, että työntekijän käsitykset itsestään suhteessa työhön ja ammattiin ovat tässä ajassa entistä tärkeämpiä. Työ nykyaikana on yhä ”yrittäjämäisempää”, mikä tällöin edellyttää aktiivista toimijuutta sekä yksilöllisesti muodostuvaa ammatillista identiteettiä.

Myös ammatillisen identiteetin tutkimuksessa on alettu käyttää narratiivista lähestymistapaa. Yksilön omaelämäkertoja on käytetty ammatillisen identiteetin ja asiantuntijuuden kehittämisessä, koska narratiivis-elämäkerrallinen lähestymistapa avaa uusia näkökulmia henkilökohtaiseen ammatilliseen kasvuun. Omakohtaisen ammatillisen tarinan rakentaminen on hyvä keino tuottaa reflektiivistä asennoitumista omaan ammatilliseen osaamiseen ja asiantuntijuuteen. Ammatillisen tarinan rakentaminen kartoittaa yksilön ammatillista kehityshistoriaa, mutta se myös tuottaa muutosta ja samalla edistää kriittistä reflektiota suhteessa yksilön omaan ammatilliseen osaamiseen ja identiteettiin. (Mt., 41-42.)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

5.1 Tutkimuksen rajausta

Tutkimukseni tavoitteena on tarkastella toista maisteritutkintoaan suorittavien sosiaalityön opiskelijoiden elämätarinoita ja näiden tarinoiden kautta kuvailla ja ymmärtää heidän elämänsä kulkuaan, jotka ovat johdattaneet heidät sosiaalityön opintojen pariin. Tutkimuksen painopiste on tutkittavien omilla subjektiivisilla tulkinnilla. Tutkimuskysymyksiksi olen rajannut seuraavat kysymykset:

1. Millä tavoin toista maisteritutkintoa suorittavat opiskelijat merkityksellistävät sosiaalityön opintoihin johtanutta elämänsä kulkuaan?
2. Miten he rakentavat identiteettiään ja ammatillista identiteettiään kertomissaan tarinoissa?

Tutkimuksen kohdejoukoksi olen valinnut sellaiset sosiaalityön opiskelijat, jotka ovat suorittaneet aikaisemman maisteritutkinnon ja joilla on ainakin kaksi vuotta ensimmäisen tutkinnon suorittamisen ja toisen tutkinnon aloittamisen välillä. Olen rajannut tutkimusjoukon siten, että aikaisempi maisteritutkinto on suoritettu jossakin muussa kuin yhteiskuntatieteellisessä tiedekunnassa. Tutkimuksen kohteena ovat opiskelijat eivät myöskään ole aikaisemmin opiskelleet sosiaalityötä sivuaineena. Näillä rajauksilla olen halunnut varmistaa sen, että alanvaihdos on ollut selkeä verrattuna siihen, jos aikaisempi tutkinto olisi suoritettu samassa tiedekunnassa tai jos sosiaalityötä olisi opiskeltu aikaisemmin.

5.2 Narratiivinen tutkimusote

Tutkimukseni tutkimusote on kerronnallinen eli narratiivinen. Narratiivisuus voidaan ymmärtää lähestymistapana, jossa huomio kohdistuu kertomuksiin ja tarinoihin tiedon välittäjinä ja rakentajina (Heikkinen 2007, 142). Sosiaalitieteilijät eivät tee usein eroa käsitteiden kertomus (narrative) ja tarina (story) välillä. Suomalaisessa tutkimuksessa käsitepari tarinallinen tutkimus tarkoittaa siten samaa kuin narratiivinen eli kerronnallinen tutkimus. Sitä vastoin narratologisesti suuntautuneet kirjallisuuden tutkijat erottavat kertomuksen ja tarinan käsitteet toisistaan. He ymmärtävät kertomuksen laajempänä kokonaisuutena, jolloin tarina on ikään kuin kertomuksen ilmaisema tapahtumakulku. Tällöin samasta tarinasta voi olla monta toisistaan poikkeavaa kertomusta. (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 189.)

Myös Vilma Hänninen (2002, 15) käyttää käsitteitä tarinallinen ja narratiivinen toistensa synonyymeina. Hänen mukaansa narratiivinen tutkimus on kaikkea sellaista tutkimusta, jossa tarinan, kertomuksen tai narratiivin käsitteitä käytetään ymmärrysvälineinä. Narratiivinen lähestymistapa viittaa puolestaan psykologiseen tai sosiaalitieteelliseen suuntaukseen, jossa tarina on jollakin tavalla keskeinen ajattelun ja elämän jäsentämisen muoto. Toisin sanoen ihmiset antavat merkityksiä asioille tarinoiden kautta. Käytän tässä tutkimuksessa käsitteitä tarinallinen, kerronnallinen ja narratiivinen toistensa synonyymeinä kuten myös käsitteitä tarina, kertomus ja narratiivi.

On väitetty, että ihmisillä on perustarve muokata kokemuksistaan kertomuksia. Tällöin tarinoita kerrotaan itsestä, toisista ja erilaisista maailman tapahtumista. Tarinan tunnistaa siitä, että sillä on alku, keskikohta ja loppu, jotka liittää yhteen juoni. Ihminen ei kuitenkaan tyydy vain kertomaan tarinoita itselle ja toisille, sillä tarinoita myös eletään. Tarinat siitä, kuka olen ja miten minusta tuli minä, eivät ole pelkästään yksityisiä tarinoita vaan niihin kietoutuu muita ihmisiä ja heidän tarinoitaan. (Burr 2004, 147-148.)

Narratiivisuutta ei voi pitää varsinaisena tutkimusmetodina tai koulukuntana vaan paremminkin se on nähtävä hajanaisena kokonaisuutena tutkimuksia, jotka liittyvät kertomuksiin. Narratiivisuus on siis väljä viitekehys, jolle on ominaista huomion keskittäminen kertomuksiin todellisuuden tuottajina ja välittäjinä. (Mt., 16; Heikkinen 2002, 185.) Tutkimusta ja tarinoita voidaan tarkastella kahden eri päänäkökulman kautta: tutkimus voi käyttää materiaalinaan tarinoita, mutta toisaalta tutkimus itsessään voidaan nähdä tarinoiden tuottajana maailmasta (Polkinghorne 1995, 5-6; Heikkinen 2007, 142). Toisaalta Heikkinen (mt., 145-152) toteaa, että narratiivisuutta on käytetty tieteellisellä kentällä ainakin neljällä eri tavalla. Sen avulla voidaan viitata tutkimusaineiston luonteeseen tai tutkimusaineiston analyysitapoihin. Lisäksi narratiivisuus voidaan nähdä ammatillisen työn apuvälineenä (esimerkiksi sosiaalityössä ja narratiivisessa psykoterapiassa). Narratiivisuus liitetään usein myös konstruktivistiseen tiedonkäsitykseen, kun halutaan viitata tietämisen ja tiedon luonteeseen eli varsinaiseen tiedonprosessiin.

Narratiiviselle tutkimukselle on luonteenomaista, että tutkimuksen tavoitteena on tutkijan ja tutkittavan yhteisen merkityksen luominen tutkittavasta asiasta. Kyseinen tavoite edellyttää tällöin molempien osapuolten läheistä ja kiinteää yhteistyösuhdetta. (Hatch & Wisniewski 1995, 117.) Voidaan ajatella, että kerrottu tarina on yksi selkeimmistä tavoista päästä sisälle ihmisten elämään ja kokemusmaailmaan. Tarinat tarjoavat siis todellisen sisäänkäynnin ihmisten identiteettiin ja persoonallisuuteen. (Lieblich, Tuval-Mashiach & Zilber 1998, 7.) Narratiivisessa tutkimuksessa tutkija ei kuitenkaan koskaan pysty tarjoamaan kertomuksia puhtaasti sellaisenaan, sillä kertoessaan niistä muille, tarinat muuttuvat vääjäämättä ja tutkija luo kokonaan uuden tarinan (Erkkilä 2005, 201).

Mikko Saastamoinen (1999, 167) kuvailee narratiivia metaforana, jonka avulla ihmisen toimintaa voi tarkastella ikään kuin aikajanana. Janan avulla ihmiset järjestävät sosiaalisen elämänsä kielellisesti. Saastamoisen mukaan narratiivi antaa koko ajan liikkuvalla ja muuttuvalla, paikoin jopa kaoottisella, elämällemme

rakenteen. Ihminen ajattelee, kuvittelee, havaitsee ja tekee moraalisia päätöksiä suhteessa kulttuurissa vallitseviin narratiivisiin malleihin. Näin ollen kertomusten kautta synnytetään tapahtumille ja samalla omalle elämälle alku, keskikohta, tulevaisuus ja loppu.

Viime vuosikymmenien narratiivisen tutkimuksen suosion lisääntyminen heijastaa meneillään olevaa tiedon- ja tiedekäsityksen muutosta. Kyseistä muutosta voidaan kutsua konstruktiiiviseksi käännteeksi. Konstruktiiivisen ajattelutavan mukaan todellisuus tuotetaan kertomusten välityksellä. Tällöin tiedonkäsitys ei perustu objektiivisiin, mitattavissa oleviin ja yleistettäviin totuuksiin vaan tietäminen ymmärretään paremminkin subjektiivisena, suhteellisena, paikallisena, erityisenä ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa muotoutuvana. (Guba & Lincoln 1994, 107-109; Lieblich ym. 1998, 2; Saastamoinen 1999, 168; Heikkinen 2007, 144.) Konstruktiiivisen tietokäsityksen mukaan tulkitsemme maailmaa koko ajan muuttuvana kertomuksena, joka liittyy yhä uudelleen siihen kulttuuriseen kertomusvarantoon, jota kutsumme tiedoksi (Heikkinen 2007, 144). Samoin ihmiset ymmärtävät itsensä kertomusten välityksellä, koska identiteetit rakentuvat narratiivisesti tarinoiden kautta. Myös tieto maailmasta rakentuu kertomusten avulla. (Riessman 1993, 2.)

Ihminen siis tulkitsee maailmaa jatkuvasti rakentuvana, muuttuvana ja uusiutuvana kertomuksena. Tulkitseminen on subjektiivista ja se saa alkunsa tiedosta, eli kulttuurisesta ja sosiaalisesta kertomusvarannosta, jäsentyy ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa ja liittyy yhä uudelleen yhteiseen kertomusvarantoon. Todellisuus on siten hyvin moni-ilmeinen ja se jäsentyy ihmisten mielissä eri tavoilla. (Heikkinen 2001, 186-187.) Ihminen elää lukuisten tarinoiden keskellä ja on samanaikaisesti osallisena useassa eri tarinassa. Ihmiset elävät myös toistensa tarinoissa, jolloin yksilölliset tarinat nivoutuvat osaksi suurempaa kollektiivista, historiallista ja kulttuurista tarinaa. (Lipponen 2001, 63.)

Gergen (1994, 202-204) jakaa narratiivit käsitteellisesti kahteen ryhmään: makro- ja mikronarratiiveihin. Makronarratiivilla hän tarkoittaa laajan tason kehyskertomusta, joka muodostuu useista mikrokertomuksista. Todellisuus voidaan siten nähdä näiden eritasoisten ja eri tilanteissa kerrottujen kertomusten verkkona. Tutkija voi tutkimusongelmasta riippuen painottaa tutkimuksessaan joko mikro- tai makrotasoa tai hän voi myös tarkastella näiden eri kertomustasojen suhdetta toisiinsa ja näin ymmärtää tutkittavaa ilmiötä molempien tasojen kokonaisuutena. Tässä tutkimuksessa olen ensisijaisesti kiinnostunut haastateltavien mikrokertomuksista, vaikka näitä kahta tasoa ei ole mahdollista täysin erottaa toisistaan. Muun muassa Catherine Riessman (1994, 69) tähdentää, että vaikka narratiivisuudessa korostuu yksilön subjektiivinen kokemus ja sen kielellinen tulkinta, yksilön kokemus kertoo aina myös siitä sosiaalisesta ympäristöstä, jossa hän elää. Tarinoita ei siis koskaan pidä tulkita irrallaan niiden historiallisesta ja kulttuurisesta kontekstista.

5.3 Elämätarinat aineistona ja tutkimusjoukko

Koska olen tutkimuksessani erityisesti kiinnostunut aikaisemman maisteritutkinnon suorittaneiden sosiaalityön opiskelijoiden elämätarinoista, keräsin tutkielmani aineiston ensisijaisesti narratiivisen haastattelun avulla. Saastamoisen (1999, 177-178) mukaan narratiivinen haastattelu on elämäkerrallista haastattelua, jossa haastattelun painopistettä voidaan ohjata niin, että haastateltava käsittelee erityisesti jotakin tiettyä tutkijaa kiinnostavaa tapahtumaa tai ilmiötä. Narratiivinen aineisto voi olla myös kirjoitetussa muodossa, mutta tässä tutkimuksessa päädyin haastatteluun, koska se tarjoaa mahdollisuuden haastattelijan ja haastateltavan väliseen vuorovaikutukseen. Haastattelu mahdollistaa myös selvennysten tai tarkennusten pyytämisen ja mahdollisten lisäkysymyksien esittämisen.

Narratiivinen haastattelu voidaan puhtaimmassa muodossaan nähdä yhden kysymyksen haastatteluna. Tällöin haastateltava esittää ainoastaan yhden, tarpeeksi

avoimen ja laajan kysymyksen, jota seuraa kertomus. (Mt., 178; Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 194.) Toisaalta narratiivinen haastattelu voi sisältää rajoittamattoman määrän kysymyksiä ja tutkija voi myös yhdistellä eri haastattelumuotoja, jos katsoo tämän aiheelliseksi tutkimustehtävän kannalta (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 192). Roos (1988, 144) määrittelee narratiivisen haastattelun menetelmäksi, jossa haastateltava saa ensin puhua vapaasti ja keskeyttämättä kokemuksistaan ja elämästään. Vapaan puheosuuden jälkeen haastattelija voi pyytää haastateltavaa täydentämään kertomustaan esittämiensä lisäkysymysten avulla.

Yhdellä oikein muotoillulla kysymyksellä on mahdollista pyytää jopa haastateltavan koko elämätarina. Kysymyksen tulee olla tällöin muodoltaan sellainen, että haastateltava voi itse päättää mistä hän aloittaa kertomuksena, mitä hän kertoo ja miten hän kertoo. Haastattelun ensimmäisessä vaiheessa, jolloin haastateltava kertoo vapaasti tarinaansa, tutkijan tehtävänä on tukea ja rohkaista haastateltavaa ääntein, ilmein ja elein, jotta haastateltava motivoituu jatkamaan kertomustaan. Vasta haastattelun toisessa vaiheessa haastattelija voi tehdä tarkentavia kysymyksiä haastateltavan esille ottamista aihepiireistä. (Rosenthal 2004, 49-51.)

Tässä tutkimuksessa yhdistin narratiiviseen haastatteluun myös teemahaastattelun piirteitä tarkoituksenmukaisen tutkimusaineiston saavuttamiseksi. Haastattelun alussa esitin yhden avoimen ja laajan kysymyksen:

”Olen kiinnostunut elämätarinastasi ja erityisesti niistä poluista, jotka ovat johdattaneet sinut sosiaalityön opintojen pariin. Olen kiinnostunut kaikenlaisista elämäsi liittyvistä asioista ja kokemuksista, jotka katsot merkityksellisiksi ja jotka haluat tässä jakaa. Minkälainen on siis elämätarinasi?”

Tutkimusprosessin alkuvaiheessa ajatus narratiivisesta haastattelusta puhtaimmassa muodossaan vaikutti epärealistiselta ja jopa hieman pelottavalta. Koska en ollut tehnyt vielä ainuttakaan haastattelua jännitin sitä, kuinka innostuneita haastateltavat olisivat kertomaan vapaasti elämätarinaansa, ja kuinka itse osaisin kuunnella haastateltavia ilman keskeyttämistä. Lähtöajatuksenani oli, että osa haastateltavista kertoo elämästään ja sosiaalityön opintoihin päätymisestään hyvinkin vuolaasti, pikkutarkasti ja kokemusperäisesti, kun joku toinen haastateltava voi olla kovin niukkasainen. Vähäpuheisten haastateltavien varalle olin varautunut siten, että pyrin houkuttelemaan haastateltavia avautumaan kokemuksellisen tarinan kerronnassaan lisäkysymysten avulla (mitä, miten, miksi, miltä tuntui?). Hyvärinen ja Löyttyniemi (2005, 191-192) toteavat, että kaikki haastattelun puhe ei ole kerronnallista vaan tutkijan esittämät kysymykset tuottavat myös faktoja, selityksiä ja mielipiteitä. Kerronnallisuuden määrä kertomuksissa on siten suhteellista: ”kerronnallisuutta voi olla enemmän tai vähemmän, se voi olla tiheää tai ohutta, aivan sen mukaan missä määrin kirjoitus tai puhe välittää kokemuksellisuutta”.

Koska olin epävarma narratiivisen haastattelun toteuttamisesta sen puhtaimmassa muodossa, olin laatinut lisäksi teemallisen tukisanalistan teemahaastattelun perinteen mukaisesti siltä varalta, että haastateltava ei ole halukas kertomaan elämätarinaansa oma-aloitteisesti, tai jos kertominen tyrehtyy jossakin vaiheessa. Teemahaastattelu eli puolistrukturoitu haastattelu soveltuu tiedonkeruumenetelmäksi erityisen hyvin silloin, kun tutkimuksen kohteena ovat emotionaalisesti arat aiheet, kun halutaan selvittää heikosti tiedostettuja asioita tai kun halutaan tutkia joitakin menneisyydessä tapahtuneita asioita tai ilmiöitä (Hirsjärvi & Hurme 1988, 35; Patton 1990, 278). Koska teemahaastattelu on tiedonkeruumenetelmänä varsin keskustelunomainen, myös sen avulla voidaan päästä vapaamuotoisiin ja syvällisiin keskusteluihin. Teemahaastattelu on menetelmä, joka onnistuessaan ottaa huomioon ihmisen sekä ajattelevana että toimivana yksilönä. (Hirsjärvi & Hurme 1988, 8.)

Teemahaastattelun runkoa suunniteltaessa ei laadita yksityiskohtaisia kysymyksiä vaan ennen haastattelua laaditaan vain lista teema-alueista, joita on tarkoitus käsitellä. Teemalistan avulla on mahdollista pitää huolta siitä, että kaikki halutut aiheet tulevat haastattelussa esille. Tämä muistilista myös ikään kuin ohjailee haastattelua silloin, kun vaarana on sivupolulle eksyminen. Se, missä järjestyksessä mitään teema-aluetta käsitellään, on täysin haastattelukohtainen ja voi vaihdella paljonkin eri haastateltavien kohdalla. Teemahaastattelu on siis joustava tutkimusmenetelmä, joka lähtee oletuksesta, että haastateltava on aktiivinen ja intentionaalinen osallistuja. (Patton 1990, 280, 283-284; Eskola & Vastamäki 2001, 26-27.)

Toisin kuin edellä todetaan, itse sallin tässä tutkimuksessa haastateltavien eksymisen sivupoluille. En siis yrittänyt tyrehdyttää heidän puhettansa, vaikka jossakin kohtaa saatoinkin todeta, että haastateltavan kertomus ei ole ehkä tutkimuksen kannalta relevanttia tietoa. Päätyminen ensisijaisesti narratiiviseen haastatteluun tässä tutkimuksessa liittyy läheisesti edellä mainittuun seikkaan: en halunnut ohjailla haastateltavia liikaa vaan halusin kuulla heidän tulkintoja omasta elämästään ja uudesta uravalinnastaan. Halusin alussa esittää laajan kysymyksen, jotta haastateltava saisi itse päättää muun muassa sen, mistä aloittaa tarinansa kertomisen ja mitä asioita hän haluaa elämästään nostaa esille.

Niin kuin etukäteen arvioin, tarinan kerronta lähti liikkeelle tapauskohtaisesti joko nytkähdellen tai sulavasti. Melkein kaikki haastateltavat aloittivat tarinansa kertomisen lukiovaiheesta, jolloin he olivat ensimmäistä kertaa vakavasti pohtineet tulevia opintoja ja ammatinvalintaa. Muutamaa haastateltavaa sain rohkaista hieman enemmän heidän kerronnassaan, joten näissä tapauksissa voi selkeästi katsoa, että puhdasmuotoinen narratiivinen haastattelu ei toteutunut. Se ei kuitenkaan aineiston hankkimisen kannalta haitannut, sillä olin varautunut tähän ja valmistautunut esittämään keskustelua aukaisevia kysymyksiä. Näin ollen haastatteluissa ei ollut pitkiä vaivaantuneen hiljaisuuden hetkiä vaan haastattelut etenivät paikoin keskustelunomaisesti. Sellaistenkin haastateltavien kohdalla, jotka kertoivat

elämästään oma-aloitteisesti ja vuolaasti, esitin haastattelun loppupuolella lisäkysymyksiä, ellei haastateltava ollut käsitellyt kaikkia etukäteen miettimiäni teemoja oma-aloitteisesti. Etukäteen miettimäni teemat tulivat kuitenkin melko hyvin haastateltavien omissa kertomuksissa esille, joten pääasiassa jouduin esittämään vain tarkentavia kysymyksiä.

Kaikkien haastateltavien kohdalla palasin kuitenkin vielä lapsuusmuistoihin ja pyysin heitä kertomaan hieman enemmän lapsuudestaan. Päädyin tähän ratkaisuun siksi, että yksi haastateltava ei viitannut tarinassaan lapsuuteen ollenkaan ja neljä muutakin sivuttivat sen lyhyesti. Näin jälkikäteen ajateltuna lapsuutta koskeva kysymys oli sinänsä turha, koska kukaan haastateltava ei pitänyt lapsuuttaan merkittävänä seikkana sosiaalityön uravalinnalleen. Tässä kohtaa näkyikin selvästi epävarmuuteni ja oma kokemattomuuteni tutkijana: en toisin sanoen uskaltanut luottaa haastateltavien oma-aloitteisesti kerrottujen tarinoiden riittävyteen vaan halusin varmistaa, että aineistoa olisi riittävästi. En myöskään osannut hahmottaa haastattelun kokonaisuutta haastatteluhetkellä, mikä aiheutti turhaa epävarmuutta. Nyt jo hieman kokeneempana voin todeta, että haastateltavien oma-aloitteisesti kertomat tarinakokonaisuudet olisivat olleet riittäviä tässä tutkimuksessa. Vilma Hänninen (2002, 34) muistuttaa, että narratiivinen analyysi on aineistolähtöistä, joten merkityksiä ei tulisi jäsentää ennalta päätetyn teorian pohjalta. Koska haastateltavien lapsuutta koskevista kertomuksista nousi esille kuitenkin mielenkiintoisia piirteitä ja yhteneväisyyksiä, halusin tuoda ne tässä tutkimuksessa esille.

Tutkimukseni kohdejoukkona ovat siis sellaiset sosiaalityön opiskelijat, jotka ovat suorittaneet aikaisemman maisteritutkinnon jollakin muulla kuin yhteiskuntatieteellisellä alalla. Alun perin suunnittelin haastattelevani kuutta tai seitsemää opiskelijaa, jotka aioin valita harkinnanvaraisesti sen mukaan, ketkä suostuvat haastateltavikseni ja keille sopii ehdottamani haastatteluaikeita. Yllätykseni määrittämilläni rajauksilla haastateltavia ei ollutkaan niin helppo löytää kuin olin ennen toimeen ryhtymistä arvioinut. Yritin tavoitella haastateltavia

muun muassa sähköpostiviestillä, jonka lähetin sosiaalityön opiskelijoiden ja henkilökunnan postituslistalle. Sähköpostiviestin välityksellä en löytänyt kuitenkaan ainuttakaan haastateltavaa. Monet toista maisteritutkintoaan suorittavat sosiaalityön opiskelijat olivat opiskelleet sosiaalityötä sivuaineena aikaisemmassa tutkinnossaan tai he olivat valmistuneet yhteiskuntatieteelliseltä alalta. Muutama tarjokas oli suorittanut edellisen tutkinnon vähemmän kuin kaksi vuotta sitten, joten hekin rajautuivat pois tutkimusjoukostani.

Pitkään kestäneiden tuloksettomien yritysten jälkeen päädyin aikataulullisista syistä lopulta viiteen naispuoliseen haastateltavaan, jotka löysin omien sekä tuttavieni kontaktien kautta. Tiesin entuudestaan kolme kohdejoukkoon sopivaa opiskelijaa ja he lupautuivatkin heti haastateltavikseni. Neljännen haastateltavan löysin jo aikaisemmin haastatteleman opiskelijan avulla ja viidenteen haastateltavaan ”törmäsin” sattumalta samassa seminaarissa. Saastamoinen (1999, 180-181) toteaa, että narratiivisessa haastattelussa haastateltavien määrä on teemahaastattelua pienempi, koska narratiivinen haastattelu tuottaa yleensä kestoaltaan pidemmän ja intensiteetiltään laajemman aineiston. Tämä vahvasti lopullisesti uskoani siihen, että uskoin viiden, huolella tehdyn haastattelun olevan riittävä määrä tarkoituksenmukaisen aineiston hankkimisen kannalta pro gradu -tutkielmassa.

Pyrin valitsemaan haastateltavikseni mahdollisimman erilaiset taustat omaavia henkilöitä, jotta saisin tutkimukseeni mahdollisimman erilaisia tarinoita tai tyyppejä. Koska en tuntenut ketään haastateltavista kovinkaan läheisesti, osaa en ollenkaan, arvioni heidän erilaisuudesta perustui omiin ennakkokäsityksiini ja siihen, että haastateltavat olivat syntyneet kolmella eri vuosikymmenellä ja heidän alkuperäiset koulutustaustansa olivat erilaisia. Kaksi haastateltavaa oli tosin saman tieteenalan maistereita, mutta heidän ainevalintansa olivat erilaiset ja he olivat opiskelleet eri vuosikymmenillä. Kolme haastateltavista oli naimisissa ja heillä oli yksi tai useampia lapsia. Kaksi haastateltavaa eli avoliitossa, mutta heillä ei ollut lapsia.

Tein kaikki haastattelut yliopiston kirjaston ryhmätyöhuoneessa, mikä oli kaikella tapaa hyvä paikka tehdä haastatteluja. Haastateltavien oli helppo tulla sinne, he olivat siellä ikään kuin ”omalla maallaan” ja paikka oli rauhallinen. Nauhoitin kaikki viisi haastattelua digitaalisella nauhurilla haastateltavien luvalla. Lyhyin haastattelu kesti 45 minuuttia ja pisin puolitoista tuntia. Kolme haastattelua kesti noin tunnin. Ensireaktioni välittömästi haastatteluiden tekemisen jälkeen oli pettymyksekseni se, että kaikki keräämäni tarinat ovat samanlaisia. Tämä ensireaktioni vaikutti lopullisesti myös siihen, että tyydyin viiteen haastateltavaan enkä lähtenyt enää etsimään uusia haastateltavia, vaikka ajatus kuudennen ja seitsemännen haastateltavan hankkimisesta oli hieman kaihertanut mieltäni. Myös Eskola ja Suoranta (1998, 123) toteavat, että on turha kerätä samanlaisia elämäntarinoita. Erityisesti tämä pätee silloin, jos uudet elämäntarinat eivät tarjoa enää mitään merkittävästi uutta verrattuna jo aikaisemmin kerättyyn aineistoon.

Toisaalta varsinainen kylläntymisen käsite ei kovin hyvin sovellu tämän tyyppisessä tutkimuksessa tutkimusaineiston riittävyyskriteeriksi. Kylläntymispisteen määrittäminen on erityisen hankalaa silloin, kun tutkitaan ihmisten omakohtaisia kokemuksia. Yksittäisen ihmisen kokemus on lopulta aina ainutkertainen eikä kylläntymispiste ole siis välttämättä toimiva kriteeri aineiston riittävyttä harkitessa. Sen sijaan, jos tutkittaisiin kokonaisen yhteisön käsityksiä ja ajattelutapoja yksittäisten ihmisten käsitysten avulla, kylläntymispiste voisi toimia käyttökelpoisena kriteerinä. (Vilkkä 2005, 128.)

Litteroituani haastattelut ja luettuani niitä huomasin, että vaikka tarinat toki sisälsivät paljon yhteisiä piirteitä ja saman rakenteen, kaikki haastateltavat olivat kuitenkin erilaisia persoonia ja heillä kaikilla oli oma elämäntarinansa kerrottavanaan. Elämäntarinat veivät minut ensi hetkestä lähtien täysin mukanaan, sillä niitä oli mielenkiintoista ja antoisaa peilata omiin, paikoin hyvin samanlaisiinkin, kokemuksiin. Mielenkiintoinen analyysiprosessi saattoi vihdoinkin alkaa.

5.4 Aineiston analyysi

Aloittaessani haastattelujen tekemisen en ollut vielä lopullisesti päättänyt, millä analyysimenetelmällä tai -menetelmillä tulisin tutkimusaineistoani käsittelemään. Ajatuksenani oli, että asiaan tulee vaikuttamaan se, minkälaista keräämäni aineisto tulee lopulta olemaan. Sen kuitenkin tiesin alusta alkaen, että keskityn analyysissäni siihen, mitä haastateltavat kertovat elämästään. Toisin sanoen en ole ollut missään vaiheessa kiinnostunut niinkään siitä, miten haastateltavat kertovat elämästään. Myös Vilma Hänninen (2002, 137) toteaa, että usein analyysitapa hahmottuu ja jopa muuttuu tutkimuksen teon edetessä.

Pyrkimyksenäni oli aloittaa litterointi mahdollisimman pian haastattelujen tekemisen jälkeen, kun haastattelut olisivat oletettavasti vielä tuoreessa muistissa. Tämä ei kuitenkaan toteutunut kenenkään haastateltavan kohdalla, sillä jouduin keskeyttämään tutkimusprosessini välillä noin puoleksi vuodeksi muun muassa työnteon vuoksi. Tein ensimmäiset haastattelut helmi-maaliskuussa ja viimeiset saman vuoden marraskuussa. Sain kuitenkin lopulta viivästyksistä huolimatta tehtyä haastattelut ja litteroitua koko haastatteluaineiston vuoden 2010 loppuun mennessä. Vaikka olen jo aikaisemmin tehnyt pro gradu -tutkielman ja litteroinut sanasta sanaan kahdeksan haastattelua, en silti muistanut, kuinka työläs ja aikaa vievä vaihe litterointi on. Litteroin kaikki haastattelut jälleen sanasta sanaan. Ensimmäisen haastattelun kohdalla merkitsin ylös myös kaikki aivastukset, yskäisyt ja puheen tauot, mutta totesin muiden haastattelujen kohdalla, että ne ovat turhia tutkimuskysymysteni kannalta. Enhän ole kiinnostunut siitä, miten haastateltavat puhuvat tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä vaan siitä, mitä he siitä kertovat.

Litteroitua haastatteluaineistoa kertyi noin 75 sivua rivivälillä yksi ja kirjasinkoolla 11 kirjoitettuna. Aineiston laajuus ja sisältö tuntuivat sopivilta tutkimuskysymysteni kannalta. Gradun työstämistä aloittaessani olin päättänyt pyrkiä siihen, että aineiston tulee olla hyvin hallittavissa oleva ja suhteellisen kompakti, jotta pystyn

käsittelemään sitä pro gradu -tutkielmalle asetettujen laajuus- ja aikarajoitusten puitteissa. Luin aluksi aineistoa läpi lukuisia kertoja ilman minkäänlaisia merkintöjä tai muistiinpanoja. Seuraavaksi siirryin lukemaan aineistoa alleviivaten, mistä siirryin esiin tulevien teemojen järjestelyyn ja luokitteluun. Eskolan ja Suorannan (1998, 175-182) mukaan laadullisen aineiston analyysi alkaa useimmiten teemoittelun avulla, jolloin aineistosta nostetaan esiin tutkimuksen kannalta keskeisiä teemoja. Tällöin on mahdollista vertailla tiettyjen teemojen esiintymistä aineistossa ja koota aineiston sisältämät keskeiset teemat erilaisiksi kysymyksenasetteluiksi.

Aineiston kokonaisuus alkoi hahmottua hyvin pian ja tuntui järkevältä järjestellä haastateltavien tarinoista nousevat teemat kronologisen elämätarinan mukaisesti. Jaottelin elämänvaiheet seuraavasti: lapsuus ja nuoruus, ensimmäinen uravalinta, maisterin elämää ja elämänkriisi, uuden uran etsiminen ja löytäminen. Järjestelin ja luokittelin kussakin elämänvaiheessa esiin nousseita teemoja, niiden samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia (luku 6.1 Matkan varrella tapahtunutta). Mäkelän (1990, 45) mukaan erilaisuuksien etsiminen kannattaa, sillä etsinnän jälkeen samanlaisuuskin on rikkaammin jäsentynyttä. Erilaisuuksien hakeminen tarkoittaa myös tutkimuskohteen ja sille läheistä sukua olevien ilmiöiden systemaattista vertailemistä.

Polkinghornen (1995, 12) käsitteitä lainatakseni voin todeta, että tutkimuksen alkuvaiheessa käytin narratiivien analyysiä. Polkinghorne tarkoittaa tällä sitä, että kerättyä aineistoa käsitellään kokonaisuutena ja narratiiveja tematisoidaan, tyypitellään ja luokitellaan kvalitatiivisen tutkimusperinteen mukaisesti. Tehtyäni tämän minulle oli kuitenkin heti selvää, että se ei ole riittävä tapa analysoida aineistoa. Myös Ruusuvoori, Nikander ja Hyvärinen (2010, 11-12, 18) korostavat tuoreessa artikkelissaan, että luokittelu ei ole vielä aineiston varsinaista analysointia vaan se on kerätyn materiaalin tuntemista ja haltuunottoa helpottava tehtävä, mikä huolellisesti tehtynä edesauttaa lopullisen analyysin tekemistä. Tuomi ja Sarajärvi (2009, 103) huomauttavat, että laadullista sisällönanalyysiä on usein kritisoitu juuri

siitä, että tutkimus jää usein keskeneräiseksi, jos tutkimuksessa tyydytään pelkästään aineiston tarkkaan kuvailuun eikä keskitytä riittävästi aineistosta kumpuaviin johtopäätöksiin.

Analysointia on siis hyvä viedä eteenpäin esimerkiksi tyypittelyn avulla. Tyypittelyssä aineisto ryhmitellään tyypeiksi etsimällä samankaltaisuuksia. Tällöin aineisto esitetään yhdistettyjen tyyppien eli eräänlaisten mallien avulla. Edellytyksenä tällaiselle tyypittelylle on aina kuitenkin jonkinlainen teemoittelu eli tarinajoukon jäsentäminen. Tyypittelyssä aineisto siis ryhmitellään tyypeiksi, jotka ovat selviä ryhmiä samankaltaisista tarinoista. Tarinoista voi rakentaa joko tyypillisen tilanteen kulun tai henkilökuvauksen tai toisaalta tarinoista voi esittää yhden tyypillisen tarinan kokonaisuudessaan sen sijaan, että konstruoi tyypillisen tarinan koko tarinajoukosta. (Eskola & Suoranta 1998, 182.) Seuraavaksi tarkoituksenani oli tyypitellä aineistoa ja katsoa, minkälaisia tarinatyyppejä aineistosta nousee.

Koska aineisto tuntui hieman sekavalta, tulin lopulta siihen tulokseen, että minun on kirjoitettava jokainen haastattelu uudelleen kronologisesti eteneväksi juonelliseksi tarinaksi, jotta aineistoa olisi helpompi käsitellä. Vaikka pyysin haastateltavia kertomaan elämätarinansa, kukaan haastateltavista ei kertonut tarinaansa kronologisessa järjestyksessä syntymästä haastatteluhetkeen saakka. Kertomukset rönsyilivät paljonkin riippuen haastateltavan tyylistä ja puhetavasta, joten litteroitua haastattelua lukiessani totesin, että elämätarinan tiivistetty uudelleen kirjoittaminen auttaisi minua juonellisen tarinakokonaisuuden hahmottamisessa. Tähän minua ohjasi myös Riessmanin (1993, 17) ohje siitä, että narratiivisessa tutkimuksessa tapahtumien ajallinen järjestäytyneisyys ja niiden peräkkäisyys ovat keskeisiä tekijöitä, sillä ilman niitä ei olisi juonta. Juonen olemassaolo on taas perusehto narratiivisuudelle.

En kuitenkaan missään vaiheessa unohtanut alkuperäistä haastatteluaineistoa vaan luin tutkimusprosessin aikana kaiken aikaa rinnakkain sekä koko alkuperäistä

haastatteluaineistoa että uudelleen kirjoittamiani tarinoita. Jatkettuani lukemista aloin vihdoinkin hahmottaa tarinoiden juonenkulkua ja totesin, että rakenteeltaan ja tarinatyyppiltään kaikki tarinat ovat samanlaisia. Seuraavaksi analyysivaiheeksi muotoutui spontaanisti juonellisen tyyppitarinan konstruoiminen, mikä perustuisi kaikkiin tekemiini viiteen haastatteluun. Tällaista analyysitapaa Polkinghorne kutsuu narratiiviseksi analyysiksi. Siinä siis yksittäisiä tarinoita käsitellään kokonaisuuksina. Tällöin tavoitteena on tuottaa aineistosta kokonaisia kertomuksia tai kokonainen uusi juonellinen kertomus. (Polkinghorne 1995, 12.)

Alussa kokonaisen tarinan uudelleen rakentaminen tuntui äärettömän vaikealta, jopa mahdottomalta. Pohdin paljon sitä, miten voin yhdistellä eri haastateltavien tarinoita. Kaikki uuden tarinan sisällöthän eivät pätsisi kaikkien haastateltavien kohdalla. Sain tarinan uudelleen rakentamiselle kuitenkin konkreettista tukea Eskolan ja Suorannan (1998, 183) luokittelusta, jossa he erottelevat kolme erilaista tapaa muodostaa tyyppejä. *Autenttinen tyyppi* on yksi esimerkki laajemmasta aineistosta ja se kuvaa aineiston tyyppillistä tarinaa. Tähän ratkaisuun en päätenyt sen vuoksi, että haastateltava saattaisi olla tunnistettavissa, jos julkaisisin tutkimusjoukosta yhden autenttisen elämätarinan. *Mahdollisimman laajaan tyyppiin* otetaan mukaan elämätarinassa esiintyviä asioita mahdollisimman laajasti. Myös sellaisia asioita, jotka ovat esiintyneet kenties vain yhdessä vastauksessa. Olennaista tällaisessa tyyppissä on kuitenkin sen sisäinen loogisuus. Tyyppi on siis mahdollinen, vaikka ei välttämättä todennäköinen. *Yhdistetyn, mahdollisimman yleisen tyyppin* tarinaan otetaan vain sellaisia asioita, jotka esiintyvät suurella osalla vastauksia. Päädyin lopulta tutkimuksessani tähän yhdistettyyn tyyppiin. Tarinan palaset alkoivatkin hiljalleen hahmottua ja loksahdella kohdilleen. Esitän selviytyjän tyyppitarinan tuonnempana luvussa 6.2.

Lieblich, Tuval-Mashiach ja Zilber (1998, 12-14) jakavat narratiivisen aineiston analyysivaihtoehdot kahteen pääluokkaan, joilla kummallakin on kaksi alaluokkaa. Heidän näkemyksensä mukaan narratiivinen aineisto voidaan analysoida joko kategorisella tai holistisella lähestymistavalla. Kategorinen lähestymistapa on hyvin

samanlainen kuin perinteinen sisällönanalyysi ja se on erityisen käyttökelpoinen silloin, kun selvitetään jotakin ihmisryhmää koskevaa ongelmaa. Kategorinen lähestymistapa voidaan edelleen jakaa kategoriseen sisällön analyysiin tai kategoriseen muodon analyysiin. Sisällön analyysissä poimitaan tekstiaineistosta erillisiä ilmaisuja, joita luokitellaan. Vastaavasti muodon analyysissä huomio kohdistuu kertomuksen eri osien kielellisiin piirteisiin. Holistisessa lähestymistavassa keskitytään henkilöön ja hänen elämäänsä kokonaisuutena, jolloin haastateltavien kertomuksien osia tarkastellaan suhteessa kertomuksen kokonaisuuteen. Myös holistinen lähestymistapa on mahdollista jakaa sisällön analyysiin ja muodon analyysiin. Holistisessa sisällön analyysissä kirjataan vaikutelmat, valitaan ja merkitään teemat sekä kirjoitetaan johtopäätökset yhtä aikaa aineiston lukemisen kanssa. Lähestymistapa soveltuu erityisesti tapaustutkimuksiin. Holistisen muodon analyysin avulla keskitytään vastaavasti tunnistamaan kertomuksen teemalliset keskipisteet sekä juonen ja käänteiden dynamiikka. Oma tutkimukseni yhdistää Lieblichin ym. jaottelun mukaan sekä kategorista sisällön analyysiä että holistista muodon analyysiä.

Viimeisin ja lopulta vaikein analyysivaihe oli löytää vastaus toiseen tutkimuskysymykseeni: Miten haastateltavat rakentavat identiteettiään ja ammatillista identiteettiään kertomissaan tarinoissa? Koska identiteettiä koskeva puhe ei ollut selkeää tai helposti puheesta havaittavissa, minun oli pureuduttava analysoinnin haastavimpaan vaiheeseen eli rivien välien lukemiseen ja aitoon tulkitsemiseen. Tässä vaiheessa minun oli jälleen otettava esiin koko alkuperäinen litteroitu aineisto ja aloittaa lukeminen uudelleen. Esittäessäni aineistolle kysymyksen identiteetin rakentumisesta, aloin pikkuhiljaa löytää aineistosta piilossa olevia viittauksia identiteettiin ja sen muokkautumiseen matkan varrella. Tämä vaati kuitenkin useampia lukukertoja ja useiden tuntien pohdiskelua sekä aikaisempiin tutkimuksiin perehtymistä. Identiteetin rakentumisen tulokset esittelen luvussa 6.3.

5.5 Eettisyyden huomioiminen tutkimuksessa

Käytettäessä elämätarinoita tutkimusmateriaalina, on erityisen tärkeää muistaa tutkimuksen eettisyys (Eskola & Suoranta 1998, 125). Clarkeburn ja Mustajoki (2007, 25) tiivistävät tutkimuksen etiikan tarkoittavan tutkijan taitoa tehdä tietoisia ja perusteltuja ratkaisuja koko tutkimusprosessin ajan. Syrjälän ja Nummisen (1988, 70) mukaan elämätarinoiden hyvä puoli on siinä, että haastateltavat saavat itse valita, mitä kertovat tai jättävät kertomatta. Voidaan olettaa, että haastateltava kertoo niistä asioista, jotka itse kokee merkityksellisinä ja vastaavasti haastateltava ei tuo esille niitä asioita, joita ei pidä tutkittavan aiheen kannalta tärkeinä. Tutkimuksessa ihminen nähdään siten aktiivisena subjektina eikä passiivisena objektina. Tutkittava rakentaa itse oman tarinansa, jota tutkija ei ole jäsentänyt etukäteen.

Tutkijan on kuitenkin aina hyvä muistaa ja tunnustaa, että tutkittavan oman ääneen antaminen ja sen kuuleminen on suhteellista, kun kyse on tutkimuksesta. Tutkija on aina viime kädessä se, joka valikoi ja pelkistää aineistoa analysoitiinpa ja esitettiinpä aineistoa miten tahansa. Tulkinnessa ja raportoinnissa on siis aina esillä tutkijan oma ääni. (Hänninen 2002, 34.)

Laadullista tutkimusta tehtäessä tutkijan on aina muistettava oma paikkansa ja vastuunsa tutkimusta tehtäessä. Anni Vilkkio (1997, 145) huomauttaa, että erityisesti omaelämäkerrassa elämä on tutkijan ja tutkittavan välissä, vastavuoroisissa odotuksissa ja tulkinnoissa, jotka virittäytyvät tutkijan ja tutkittavan väliin. Elämätarinasta kumpuavat merkitykset muodostuvat sekä siitä, mitä tutkittava kertoo tai jättää kertomatta että siitä, mitä tutkija ymmärtää omasta elämästään tai on ymmärtämättä. Toisin sanoen tärkeintä on se, mitä tapahtuu tutkijan ja tutkittavan tajuntojen välimaastossa.

Tämä tutkimusprosessi on ollut myös itseni kohdallani jatkuvaa reflektiota tutkimuskysymysten ollessa niin lähellä omaa elämätarinaani. Ilmiön näennäinen tuttuus onkin asettanut omat haasteensa tämän tutkimuksen tekemiselle ja erityisesti sille, että olen pystynyt käsittelemään aihetta ensisijaisesti tutkijan lähtökohdista enkä niinkään kohtalotoverin positiosta. Silti omat henkilökohtaiset kokemukseni ilmiöstä ovat väistämättä vaikuttaneet haastattelumateriaalin keräämiseen ja aineiston analyysiin. Toisaalta se, että ilmiö on itselleni tuttu ja taustani ovat hyvin samantyyppiset useiden haastateltavien kanssa, on edesauttanut ainakin sitä, että olemme puhuneet haastateltavien kanssa niin sanotusti samaa kieltä ja ymmärtäneet toisiamme. Myös Vilkkonen (mt., 28) toteaa, että tutkija ei ole elämäkerta-aineistoa lukiessaan marionetti vaan tutkijan oma henkilöhistoria ja älyllinen omaelämäkerta luovat perustaa tulkinnalliselle kontekstille.

Koska tässä tutkimuksessa tavoitteenani on ollut kuvata ja ymmärtää sitä, mitä tutkittavat ovat kertoneet elämästään, tutkimuksen tarkoituksena ei ole ollut tuottaa objektiivista tai yleistettävissä olevaa tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Sen sijaan tutkimuksen tarkoituksena on ollut antaa tutkittavien omalle äänelle ja omille tulkinnoille tilaa. Sen vuoksi esitän tutkimustulokset luvussa kuusi lukuisia autenttisia tekstikappaleita käyttäen, jotta tutkittavien oma ääni näkyisi hyvin myös lopullisessa tutkimusraportissa. Olen pyrkinyt kuvaamaan tässä tutkimuksessa tutkimusprosessia kokonaisuutena mahdollisimman tarkasti, jotta lukija pystyisi seuraamaan ja ymmärtämään tekemiäni valintoja ja johtopäätöksiä. Myös tämän vuoksi valmiissa tutkimusraportissa on runsaasti autenttisia tekstikappaleita. Niiden avulla lukija pystyy vertailemaan tekemiäni johtopäätöksiä omiinsa. Suorien lainausten avulla lukija voi myös kontrolloida sitä, että en ole aineiston käsittelyssä vääristellyt haastateltavien sanomaa omien tarkoituksieni tai ennako-oletusteni mukaisiksi.

Autenttisista tekstiesimerkeistä puhuttaessa on syytä huomioida erityisesti haastateltavien anonymiteetin suojaamisen tärkeys (esim. Clarkeburn & Mustajoki 2007). Koska sosiaalityön opiskelijoiden piirit ovat pienet, olen pyrkinyt erityiseen

huolellisuuteen kuvatessani tutkimusaineistoani ja tutkimustuloksiani. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi tutkittavien iät, kotipakkakunnat, aikaisemmin suoritettu maisteritutkinto ja työnantajat eivät näy valmiissa tutkimusraportissani. Tekstinäytteiden kohdalla tutkittavien nimet on muutettu. Vaikka tutkimusaihe ei sinänsä ole arkaluontoinen, haastattelemini henkilöiden elämätarinat ovat voineet kuitenkin sisältää sellaista aineistoa, jota tutkittavat eivät ole halunneet laajemman piirin tietoon. Haastateltavien anonymiteettia suojatakseni konstruoin viidestä elämätarinasta yhden juonellisen tarinan, joka ei ole siis kenenkään yksittäisen haastateltavan omaelämäkerta vaan tarinassa on yhdistelty viiden kertomuksen keskeisiä piirteitä samaan tarinaan. Tällä tavoin elämätarina ei henkilöidy keneenkään tiettyyn haastateltavaan vaan edustaa haastattelujen tyyppitarinaa.

Ennen haastattelujen tekemisen aloittamista ja haastatteluja tehdessä pohdin paljon sitä, miten haastateltavat suhtautuvat minuun haastattelijana, olenhan heidän opiskelijakollegansa. Muutamassa haastattelussa en voinut välttyä tunteelta, että haastateltava ei halunnut täysin avautua minulle. Perustan tämän näkemykseni siihen, että sain välillä ”lypsää” tietoja yllättävän paljon, vaikka olin etukäteen ajatellut, että aiheesta puhuminen on haastateltaville suhteellisen helppoa tai ainakin neutraalia. Koen, että koska olen myös itse sosiaalityön opiskelija ja hyvin samanlaisessa elämäntilanteessa haastateltavieni kanssa, he hieman vierastivat minulle avautumista ja varoivat sanomisiaan jonkin verran. Tämä on yllättävää, sillä ennen haastatteluja otaksuin, että haastateltavien on varmastikin helppo kertoa elämästään ja sosiaalityön opintoihin johtavista tapahtumista minulle, olinhan heidän kohtalotoverinsa. On tietysti hankala arvioida, minkälaiseksi tutkimusmateriaali olisi muotoutunut, jos olisin tehnyt haastattelun jostakin toisesta positiosta. Olen kuitenkin vakuuttunut, että se olisi vaikuttanut haastattelutilanteeseen jollakin tapaa. En kuitenkaan missään vaiheessa ryhtynyt painostamaan haastateltavia, vaikka olisin huomannut, että heillä olisi saattanut olla jostakin asiasta enemmän kerrottavaa, mutta eivät syystä tai toisesta halunneet sitä jakaa.

Toisaalta haastateltavien ”lypsäminen” saattoi johtua myös siitä, että monille perinteisempi haastattelu on tutumpi kuin elämäkerrallinen haastattelu, jossa haastateltava itse saa päättää, mistä aloittaa kertomuksensa ja mitä kaikkea haluaa kertoa. Välillä muutama haastateltava totesikin, että mitä tässä nyt osaisi kertoa. He pyysivät myös minua esittämään kysymyksiä, vaikka olin alussa kertonut haastattelun kulusta ja siitä, että he saavat itse päättää, mitä ja kuinka paljon he elämästään kertovat.

6 TUTKIMUKSEN TULOKSET

6.1 Matkan varrella tapahtunutta

6.1.1 Lapsuus ja nuoruus

Kaikki haastateltavat kuvaavat lapsuuttaan maalaislapsuutena, joka on ollut toimeliasta ja aktiivista aikaa. Haastateltavien kertomuksissa maalaislapsuuteen on kuulunut paljon erilaisia harrastuksia, vaikka usein maaseudun harrastusmahdollisuudet ovat olleet hieman rajalliset. Melkein kaikki haastateltavat kertovat harrastaneensa musiikkia jossakin muodossa. Tarinoista tulee esille, että myös liikunta on ollut yleinen harrastus: talvella on hiihdetty ja muina aikoina juostu ja leikitty ulkona. Lisäksi haastateltavat kertovat käyneensä jossakin järjestetyssä harrastustoiminnassa kuten soittotunneilla, partiossa, 4H-kerhossa tai tanhukerhossa. Pääasiassa lapsuusmuistoista nousee kuitenkin esille se, että haastateltavat ovat maalla asuessaan joutuneet olemaan oma-aloitteisia ja keksimään itse omat viihdykkeensä.

”Monesti nyhersin aina jotain omassa huoneessani, virkkailin ja piirtelin, tein kauheesti käsilläni, semmosta askartelua. -- Möyryn ojassa ja keräsin kasveja ja kuivatin niitä sitten äitin kasviprässillä.”

Maija

Kaikki haastateltavat kertovat olleensa koulussa hyviä oppilaita. Heidän kertomansa mukaan heille on ollut aina kunnia asia tehdä läksyt kunnolla ja suorittaa kaikki vaaditut tehtävät huolellisesti. Haastateltavien koulumuistoista ilmenee, että he ovat menestyneet hyvin kaikissa aineissa, niin matemaattisissa aineissa kuin kielissäkin.

”No mä olin kymppin oppilas, joka teki aina läksyt ja oli hyvä, ja halusin olla hyvä. - - Lukionki päästötodistus tais lähempänä kymppiä olla kosiä.” Jenni

”Et aina niinku reilusti yli ysin keskiarvo, vaikken oo ikinä oikeestaan päntänny mitään.” Irina

”Mä olin tosi hyvä koulussa. Että mä vedin ihan ysiä ja kymppiä niinku aineesta ko aineesta.” Maija

Kaikki haastateltavat kertovat pitäneensä koulunkäynnistä, vaikka useiden kertomuksissa koulunkäynti jäsentyy suorittamisena. He ovat kertomansa mukaan toimineet niin kuin hyvin kasvatetun tytön on oletettu toimivan. Haastateltavien kertomuksista tulee esille, että haastateltavien vanhemmat eivät ole välttämättä asettaneet paineita tai korkeita tavoitteita haastateltavien koulunkäynnille vaan haastateltavat ovat itse halunneet suoriutua koulusta mahdollisimman hyvin. Toisin sanoen kouluun liittyviä suorituspaineita haastateltavat selittävät heidän itsensä asettamina eikä niinkään ulkopuolelta tulevina.

”Mä olin aika tyypillinen kiltti koulutyttö, joka halus suorittaa hirveen tunnollisesti työnsä.” Jenni

”Mää oon ollu aina semmonen kova koulunkäviä, kova lukemaan läksyjä ja tekemään tehtäviä ja hirveen tunnollinen ja semmonen puurtajatyyppe, että kaikki piti tehdä mitä opettaja sano, ja vähän vielä enemmänkin.” Paula

Kaikkien haastateltavien lapsuus- ja nuoruusmuistot rakentuvat ajatukselle, että he ovat olleet niin sanottuja kilttejä tyttöjä, jotka eivät juuri ole kapinoineet vanhempiaan vastaan. Suurimmalla osalla haastateltavista ei ole ollut omien sanojensa mukaan varsinaista murrosikää, sillä perheessä ei yksinkertaisesti ole ollut sille sijaa. Kolme haastateltavaa kertoo lapsuuden perheessä olleen isän runsasta alkoholin käyttöä tai isän mielenterveysongelmia. Lisäksi suurin osa haastateltavista tuo kertomuksissaan esille vanhempien välisiä ristiriitoja ja avioliitto-ongelmia, jotka ovat kahden haastateltavan lapsuusperheessä lopulta johtaneet avioeroon.

”Siinä ei ollu jotenki sijaa millekään mun murrosiälle ja sen oireille, koska kotona oli niinku muilla niin paljon oireita. - - Mää laitoin ruokaa perheelle ja - - halusin olla niin kun hyvä tyttö, että saisin sitte siitä kiitosta ja positiivista huomioo.” Jenni

Kansainvälisissä tutkimuksissa, joissa on tarkasteltu sosiaalityön opiskelijoiden tai sosiaalityöntekijöiden uravalintaan vaikuttaneita tekijöitä, on päädytty siihen tulokseen, että suurimmalla osalla sosiaalialan valinneista henkilöistä on taustalla jokin tai joitakin traumaattisia kokemuksia lapsuusperheessä. Tällaisia voivat olla muun muassa vanhempien alkoholismi ja mielenterveysongelmat, lapsuuden kodin väkivaltaisuus, perheenjäsenten väliset ristiriidat ja avioero. (Buchbinder 2007; Rompf & Royse 1994.) Tämä näkyy myös tässä tutkimuksessa neljän haastateltavan lapsuuskertomuksissa. Tosin tässä tutkimuksessa kukaan haastatelluista ei itse selittänyt sosiaalityön uravalintaansa lapsuusperheen kokemuksilla. Ainoastaan yksi haastateltavista pohtii, että isän alkoholin käytöllä on saattanut olla jotakin vaikutusta hänen nykyiseen kiinnostukseensa päihdetyötä ja riippuvuuksia kohtaan.

Tämän tutkimuksen haastateltavat kuvailevat itseään lapsena ja nuorena sanoilla yksinäinen, erilainen, hiljainen, huomaamaton ja syrjäänvetäytyvä. Kukaan haastatelluista ei kertonut nauttineensa keskipisteenä olemisesta vaan haastateltavat kertovat olleensa luonteeltaan enemmän tarkkailijoita tai sivusta seuraajia. Myös

Marilyn Barnett (2007) on huomannut omassa terapeutteja koskevassa tutkimuksessaan, että tutkittavat ovat olleet lapsena sisäänpäin kääntyneitä ja yksinäisiä. Barnettin mukaan tutkittavilla on aina ollut erityinen herkkyyys aistia lähipiirin tarpeet ja toiveet ja heillä on ollut suuri tarve mukautua näihin toiveisiin turvallisuuden säilyttämiseksi. Myös tässä tutkimuksessa tämä näkyy selvästi joidenkin haastateltavien jäsenyksissä.

”Siinä on koittanu sit vähän tasapainoilla, et pitää kaikkia hyvällä tuulella ja mukamas estää sitä, et isä ei sitte juo. - - Kuvittelin sillä hetkellä, et mä jotenki siihen muka vaikuttaisin - - semmonen sovittelija, että ei toi nyt sitä tarkottanu, jos jotain känää kotona oli - - ihan hölmön tuntusta nytten, mut sillä hetkellä oli ihan tosissaan ja kuvitteli, että mä jotain muka tässä teenkin.” Anna

6.1.2 Ensimmäinen uravalinta

Koska kaikki haastateltavat kertovat menestyneensä hyvin peruskoulussa ja lukiossa, heidän muistoissaan opiskelun jatkaminen jossakin korkeakoulussa tai yliopistossa on ollut heille itsestään selvää. Mielestäni huomion arvoista on se, että haastateltavien kertomuksista tulee esille, että kukaan heistä ei tule akateemisesta perheestä eikä ketään heistä ole kotoa painostettu hankkimaan nimenomaan yliopistotasoinen koulutus. Ennemminkin haastateltavat arvioivat, että lapsuusperheissä on korostettu ammatin hankkimisen tärkeyttä ja työntekoa yleensä. Petri Virtanen (1994, 47-48, 139) toteaa väitöstutkimuksessaan, että sosiaalityöntekijöillä on harvoin akateeminen perhetausta vaan he tulevat pääsääntöisesti maanviljelijä- ja työväenluokkaisista perheistä.

”Kyl mä aattelin koko ajan et johki niinku korkeasteen koulutukseen meen. Ihan jo siitäkin, ei tosiaankaan siitä just, et vanhemmilla ois sellasta taustaa, koska ei ollu, vaan ihan siks et ku mulla oli aina menny koulu aika pienellä vaivalla tosi hyvin. - - Kirjoituksiin luin, koska mä halusin itte saada ”älliä” eikä siks, et ois ollu mitään muuta painetta.”

Irina

”Must tuntuu, et siihen aikaan enemmän just sitte, ainaki niinku meillä, puhuttiin käytännön ammateista ja jotenki oli tärkeetä, et koulutus on semmonen, mikä johtaa niinku johonki ammattiin.” Maija

Yhtä lukuun ottamatta kaikki haastateltavat kuvailevat ensimmäistä uravalintaansa enemmän tai vähemmän sattumana. Näiden neljän haastateltavan kohdalla tulevaan alan valintaan on heidän kertomansa mukaan vaikuttanut selkeästi joku ulkopuolinen, yksittäinen henkilö, joka on saanut haastateltavan tekemään ratkaisevan päätöksen. Haastateltavat nimeävät vaikuttaviksi henkilöiksi opettajan, aviomiehen, veljen ja saman alan opiskelijan, joka oli tullut lukioon esittelemään omaa alaansa. Huomioitavaa tässäkin on se, että omat vanhemmat eivät ole haastateltavien mukaan vaikuttaneet heidän koulutusalan valintaansa. Samaan tulokseen päätyi myös Helena Puhakka (1998, 196) väitöskirjassaan, joka käsittelee koulutuksen merkitystä naisen elämänkulussa. Puhakan tutkimuksen mukaan koulutukseen ja työelämään sijoittumiseen vaikuttavat ensisijaisesti naisten peruskoulu- ja lukioaikainen koulumenestys. Useissa tutkimuksissa on kuitenkin todettu, että perhetaustan vaikutus koulutukselliseen ja ammatilliseen sijoittumiseen on lisääntynyt ja omien ansioiden vaikutus jopa vähentynyt (Jokisaari 2002, 70).

”Tämmönen vähä ehkä poikkeuksellisen karsimaattinen opettaja siinä X:ssa niin sitten jotenki, se aine vei sit sen kautta mukaansa silleen - -.”

Irina

”No vähän miehen perässäkin varmaan menin sit, et ku hän luki - - mä aattelin, et ei toikaan nyt mahottomalta näytä.” Anna

”Se miks mä lähdin sinne X:ään, ni oli paljolti mun isoveljen ansioo, ku hän sano, et lähdet X:ään, et - - sieltä saa hyviä työpaikkoja ja meet sinne. No, voisinhan mä sit mennä (naurua).” Paula

”Sitte sattuu semmonen onneton tapaus (naurua), et lukioon tuli X:sta joku - - esittelemään niinku X alaa. - - Ja sehän niinku iski muhun ihan täpöllä, et niinku jes, tätä mä lähen.” Maija

Almialan (2008, 113-114, 197) mukaan sattuman merkitystä ei turhaa korosteta elämänsä aikaisessa kehityksessä ja oppimisessa. Myös hänen tutkimuksessaan opettajaksi päätyneet kuvailevat ensimmäistä uravalintaansa usein sattumaksi. Sattuman vaikutus tuntui olevan erityisen merkittävä silloin, kun uravalintaprosessi on ollut hapuileva. Antikainen, Houtsonen, Huotelin ja Kauppila (1995) vahvistavat artikkelissaan samaa asiaa. Elämänsä aikaisessa kehityksessä sisältyy ylipäättänsä paljon sellaisia sattumia, joihin yksilö ei pysty varautumaan. Myönteistä sattumanvaraisuudessa on se, että aikaisemmin tuskallisiksi koetut tapahtumat voivat joskus myöhemmin koettuina muodostua yksilön todellisiksi voimavaroiksi.

Yksi haastatelluista kertoo päättäneensä oman alansa jo hyvin nuorena ja pyrkineensä alalle päämäärätietoisesti koko yläkoulu- ja lukioajan. Hänen päätöstään ei horjuttanut edes lukion opinto-ohjaaja, joka epäili alan sopivuutta hänelle.

”12 -vuotiaana mulle tuli jotenki semmonen olo, että mun pitää tietää mikä musta tulee isona ja mä lainasin kirjastosta sit kaikkien ammatillisten koulujen oppaat - - luin niitä sitte läpi. - - Opinto-ohjaaja mulle sano, että ooksä ihan varma, että se on kauheen kova ala ja sä et

hänestä vaikuta kauheen kovalta - - sit mä sanoin, että ei, kyllä mä oon kova (naurua).” Jenni

Kaikki haastateltavat yhtä lukuun ottamatta kertovat aloittaneensa opiskelun lukion jälkeen ilman välivuosia. Haastateltavien muistellessa alkuaikojaan yliopistossa he arvioivat, että heillä ei luonnollisestikaan ollut selvää käsitystä valitusta alasta eikä sen todellisista sisällöistä ja työmahdollisuuksista. Kukaan haastatelluista ei kerro kokeneensa suurta intohimoa valitsemaansa alaa kohtaan missään vaiheessa opintoja.

”Mä vaan luin sitä. - - Mää innostun aina siitä mitä mä teen, että ei se nyt mitään vastentahtostakaan ollu.” Anna

”Opiskelu oli mulle ihan ookoo, mut en mä koskaan kokenu, et mä oisin ollu niistä asioista ihan hirveen niinku innostunu. Että ehkä se oli enemmän jotenki tehtyä se kiinnostus ku jotenki aitoo.” Maija

Kolme haastateltavaa kertoo, että he miettivät jo opintojen kuluessa, oliko alavalinta sittenkään oikea ja mitä muuta he voisivat opiskella. Näiden haastateltavien opiskeluvuosien kuvailuissa jäsentyy eräänlainen yleinen tyytymättömyys, joka aaltoili välillä voimakkaampana, välillä heikompana.

”Ku mä olin sairaalassa kuukausimääriä, ni mä hainkin tonne - - sairaanhoito-oppilaitokseen fysioterapeutiksi, ku musta ne oli niin kivoja ihmisiä siellä sairaalassa – en mä sitten koskaan menny, että sitten mä taas palasin opiskeleen, kun pääsin sairaalasta pois.” Paula

”Kyllä mulla pari kertaa oli noi eläinlääkiksen pääsykoekirjat hommattuna ja mä niitä selailin, ja mietin et pitäskö lähtee, vaihtaa kuitenkin.” Maija

Haastateltavat perustelevat valitulla alalla pysymistä usealla eri tavalla. Toisella ovat painaneet opintolainat ja toinen on paradoksaalisesti ajatellut, että on liian vanha vaihtamaan alaa. Kaikilla kolmella päällimmäisenä ajatuksena on ollut kuitenkin se, että kerran valittua alaa ei yksinkertaisesti vain vaihdeta, se ei ole realistinen vaihtoehto.

”Mä olin niitä hulluja, jotka otti kaikki opintolainat siihen aikaan ja muuta, ni sit mä aattelin, et mul on nyt tää tutkinto tässä, et mää meen nyt töihin ja teen tään enkä sitä nyt tässä kohtaa sen enempää mieli.” Jenni

”Mä oon tällanen perinteinen ihminen, ni mä aattelin, et ei ku mää oon nyt alottanu tän, niin kyllä mun täytyy tää tehdä loppuun, en mää voi tätä nyt jättää kesken, että kyllä joku ammatti täytyy ihmisellä olla, että ei tässä nyt sillä lailla vaan lähdetä.” Paula

Kahden haastateltavan kertomuksista käy ilmi, että he eivät kyseenalaistaneet alavalintaansa millään tavalla opintojen aikana.

”Et se on varmaan sitte haittaki, et tavallaan hirveen sinnikkäästi painaa siihen, minkä on päättäny - - en mä sillai sitä kyseenalaistanu. Mää olin sitte vaan jotenki päättäny tai alistunukki vähäse, et okei, tää on nyt sit se, mitä mä teen.” Anna

Kuvailevatpa haastateltavat epäröineensä valitsemansa alan sopivuutta tai ei, kaikki haastateltavat kertovat valmistuneensa oman alansa keskimääräisiä valmistumisaikoja noudattaen. Kaikki haastateltavat tuovat esille sen, että heillä on ollut kova motivaatio valmistua mahdollisimman nopeasti ja päästä oikeaan työelämään käsiksi. Haastateltavien käsitysten mukaan ainoastaan alan työkokemus voisi lopullisesti näyttää sen, mitä ala todellisuudessa pitää sisällään.

6.1.3 Maisterin elämää ja elämänkriisi

Neljä haastateltavaa kertoo työllistyneensä hyvin pian valmistumisen jälkeen, kaksi heistä jopa ennen valmistumista. Kahden haastateltavan urakertomuksista käy ilmi, että heillä työpaikka ei ole vaihtunut koko työuran aikana kertaakaan. Yksi haastateltava kertoo olleensa muutamassa määräaikaisessa työpaikassa ennen asettumista pitkäaikaiseen työpaikkaansa ja toinen haastateltava tuo esille, että hän on vaihtanut yli kymmenen vuotta kestäneen työuransa aikana työpaikkaa jopa vuoden, parin välein. Hänen kertomansa mukaan kaikki hänen työtehtävänsä ovat olleet haastavia ja mielenkiintoisia ainakin alussa. Ne haastateltavat, jotka kertovat olleensa pitkään saman työnantajan palveluksessa, ovat kertomuksissaan tyytyväisiä siihen, että heidän tehtävänsä ovat vaihdelleet välillä. Työtehtävien vaihtelevuus on heidän kertomansa mukaan edesauttanut sitä, että he ovat pysyneet samassa organisaatiossa niinkin pitkään.

”Kyllä se varmaan se innostus joitakin vuosia niinku kesti, et musta tuntuu, et se sillee pikkuhiljaa sitte hiipu.” Maija

”Mut mä tein hirveellä innolla, ku mä oon nyt saanu uuden hienon työn ja, kyl mä siitä innoissani olin.” Anna

Haastateltavat tuovat esille, että vaikka työura lopulta on päättynyt kyseisellä alalla ja alanvaihdos on ollut jokseenkin vääjäämätön, työhön on silti usein sisältänyt myös mielenkiintoisia tehtäviä eikä kaikki ole ollut vain kurjuutta.

”Kauheen monipuolista työtä tähän se on, etteihän siinä kaikki oo niinku huonoo - - siellä ihmiset on usein hyvin avarakatseisia ja sellasia, aika sosiaalisia ja että siellä usein se työn tekeminen ihmisten kanssa yhdessä on ihan mukavaa.” Jenni

”- - siinä mä hetken aikaa jotenki koin semmosta tosi suurta innostusta, että niin kun henkilöstöasiat ja sellaset - - se ryhmän vetäminen ja ryhmän ylösajaminen - - et siinä oli jotenki semmosta mikä mua kiinnosti.” Maija

Haastateltavat tuovat esille entistä työuraansa muistellessaan, että työn negatiiviset puolet alkoivat kuitenkin hiljalleen näyttäytyä voimakkaampina työn positiivisten puolien jäädessä varjoon. Kertomuksista käy ilmi, että haastateltavat alkoivat miettiä, kuinka heidän tulisi jumiutuneessa elämäntilanteessa toimia. Työhön liittyviä negatiivisia asioita ovat olleet haastateltavien listauksen mukaan muun muassa tunne arvostuksen puutteesta, ongelmat johtajuudessa, työn paine ja ainainen kiire. Useassa tapauksessa haastateltavat toteavat ensimmäisenä harkinneensa työpaikan vaihtoa oman alan sisällä, mutta koska haastateltavat ovat arvioineet ongelman olevan laajempi kuin vain työpaikan sisäinen, he ovat katsoneet, että pelkkä työpaikan vaihdos ei ole riittävä. Tyytymättömyys työhön kulminoituu useissa kertomuksissa nimenomaan oman alan arvomaailmaan ja siihen, että haastateltavat eivät kokeneet alan arvoperustaa yhtenäiseksi omien arvojensa kanssa.

”Se on aika kovaa toi bisneksen teko tänä päivänä tuolla X:ssä, ja missä tahansa. Ajatellaan kyllä niin tehokkuutta ja ihminen on niin pieni

pelinappula siellä. - - Näissä juhlapuheissa ihmisillehän kerrotaan, et kuinka hienoo se on, ku te ootte ollu täällä 35 vuotta tai 25 vuotta ja kuinka me arvostetaan teitä ja teidän työpanosta. Mutta sitten kun se ovi pistetään kiinni, ni eihän sillä oo minkäänlaista merkitystä, eihän se oo mikään arvo - - vaan arvo on se, että sä oot tehokas ja nuori ja terve tekemään sen työs ja vielä vähän enemmän. Jos sä oot ollut 35 vuotta, sä oot jo ehkä sairas - - parhaat päivät on varmaan nähty ja muuta, ni susta halutaan päästä eroon. Ne olis tosi tyytyväisiä, kun lähtis pois sieltä, ihan oma-aloitteisesti.” Paula

”Emmää oo vaan tämmönen ihminen, että mä saisin siitä niinku nautinnon - - Jotta siellä voi menestyä ja edetä ja saada vielä mielekkäämpiä hommia, ni täytyis olla ihan kauheen kova. Että siellä ei pärjääkään semmoset ihmiset, jotka niinku ajattelee asiasta vähän pehmeemmin ja on armollisempia ihmisille - -.” Jenni

Kaikkien haastateltavien elämätarinoissa tulee selkeästi esille se, että alanvaihdosta koskeva päätöksenteko ei ole ollut helppoa kenenkään kohdalla ja muutosprosessi on useimmilla kestänyt pitkään, jopa vuosikymmeniä.

”Sit ihan loppuaikoina jotenki tuntu, et koko elämä on yhtä semmosta möykkyä. - - Tuntu, että se työ ei ollu tyydyttävää ja musta tuntuu, et mun oli kauheen vaikee erotella sitä, et mikä aiheuttaa niinku sitä, tyytymättömyyttä, että onko se niinku yksityiselämä vai onko se työelämä mikä tässä mättää. - - Mut ihan selvästi se, mikä työelämässä mätti, ni se vaati kyllä korjausta - -.” Maija

”Mä on siis tosi usein päässy mun unelmien työpaikkoihin vielä, että se tässä on niinko huvittavaa, että mulla on työelämässä mennyt kaikki hirveen hienosti, mut silti mä en koskaan oo ollut tyytyväinen.” Jenni

Eräs haastateltava kertoo elämänarvojensa muuttuneen yksityiselämässä tapahtuneiden raskaiden asioiden johdosta. Haastateltava kuvailee useita lähimenneisyydessään tapahtuneita vaikeita asioita: haastateltavan lähipiiristä kuoli useampi henkilö lyhyen ajan sisällä, aviomies sairasteli vakavasti ja haastateltavalla itsellään oli useampia keskenmenoja. Haastateltava kertoo lopulta uupuneensa ja jääneensä pidemmälle sairauslomalle. Sairauslomalla hänellä on ollut kertomansa mukaan aikaa miettiä itseänsä ja elämäänsä. Haastateltava arvioi, että pysähtyminen ja elämänarvojen uusiutuminen ovat lopulta vaikuttaneet hänen uskoon tuloonsa ja alanvaihdokseen.

”Varmaan siinä sitte sen sairasloman ja jotenki monen muunki asian kanssa, ni elämänarvot myös muuttu vähän sillai pääläelleen että seki vaikutti sit siihen alan vaihdokseen - -Tulin yksinkertaisesti uskoon siinä kaiken sen sekamelskan ja vaikeuksien jälkeen. - - Jotenki alko sit vaan niinku kyseenalaistaa enemmän muutenki sitä touhua [työtä]. - - Et mihin mut nyt enemmän ois niinku tarkotettu, missä mä ihan oikeesti vois in jotain saada aikaseksi.” Anna

Mariikka Almiola (2008, 164-165) puhuu väitöskirjassaan ura-ankkureista, joilla hän tarkoittaa sitä, että omat kyvyt, motivaatiot ja arvot selkiytyvät vähitellen niin sanotuiksi ura-ankkureiksi. Ura-ankkurit ohjaavat yksilöä uraan liittyvissä päätöksissä. Ura-ankkurit selkeytyvät ja löytyvät työkokemuksen avulla, sillä usein vasta työuran aikana yksilö alkaa ymmärtää, mikä hänelle on tärkeää ja mitä hän haluaa työuraltaan. Tämä näkyy tässä tutkimuksessa neljän haastateltavan kertomuksissa.

Yhden haastateltavan tarina poikkeaa huomattavasti neljän muun haastateltavan kertomuksista. Kyseinen haastateltava kertoo vaikeuksistaan löytää koulutusta vastaavaa työtä. Hänen kertomansa mukaan myöskään jatko-opinnot eivät ottaneet edistyäkseen apurahavaikeuksista johtuen. Haastateltava kertoo joutuneensa tekemään lyhyitä pätkätöitä ensin hanttihommissa ja myöhemmin opettajan sijaisena. Hän kuvailee kertomuksessaan omia tuntemuksiaan ja erityisesti pelkoaan siitä, että hänessä itsessään täytyy olla jokin vialla, kun edes tutkijaura ei pääse kunnolla käynnistymään. Haastateltava kertoo hakeutuneensa ammatinvalintapsykologille, jonka ansiosta hän lopulta pääsi Kelan kustantamaan työkykyarviointiin.

”Ei tullu diagnoosia eikä lääkepurkkia, ei tullu mitään. - -Mut sinänsä kuitenkin hyvä, et pääsi jotenki sitä asiaa käsitteleen, ja eteenpäin.” Irina

Haastateltavan tarinasta nousee esille, että hän sisäisti radikaaleihin toimenpiteisiin ryhtymisen välttämättömyyden viimeistään silloin, kun hän huomasi olevansa raskaana. Haastateltava kertoo ajatelleensa, että hänen olisi vihdoin päästävä osallistumaan perheen elätykseen useiden pienituloisten vuosien jälkeen. Haastateltava kiteyttää asian niin, että töitä oli löydyttävä ja koska niitä ei ollut omalla alalla tarjolla, ainoaksi vaihtoehdoksi muotoutui alanvaihdos.

”Et ku lapskin vielä tulossa. Kuitenkaan en missään vaiheessa sillon ajatellu, et me alettais tehtaileen lapsia ja elettäis vaan miehen palkalla, kituutettais.” Irina

6.1.4 Uuden uran etsiminen ja löytäminen

Kaikki haastateltavat toteavat, että he ovat miettineet lukuisia muita koulutus- ja ammattivaihtoehtoja ennen kuin löysivät sosiaalityön. Haastateltavien kertomuksista tulee esille, että he kaikki ovat opiskelleet sosiaalityötä tai jotakin muuta ainetta avoimessa yliopistossa ennen kuin ovat aloittaneet sosiaalityön opinnot tutkinto-opiskelijana. Muita haastateltavien mainitsemia aineita olivat esimerkiksi psykologia, sosiaalipsykologia ja kasvatustieteet. Haastateltavien mukaan heille ei ole ollut itsestäänselvyys, että he ovat halunneet yliopistotasoiseen koulutukseen, sillä he kaikki ovat harkinneet myös alempitasoisia tutkintoja. Haastateltavat nimeävät aikaisemmiksi kiinnostuksen kohteiksi muun muassa sosionomin ja poliisin tutkinnot ja erilaiset terapiat kuten vyöhyketerapian.

”Kaiken näkösiä muita kursseja kävin - - siis kaiken näkösiä väriterapiakursseja ja siis tällasta, vyöhyketerapeutiksikin - - Et oli semmonen liikehdinnän aika siinä, että sitä hirveesti mietti, että mitä mä tässä elämässä rupeen tekeen.” Paula

” Sitte mulle tuli semmosia ajatuksia, et mitä tässä elämällään nyt sitte tekis, että jotain muuta pitäis keksiä. - - Sitte mä hätäpäissäni keksin, että no mä haen poliisikouluun - - Mä mietin sitten tietysti, et miten taloudellisesti on mahdollista järjestää se opiskehu. Mä ajattelin, et poliisikoulu on suhteellisen lyhyt ja siellä on ylläpito ja päivärahaa saa.” Maija

Kaikkien haastateltavien kertomuksista nousee esille huoli siitä, kuinka rahoittaa mahdolliset uudet opinnot. Huoli taloudellisesta selviämisestä kuvataan selvästi tekijänä, mikä on jarruttanut haastateltavien tulevaisuuden haaveita. Useimmat kertovat miettineensä, onko ollenkaan järkevää tai edes mahdollista jättää työ ja

ryhtyä täysipäiväiseksi opiskelijaksi. Haastateltavien mukaan epätydyttävä elämäntilanne ei kuitenkaan antanut enää mahdollisuutta perääntyä ja heidän oli vain uskallettava heittäytyä.

”- - et kyllä ne rahotusasiat sit jotenki selviää.” Jenni

Useat haastateltavat kuvailevat sosiaalityön löytymiseen liittyneen paljon sattumaa ja pienten asioiden kohdilleen lokahtamista.

”Äidille tilitin tätä tilannetta ja siin ei sitte hirveen kauan menny ku äiti ehdotti mulle tätä sosiaalityötä - - hassu ajatus, mutta äitin ehdotuksesta. - - Äidin nuorin sisko on ollu johtava sosiaalityöntekijä.”

Irina

”Menin tohon Pelastakaa lapset ry:n tukiperhekoulutukseen ja siellä sitte, ku ne sosiaalityöntekijät piti sitä koulutusta, ni mä valaistuin, et toihan se on se semmonen työ!” Jenni

Kaikkien haastateltavien kertomuksista nousee esille Internetin tärkeys sen oltua merkittävä apu haastateltavien alan etsinnässä. Haastateltavat mainitsevat, että Internetistä on etsitty lisätietoa ja kartoitettu opiskelumahdollisuuksia eri oppilaitoksissa ja paikkakunnilla.

”Ja sitte mä katoin että jaa, no sosiaalityö ja sitte katoin pääsyprosentteja vähän edellisiltä vuosilta ja sitte pääsykoekirjaa ja minkälaisia tehtäviä ja sit mä et no, mä luulen et tästä vois niinku sisään päästä helpommin.” Maija

Vaikka kolme haastateltavaa arvioi löytäneensä sosiaalityön ikään kuin sattumalta tai jonkun henkilön myötävaikutuksella, he kuvailevat motivaatitansa tai innostustansa erittäin vahvana heti alusta alkaen. Kaksi muutakin haastateltavaa kuvaa kokeneensa suurta innostusta löydettyään sosiaalityön ja päästessään tutustumaan sen sisältöihin.

”Siinäkö alko oikeestaan opiskeleen [avoimessa yliopistossa], niin kiinnostuin siitä ihan oikeesti niin kun tosi nopeesti itekki, ja siitä sit hankin tietenkin pääsykoekirjan - -.” Irina

”Pääsykoekirjaa lukiessa mulle tuli niinko semmonen olo että hitsi, tähän on mielenkiintosta. - - tähän voiski olla ihan mun juttu.” Maija

Tärkeää haastateltavien lopullisessa uskaltautumisessa alan vaihdokseen on heidän kertomansa mukaan ollut lähipiirin tuki. Kaikkien kertomuksista käy ilmi, että he ovat saaneet paljon tukea kaikkein läheisimmiltä ihmisiltä kuten avo- tai aviopuolisolta ja omilta vanhemmilta. Myös ystävät ovat tukeneet ja kannustaneet heitä alanvaihdossa. Haastateltavat arvioivat, että työkaverit ovat olleet jopa kateellisia siitä, että joku uskaltuu repäisemään elämässään.

”Siihen oli kaikki [työpaikalla] kyllä tietysti aivan poikkeuksetta niinku että jees, sehän on tosi hienoo. Aah, voi ku määki voisin tollai tehdä ja oi että, ja tolla iällä sä vielä, ja jaksaksää semmosta ja voi voi - - se oli tämmöstä ylitsevuotavaa ylistystä.” Paula

Neljä haastateltavaa kertoo päässeensä opiskelemaan sosiaalityötä ensi yrittämällä hyvin onnistuneiden pääsykokeiden jälkeen. Viides haastateltava mainitsee päässeensä opiskelemaan erillisvalinnan kautta suoritettuaan ensin perus- ja aineopinnot avoimessa yliopistossa. Kaikki haastateltavat kertovat olleensa erittäin

innostuneita alasta ja kokeneensa sellaisia hetkiä opintojen parissa, mitä eivät olleet koskaan aikaisemmin edellisen tutkinnon kohdalla kokeneet.

”Tuntu aivan uskomattomalta, että kuinka joku opiskelukirja voi olla näin mielenkiintoinen, että sitä pystyy lukeen niinkö illalla, ihan vaan huvin vuoksi ku siihen asti oli kaikki kirjat semmosia, et niitä oli niinkö pakko lukee. Se oli hieno kokemus.” Paula

”Tenttikirjojaki lukiessa saattaa tulla ihan semmonen niinku kauhee tiedon jano, et onpas mielenkiintoista ja sitä niinku ahmii.” Maija

Haastateltavien nykyisestä opiskelukertomuksesta käy hyvin ilmi, että he ovat edenneet opinnoissaan nopeasti. Elämätarinoissa kuvaillaan myös kovaa paloa päästä sosiaalityön kentälle töihin. Haastateltavilla ei ollut kenelläkään vielä täysin selvää käsitystä siitä, mitä työtä he haluaisivat valmistumisen jälkeen tehdä. Kaikki haastateltavat tuovat esille, että on hienoa, että ala on niin monipuolinen ja erilaisia työmahdollisuuksia on runsaasti. Suurin osa haastatelluista ei ollut vielä suorittanut käytännön opetusjaksoa tai harjoittelua, joten käsitys sosiaalityön todellisuudesta perustui heidän sanojensa mukaan haastatteluhetkellä kirjallisuuteen ja muilta kuulemiin kokemuksiin. Kaikki haastateltavat tuovat kuitenkin esille alan raskauden ja aika monia se myös arveluttaa tai jopa hieman pelottaa etukäteen. Epävarmuus kertomuksissa liittyi lähinnä omaan jaksamiseen.

”Mä en vielä tiedä onkse asiakastyö mun juttuni vai ei. Vai että koenko mä sen liian rankaks, et se on vielä semmonen iso kysymysmerkki miltä se sitte tuntuu ja kuinka se luonnistuu. Mutta emmä sitäkään poissulje, mun mielestä se on tosi arvokasta työtä.” Jenni

”Tulee väliin sellanen olo, että onko se oikeesti hyväksi itselle (naurua) tai omalle psyykelle mennä työhön, jos se todella on sellasta et niinku joka taholta suunnilleen tulee vaan vaatimuksia ja haukkuja ja pahimmillaan jotain tappouhkauksia, niin ku se ilmeisesti pahimmillaan voi olla.” Irina

Ainoastaan yksi haastateltavista epäröi vielä hieman sitä, tuleeko hän koskaan lopullisesti vaihtamaan alaa sosiaalityöhön. Kyseisellä opiskelijalla on jo pidempi työura takanaan eikä eläkkeelle pääsyyn ole enää kovin monta vuotta aikaa. Toisaalta haastateltava kokee, että jokainen vuosi vanhassa työssä on liian pitkä, joten hän epäilee omaa jaksamistaan siinä.

”Se on niin monesta asiasta kiinni. Se on ihan tälläsistä käytännön taloudellisista asioista - - Monillahan on semmonen käsitys, että et kai sä nyt vaan jää sieltä pois [vakituisesta työpaikasta], että kun sä jätät ihan just eläkkeelle, niin koita nyt vaan roikkua siellä sen aikaa, ni saat täyden eläkkeen.” Paula

6.2 Selviytyjän tyyppitarina

Niin kuin luvussa 5.4 totean, huomasin pian haastateltavien elämätarinoita lukiessani, että ne ovat rakenteeltaan ja juonityypiltään hyvin samanlaisia. Tarinoita voisi kutsua esimerkiksi selviytymistarinoiksi. Länsimainen tarinankerrontaperinne jakaa tarinat neljään päätyyppiin, jotka ovat romanssi, tragedia, komedia ja satiiri. Näistä romanssi voidaan nähdä eräänlaisena sankari- tai selviytymistarinana. Perusajatuksena siinä on, että sankarillinen päähenkilö voittaa uhkaavan vaaran ja konflikteista selvitään taistellen ja itseään (tai toista) puolustellen. (Murray 1989, 181-182; Hänninen 2002, 50-51.)

Edellä esitetyn näkemyksen pohjalta tämän tutkimuksen haastateltavat on helppo nähdä sankareina tai selviytyjinä, joista jokainen on kohdannut elämänkriisin. Elämänkriisi on pitänyt sisällään haastateltavasta riippuen työttömyyttä, pätkätöitä, tyytymättömyyttä työhön, yleistä tympääntymistä elämään ja uupumista. Kriisi on saanut haastateltavissa aikaan omien arvojen tarkastelua ja uudelleen arvioimista, itsensä kuuntelua ja omien toiveiden ja unelmien reflektointia. Kriisi on kestänyt haastateltavilla muutamasta vuodesta jopa useampiin vuosikymmeneen, mutta kaikki haastateltavat ovat käyneet kriisin urhoollisesti läpi ja etsineet erilaisia keinoja kriisin voittamiseksi. Lopulta kaikki haastateltavat ovat löytäneet etsimisen jälkeen sosiaalityön, joka on saanut aikaan muutosta haastateltavien identiteetissä ja elämässä. Elämätarinoista käy ilmi, että sosiaalityön löytäminen ei ole pelkästään saanut muutosta aikaan tutkittavien identiteettikertomuksissa vaan kertomuksista nousee selkeästi esille myös se, että koko pitkä muutosprosessi etsintävaiheineen on pitänyt identiteetin rakentumisen koko ajan liikkeessä. Kriisi on kaikkien haastateltavien kohdalla lopullisesti päättynyt oman alan löytymiseen ja uusien opintojen aloittamiseen.

Konstruoin haastateltavien tarinoiden pohjalta tyyppitarinan niistä teemoista, jotka esiintyivät useimmissa haastateltavien kertomuksissa. Kyseessä ei ole siis kenenkään haastateltavan autenttinen tarina vaan selviytyjän tyyppitarina, jonka juoni kuitenkin toistaa kaikkien haastateltavien elämätarinoiden juonta. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Nimesin tyyppitarinan Sadun selviytymistarinaksi.

Sadun selviytymistarina

Satu on kaksilapsisen perheen vanhempi tytär ja kotoisin pieneltä paikkakunnalta maaseudulta. Aktiivisen maalaislapsuuden harrastuksia olivat pianon soitto, lukeminen ja talvisin hiihto. Kesällä vietettiin paljon aikaa ulkona kavereiden kanssa leikkien ja urheillen. Satu kuvailee perhettään tavalliseksi suomalaiseksi perheeksi, jossa molemmat vanhemmat tekivät lujasti töitä perheen elättämiseksi. Sadun

vanhemmat eivät olleet akateemisesti koulutettuja, mutta kotona korostettiin aina koulun ja työnteon tärkeyttä. Sadun lapsuutta ja nuoruutta varjosti vanhempien myrskyisä avioliitto, johon kuului paljon riitoja ja välien selvittelyä. Riidat eivät voineet olla vaikuttamatta kodin yleiseen ilmapiiriin. Sadun välit isäänsä eivät olleet koskaan kovin läheiset äidin ollessa perheen pää ja pitäessä perhettä kasassa. Satu oppi jo pienenä tyttönä käyttäytymään huomaamattomasti ja niin kuin hän oletti kiltin tytön käyttäytyvän. Satu kuvailee itseään lapsuudessa hiljaiseksi ja syrjään vetäytyväksi. Hän ei pitänyt turhaa melua itsestään vaan hoiti kiltisti hänelle osoitetut kotityöt. Olemalla ahkera tyttö Satu toivoi saavansa perheeltään positiivista huomiota ja hyväksyntää.

Satu menestyi koulussa hyvin. Hän oli tunnollinen oppilas, joka teki aina kaikki läksynsä ja tehtävänsä huolellisesti. Satu pärjasi niin matemaattisissa aineissa kuin kielissä eikä hän osannut nimetä lempiainettaan, sillä hän tykkäsi koulussa kaikista aineista. Lukion päästötodistuksen keskiarvo oli reippaasti yli yhdeksän. Sadulle olikin itsestään selvää, että hän hakeutuu lukion jälkeen yliopistoon opiskelemaan. Oma opiskeluala löytyi sattumalta koulussa vierailleen opiskelijan avustuksella. Kyseinen opiskelija kertoi omasta alastaan niin innostavasti ja houkuttelevasti, että Satu päätti hakea opiskelemaan kyseiselle alalle ja unohtaa aikaisemmat suunnitelmansa. Satu haki suoraa lukiosta yliopistoon ja pääsi opiskelemaan ensi yrittämällä unelmiensa alaa. Tai niin Satu ainakin silloin vielä kuvitteli.

Opinnot sujuivat Sadulta hyvin, vaikka hän ei missään vaiheessa opintoja tuntenut suurta intohimoa opiskelemaansa alaa kohtaan. Välillä Satu jopa harkitsi vaihtavansa alaa, mutta ei lopulta kuitenkaan rohjennut tehdä niin suurta päätöstä. Satu oli kuitenkin suorittanut jo niin paljon opintoja, että tuntui haaskaukselta heittää opintoihin käytetty aika menemään. Lisäksi Satu oli nostanut runsaasti opintolainaa, joten uusien opintojen aloittaminen ei tuntunut myöskään taloudellisesti järkevältä. Sitä paitsi Satu ei olisi oikein edes tiennyt, mikä muu ala voisi olla mielenkiintoisempi tai sopia hänelle paremmin. Tunnollisena tyttönä Satu opiskeli maisteritutkinnon normitetun aikataulun mukaisesti ja päätti unohtaa haaveet jostakin muusta. Satu

odotti kovasti työelämään pääsyä ja hän oli luottavainen, että työt antaisivat hänelle enemmän kuin itse opiskelu.

Satu pääsi valmistumisen jälkeen hyvin pian koulutusta vastaavaan työhön ja elämä näytti sujuvan ensimmäiset vuodet hienosti. Työ oli mielenkiintoista ja muutama ensimmäinen vuosi meni Sadulla innosta puhkuen. Pian Satu kuitenkin huomasi, että työ ei ole niin antoisaa kuin se voisi olla. Satu kyseenalaisti jopa oman soveltuvuuden alalle, koska tunsu omien arvojensa ja työpaikan arvojen olevan keskenään ristiriidassa. Oma ala alkoi tuntua entistä enemmän kovalta ja armottomalta. Sadusta tuntui, että vaikka hän teki oman työnsä kuinka hyvin tahansa, se ei koskaan riittänyt. Aina piti päästä parempiin tuloksiin ja saada itsestä vielä enemmän irti. Joka paikassa tuntui ratkaisevan tehokkuus, tuottavuus ja kilpailukykyisyys. Edes tehtävien vaihtaminen organisaation sisällä ei tuonut haluttua muutosta Sadun työelämään. Työelämän ongelmat alkoivat vaikuttaa kokonaisvaltaisesti Sadun elämään eikä hän lopulta tiennyt, mikä kaikki aiheuttaa tyytymättömyyttä hänen elämässään. Joka tapauksessa Sadun ei ollut hyvä olla. Satu alkoi etsiä tietoa erilaisista koulutusmahdollisuuksista Internetistä ja harkitsi myös opintojen aloittamista avoimessa yliopistossa. Vahvana vaihtoehtona olivat myös ammatilliset opinnot, sillä Sadun haaveena oli valmistua suhteellisen nopeasti. Lisäksi Satu piti tärkeänä sitä, että työmahdollisuudet olisivat monipuoliset ja alalla olisi töitä tarjolla. Satu kävi myös ammatinvalintapsykologin juttusilla, mutta ei kokenut saavansa sieltä merkittävää apua ongelmaansa.

Mitä enemmän aikaa kului, sitä selkeämmin Sadulle alkoi valjeta ajatus radikaalista alan vaihtamisesta ja opiskelujen aloittamisesta jossakin oppilaitoksessa. Satu päätti vihdoinkin aloittaa sosiaalipsykologian opinnot avoimessa yliopistossa. Sosiaalipsykologia valikoitui oppiaineeksi kahdestakin eri syystä: tärkein syy oli se, että perusopinnot olivat juuri alkamassa omalla paikkakunnalla. Toinen syy oli se, että psykologia oli ollut lukiossa yksi Sadun lempiaineista, joten hän ajatteli sosiaalipsykologian olevan yhtä mielenkiintoista. Satu suoritti perusopinnot töidensä ohella, mutta koska töissä oli raskasta, Satu ei jaksanut eikä ehtinyt suorittaa paljon

opintoja töidensä ohessa. Ala tuntui kuitenkin mielenkiintoiselta. Satu jatkoi etsimistään välillä aktiivisemmin ja välillä passiivisemmin, kunnes eräänä päivänä Internetissä seikkailtuaan hänen silmänsä osuivat sosiaalityön opintoihin. Satu tutki opintojen sisältöjä, pääsykoekysymyksiä ja etsi tietoa alan työllisyystilanteesta. Sadusta tuntui heti, että tätä kannattaisi yrittää. Ala vaikutti yhtä kiinnostavalta kuin sosiaalipsykologia, mutta paljon käytännön läheisemmältä ja monipuolisemmalta. Myös työnsaantimahdollisuudet näyttivät lupaavilta.

Satu päätti hankkia pääsykoekirjan heti seuraavana päivänä. Saatuaan pääsykoekirjan käteensä Satu ei voinut laskea kirjaa kädestään. Kirja oli mielenkiintoinen ja sai Sadun jopa unohtamaan, että kyseessä on yliopiston pääsykoekirja. Mitä enemmän Satu luki, sitä varmempana hän piti sitä, että on vihdoin löytänyt oman alansa. Satu oli päättänyt, että jos hän ei heti pääse opiskelemaan sosiaalityön tutkintoa yliopistoon, hän opiskelee alaa avoimessa yliopistossa ja hakee seuraavana vuonna uudestaan. Sadun ei kuitenkaan tarvinnut ottaa suunnitelma B:tä käyttöönsä, sillä hän pääsi opiskelemaan sosiaalityötä ensimmäisellä yrittämällä.

Satu jäi työpaikastaan opintovapaalle ja aloitti erittäin motivoituneena sosiaalityön opinnot. Satu kuvailee ensimmäistä opintosykyä fantasiaksi, joka kävi toteen. Opiskelu tuntui nyt aivan erilaiselta kuin ensimmäistä tutkintoa suorittaessa. Aiheet tuntuvat aidosti mielenkiintoisilta ja eri kursseilla ja kirjallisuudesta opittuja asioita pystyi yhdistelemään mielessä merkityksellisiksi kokonaisuuksiksi aivan toisella tavalla kuin aikaisemmin opiskellessa. Opiskelulla tuntui olevan jokin syvälinen merkitys ensimmäistä kertaa Sadun elämässä. Myös opiskelijayhteisö tuntui mukavalta ja Sadun oli helppo tuntea kuuluvansa porukkaan. Satu oli tyytyväinen, että ei ole alan ainoa varttuneempi opiskelija vaan luennoilla on paljon muitakin aikuisia, joilla on aikaisempaa koulutusta ja työelämää takanaan.

Satu kokee, että hän on vihdoin löytänyt oman paikkansa elämässä, vaikka onkin vielä opiskeluvaiheessa eikä varsinainen työelämä ole vielä alkanut. Satua itseäänkin ihmetyttää, kuinka harppaus ihan toisenlaisesta maailmasta sosiaalityön maailmaan on sujunut niin joustavasti ja jollakin tavalla helposti. Satu arvelee, että nyt hän vihdoin saa ja uskaltaa olla se Satu, joka hän on oikeasti aina ollut, mutta jota hän ei ollut pysähtynyt kuuntelemaan ja jolle hän ei ollut antanut tilaa. Nyt hänen ei tarvitse mahtua enää mihinkään lokeroon tai muottiin vaan hän voi olla tasan se Satu, mikä tuntee olevansa. Vaikka Sadulla meni useita vuosia itsensä ja paikkansa löytämiseen, Satua ei kaduta nuoruuden valinnat. Ilman aikaisempia kokemuksia Satu ei olisi se henkilö, joka hän on tänä päivänä. Eletystä elämästä ja aikaisemmasta tutkinnosta on Sadulle jatkossa varmasti enemmän hyötyä kuin haittaa sosiaalityöntekijän työssä. Jos ei muuten, niin ainakin elämän perspektiivin laajentajana.

Opintojen ollessa vielä kesken Satu ei luonnollisesti tiedä tulevaisuuden työpaikkaansa tai edes sektoria, jolle tulee päätymään. Vihdoin on kuitenkin varmaa ainakin se, että isona Sadusta tulee sosiaalityöntekijä!

6.3 Identiteetin rakentuminen matkan varrella

Kuten lukuisissa identiteettitutkimuksissa on todettu, identiteettien määrittelyt eivät ole enää pysyviä. Muuttuvissa elämäntilanteissa ihmiset joutuvat myös jatkuvaan identiteettiprosessiin (Baumann 1996, 182). Kirsi Nousiainen (2004, 137-138) toteaa, että erityisesti elämässä eteen tulevat vaikeudet ovat niitä hetkiä, jolloin oma identiteetti tulee usein tietoisien tarkastelun kohteeksi. Vaikeudet ovat tapahtumia, jotka pysäyttävät näkemään sen hetken elämänmaiseman sekä valitsemaan suunnan, johon pyrkiä tulevaisuudessa.

Myös työuran muutoksissa yksilö joutuu rakentamaan identiteettiään koko ajan uudelleen. Identiteetin uudelleen rakentaminen ei koske uranvaihdossa pelkästään ammatillista identiteettiä vaan ihminen joutuu refleктоimaan identiteettiään kokonaisvaltaisesti. Yksilöllisen osaamisen arvioimisen lisäksi yksilö joutuu arvioimaan uudelleen henkilökohtaisia arvostuksiaan ja sitä, mitä hän pitää elämässään tärkeimpänä. (Almiala 2008, 38.)

Kaikki tämän tutkimuksen haastateltavat kuvailevat elämätarinoissaan jonkinlaista elämänkriisiä tai ammatillista kriisiä ennen kuin ovat tehneet päätöksen alan vaihdosta ja uuteen koulutukseen hakeutumisesta. Haastateltavien kertomuksista käy ilmi, että useimpien kohdalla kriisi on ollut pitkäkestoinen. Välillä kriisi on unohdettu tai se on vain työnnetty taka-alalle. Haastateltavien kertomissa elämätarinoissa heidän voidaan nähdä rakentavan identiteettiään kahdella eri tavalla. Vahvempana kertomuksissa tulee esille se, että haastateltavat ovat ikään kuin löytäneet kadoksissa olleen itsensä, jolloin identiteetti, kertomus itsestä, ei ole muuttunut radikaalisti. Kyseisellä tavalla identiteettiään rakentaa neljä haastateltavaa.

Ainoastaan yksi haastateltava kuvaa alan vaihdostaan ja identiteetin rakentumisestaan eri tavalla. Hän reflektoi identiteettiänsä aikaisempaan koulutukseen ja uraan liittyneiden epäonnistumisten kautta, jolloin identiteetin määrittelyssä keskeisintä on menetetyn itsetunnon uudelleen rakentaminen. Uuden koulutuksen aloittaminen ja oman alan löytäminen ovat haastateltavan mukaan saaneet aikaan onnistumisen tunteita, mitkä ovat osaltaan vaikuttaneet itsetunnon asteittaiseen paranemiseen ja sen myötä identiteetin uudelleen rakentamiseen.

Itsensä löytäneen identiteetti

Neljä haastateltavaa rakentaa identiteettiään kertomuksissaan siten, että he eivät ole omien sanojensa mukaan juurikaan ihmisinä muuttuneet vaan ovat pikemminkin löytäneet itsestään piirteitä, joiden olemassaolosta he ovat olleet enemmän tai vähemmän tietoisia. He ovat kuitenkin työntäneet kyseiset piirteet tietoisuuden ulkopuolelle. Tällaisten piirteiden syrjään jättäminen on ollut sekä tietoista että tiedostamatonta. Katri Komulainen (1998, 184-185) kutsuu kuvatuunlaisia tarinoita väitöskirjassaan itsensä löytämisen kertomuksiksi, jolloin kertomusten ydinretoriikka on aidon minän retoriikkaa. Aidon minän retoriikkaan ei sisälly voimakasta identiteetin muuttumisen kuvausta vaan esiin nostetaan ne puolet, jotka ovat itsessä aina olleet, mutta jotka on osin kadotettu tai työnnetty syrjään. Eletty elämä on luonut kahleita, joista ollaan lopullisesti pääsemässä eroon uuden koulutuksen myötä.

Komulainen (mt., 22-23) huomauttaa, että hän tarkastelee minää kerronnan resurssina ja oman elämän erityisenä tulkintatapana. Toisin sanoen vaikka hän käyttää elämätarinoita tulkitessaan minä -pronominia, hän ei viittaa sillä niinkään puhujaan vaan hänen oman elämänsä erityiseen tulkintatapaan. Minä ei myöskään viittaa yksilöpsykologisiin oletuksiin kertojasta. Komulainen toteaa, että elämätarinoissa minä on perustavanlaatuinen konstruktio, jonka puitteissa muutosta jäsennetään.

Maija kuvailee elämätarinassaan identiteetin rakentumista juuri itsensä löytämisenä tai silmien avaamisena aidolle itselle. Maija toteaa, että hänellä on ollut jo lapsena tarve kuulua porukkaan ja olla samanlainen kuin muut.

”Vaikka mä koinkin, et mä oon vähän erilainen, mulla oli kuitenkin semmonen hirveen tarve jotenki kuulua siihen porukkaan ja olla samanlainen.” Maija

Maija kertoo ensimmäisen uravalinnan jälkeisen opiskelun ja sittemmin työelämän olleen suorittamista ja osittain jopa väkinäistä ammatillisen identiteetin hakemista. Myös työelämässä näkyi lapsuudesta tuttu pyrkimys kuulua porukkaan ja olla hyväksyty.

”Jotenki mä koitin kauheesti samaistua siihen porukkaan, ja niinku hakea sitä [kyseisen alan] identiteettiä. - - Ehkä se elämä vaan jotenki vei ja sit aattelee sitä [kyseisen alan] identiteettiä ja minkälainen se on. Kuitenki aika kovat arvot siinä ympäristössä. On varmaan muitaki arvoja, mut ehkä eniten esiin tulee sellaset kovat arvot, taloudelliset ja tehokkuuden arvot. - - Jotenki mä menin mukaan [vallitseviin arvoihin] ehkä. Ehkä se oli myös sellasta, et haluaa kuulua johonkin joukkoon - - nyt ku jälkeenpäin aattelee sitä, niin mä näen kyllä jonkulaista pyrkimystä vaan niinku sopeutua siihen muottiin.” Maija

Niin kuin edellä käy ilmi, Maija ei ole tiedostanut miellyttämisen haluaan kuitenkaan tuolloin vaan asia on valjennut hänelle vasta myöhemmin, eletyn elämän ja reflektion tuloksena. Maija toteaaakin, että ei ole yksiselitteistä tulkita menneisyydessä tapahtuneita asioita nykyisyyden näkökulmasta, vaikka ne ovat henkilökohtaisia asioita.

”Jälkeenpäin on tietysti vähän erilaista niinku sanoa, että mitä sillon koki, koska nyt kattoo sitä taas näitten kokemusten läpi, mitä nyt on.”
Maija

Nousiainen (2004, 137) toteaa, että jos yksilö haluaa ymmärtää itseään, hänen on keskityttävä menneen elämän, nykyisyyden sekä myös tulevaisuuden tarkasteluun. Ymmärtämisellä Nousiainen tarkoittaa nimenomaan elämäkokemusten uudelleen tulkintaa. Ainoastaan ymmärtämällä yksilö voi muuttaa ajattelu- ja toimintatapojaan sekä uudelleen tulkita omia kokemuksiaan. Ymmärtämisen avulla yksilö voi myös oppia hyväksymään itsensä sellaisena kuin on.

Maijan kertoessa haastattelutilanteessa alanvaihdosprosessistaan hän reflektoi identiteettiänsä siten, että nyt hän tuntee voivansa olla oma itsensä ja silti tuntee kuuluvansa hänelle tärkeään viiteryhmään.

”Nyt mä oikeestaan sen tajuan, että.. et en mä nyt koe, et mun jotenki pitäs samastua johonki porukkaan ja väkisin niinku kuulua johonki. Jos mä ajattelen niinku sosiaalityöntekijöitä tai tätä sosiaalialaa ni tällä hetkellä mä en koe, et mun jotenki pitäs samaistua siihen vaan mä koen aika vahvasti, et mä voin olla tämmönen ko mä oon, omalla taustallani, ja silti niinku kuulua siihen.” Maija

Myös Jenni rakentaa elämätarinassaan identiteettiään itsensä löytäneen kertomuksella. Jenni arvioi identiteetin muutosprosessin alkaneen runsaat 10 vuotta aikaisemmin hänen oltuaan opiskelijavaihdossa ja tavattuaan miehen, joka vaikutti merkittävästi Jennin ajattelutapaan ja maailmankuvaan. Jenni toteaa silloisen miesystävänsä vaikutuksesta pysähtyneensä ensimmäisen kerran elämässään kuuntelemaan itseään ja miettimään perimmäistä kysymystä siitä, kuka hän oikeastaan on.

”[Miesystävä] avas mulle kauheesti ihania asioita, et mä opin silloin oikeestaan lukeen runoja ja kuunteleen musiikkia, ja kaikkia sellaisia asioita, mitä mä en ollu harrastanut. - - Opin kuunteleen itteeni ja aloin

lukee kaikennäkösiä elämänfilosofisia oppaita ja muita. - - Siinä kohtaa mä aloin ensimmäistä kertaa varmaan kuunteleen, et kukas mä oikeestaan oonkaan ja mistäs mä oikeestaan tykkäänkään - - et se oli aika ratkaseva millon sitte niinku alko huomaamaan että mikä sit se oikeestaan miellyttääkään ja siitä se prosessi sitte niinku lähti liikkeelle.” Jenni

Jenni rakentaa elämätarinassaan selkeää eroa työelämän arvojen ja omien arvojen välille. Jennin mukaan työelämän arvot olivat hyvin kovat ja tehokkuutta korostavat kun taas hänen omat arvonsa ovat pehmeämmät.

”Huomas sen että, jotta siellä voi niin kun menestyä ja edetä ja saada vielä mielekkäämpiä hommia, niin täytyis olla ihan kauheen kova. Että siellä ei pärjääkään semmoset ihmiset, jotka niinku ajattelee asiasta vähän pehmeemmin ja on armollisempia ihmisille ja antaa niinku erilaisia tilaisuuksia ja mieltii niitä.. niin kun henkilöiden kasvupotentiaaleja ja -mahdollisuuksia - - ja pitää kaikki muut mölinät mahassa ja.. Sun pitää oikeesti kumartaa niitä ylempiä, jotka on parempia ja pönkittää niitten itsetuntoo. Ni se tuntu jotenki semmoselta et mä en haluu tällasta peliä pelata, että se ei oo sen arvosta.” Jenni

Jennin mukaan hänellä kului oman todellisen itsensä löytämiseen kuitenkin useita vuosia. Etsintävuosien aikana Jenni kertoo tiedostaneensa halunsa alan vaihtoon, mutta koska hän ei vielä osannut sanoa, mikä häntä eniten kiinnostaisi ja mikä voisi olla hänen tuleva unelma-ammattinsa, hän kertoo jatkaneensa entisellä alallaan useita vuosia luottaen kuitenkin koko ajan siihen, että oma paikka tulee vielä löytymään.

”- - siinä sitte taas jatkoin sitä ajattelua, että mikähän musta oikein isona tulis. - - Mulla ei ollu niinku se, se ei ollu kirkastunu vielä se et, mikä se sit olis, jos se ei oo tää. Ja sit mä vaan aina ajattelin, et kyl se vielä sieltä tulee. Että kun sitä niin kun välillä aktiivisesti ja välillä passiivisesti miettii ja kuulostelee.” Jenni

Haastatteluhetkellä Jenni jäsentää itsessään tapahtunutta suurinta muutosta suorittamisen lopettamisella.

”Mä olin sellanen suorittaja, että siitä haki niinku jotenki sitä elämän sisältöä. Että tekee kaikki asiat sillai tosi, et kukaan ei pääse sanoon että hei, ei oo tehty tai muuta. Että sillai niinku piti sitä kuorta ja semmosta täydellisyyden idylliä yllä.” Jenni

Anni Villko (2001, 76) toteaa, että yksilö joutuu elämänsä aikana neuvottelemaan sosiaalisten odotusten ja itsensä toteuttamisen toiveiden ristiriidassa. Villkon mukaan yksilö useimmiten päätyy kuitenkin itsensä toteuttamiseen senkin uhalla, että ei täyttäisi sosiaalisia odotuksia. Mielestäni on mielenkiintoista, että Jennin, niin kuin useimpien muidenkin haastateltavien, elämäntarinassa nousee esille se, että hän on itse asettanut itselleen tiettyjä odotuksia ja paineita, ei niinkään mikään ulkopuolinen taho.

Anna puolestaan aloittaa koko elämäntarinansa kertomisen kuvailemalla, minkälainen hän on aina ollut. Toisin sanoen Anna rakentaa kertomuksessaan identiteettiään seuraavasti:

”Mä opin varmaan jo lapsena semmoseks huolehtijaks tai huolta pitäväks. - - Mä olin se, et jos jota kuta kiusattiin, ni se joku oli sit mun siipien suojassa sen aikaa kunnes se pääsi taas mukaan johonki. Ja sit

taas seuraava kiusattu (naurua) tuli siihen mun hoitoon - - Musta se oli itsestään selvää, että niin kun pitää sit paapoa sitä, joka on ulkopuolella siitä porukasta.” Anna

Annan ja Paulan elämätarinoissa itsensä löytäneen identiteetti tulee esille muun muassa siinä, että he molemmat kertovat olleensa jo nuorena kiinnostuneita sosiaalialasta. Anna kertoo, että hän oli jo yläasteen työelämän tutustumisjaksolla hakeutunut sairaalan sosiaalityöhön ja kiinnostunut tuolloin alasta. Vanhemmat eivät kuitenkaan Annan kertoman mukaan pitäneet alaa hänelle sopivana. Paula puolestaan kertoo hakeneensa heti ylioppilaskirjoitusten jälkeen opiskelemaan sosiaalialalle, mutta oli jäänyt pettymyksekseen kahden pisteen päähän sisäänpääsystä.

”Jos niinku mietitään niitä polkuja, et mikä niinkö on tähän johtanut [sosiaalityön opiskelijaksi], ni kyllä se jotenki on ollu semmonen pitkä prosessi jostaki sieltä, ihan siitä alkaen kun on päässy aikanaan ylioppilaaks niin muistan, kun hain tonne X:ään [oppilaitos]. Jotenki sillon oli jo semmonen ajatus, että se vois olla sellasta hommaa mistä mä tykkäisin. Mutta enpä päässy sillon.” Paula

Sekä Anna että Paula kuvailevat elämätarinassaan, kuinka he sattumalta päätyivät kokonaan toiselle alalle, vuodet kuluivat ja työelämä vei mukanaan. Erityisesti Paulan tarinassa tulee useammassa kohdassa esille se, kuinka hän usein mietti alan vaihdosta, mutta kuinka suuri kynnyks hänellä oli tehdä asialle jotakin konkreettista.

”Koko ajan ku mä oon ollu töissä, ni jossaki tuolla takaraivossa on ollu semmonen olo, että ei tää oo niinku mun juttu ollenkaan. - - Mä olin hirveen arka sitten ottamaan sen puheeksi siellä töissä. Mä aattelin, et no mitä ne nyt ajattelee, jos mä tässä nyt ehdotan jotain

vuorotteluvapaata, että mitäs jos mä en sitten saakaan sitä ja, mitäs sitten.” Paula

Epätyydyttävässä työtilanteessa Paula arvioi kuitenkin toimineensa työyhteisössään eräänlaisena sosiaalityöntekijänä tai terapeutina, vaikka se ei ole ollut hänen työtehtävänsä eikä hänellä ole ollut tuolloin vielä koulutusta alalle.

”Kaikenlaisia henkilöstöasioita hoitanu välillä ja mun huoneessa oli aina semmonen leelian lepotuoli, jossa ihmiset kävi huojentumassa ku työelämä kolhi. Ni sitte ne tuli ja istu siihen.” Paula

Myös Annan puheessa nousee esille, että tyytymättömyys omaan työhön lisääntyi entisestään, kun siitä karsittiin viimeinenkin ihmiskontakti pois.

”Organisaatiokaavio muuttu, alaiset siirty meitä ylemmälle, jolloin meidän työnkuva vähän muuttu, et tavallaan hankaloitui. Et sekin on yks mikä harmitti. Et lähti sekin ihmiskontakti siinä tavallaan sitte pois. - - Jos siinä ois pysyny ees se oma tiimi niinku omana tiiminä, et siinä ois ollu enemmän sitä yhteishenkeä ja yhteistyötä ja sä olisit enemmän niistä ihmisistäkin vastuussa. - -Et sosiaalityössä ny hakee tietysti ihan erilaista ihmissuhdetyötä.” Anna

Komulaisen (1998, 186) mukaan kertomus aidosta minästä jäsentyy siten, että yksilö vapautuu itsensä ulkopuolelta tulevien vaatimusten kahleista. Komulaisen tulkinnan mukaan aidon minän toteuttamisen uhkia ovat juuri ulkopuolelta tulevat paineet kuten esimerkiksi perhe-elämän ja pienten lasten asettamat vaatimukset. Komulainen toteaa, että aidon minän uudelleen rakentamisessa on kyse ympäristön ja sisäisen maailman välisen suhteen muutoksesta. Tällöin oman aidon itsensä

rakentamisessa voi korostua jännite tukahdutetun minän ja ympäröivän maailman välillä.

Vapautuminen tulee hyvin esille Paulan kertomuksessa, jossa hän kuvailee ensimmäisiä luentojaan, joille oli osallistunut sosiaalityön opintojen aloittamisen jälkeen.

”Se oli niin hienoo, ku mä istuin noilla ensimmäisillä X:n luennoilla - - kun hän puhu [luennoitsija] siitä, mikä yliopiston merkitys on ihmiselle ja hän puhu emansipaatiosta, et se on semmosta niinku, et ihminen voi toteuttaa itteensä ja se tavallaan vapauttaa.. Ja mä sit aattelin, et just näin, et se on just niin, et se tuntu niin hienolta.” Paula

Itsensä löytäneen identiteettiin sisältyy ajatus identiteetin dynaamisesta monikerroksisuudesta. Aidon minän voi esimerkiksi painaa piiloon tai sen esiin tuomista voi viivästyttää tarpeen mukaan. Se voi väistyä taustalle hetkellisesti, kun toisten tarpeet on otettava ensisijaisena huomioon. Aito minä ei kuitenkaan häviä ja elämän tilanteista riippuen se pyritään tuomaan esille ja sitä pyritään toteuttamaan mahdollisuuksien mukaan. Tullakseen esiin tai noustakseen taustalta päällimmäiseksi, aito minä tarvitsee jonkinlaisen kipinän. (Mt., 188.) Tämän tutkimuksen elämätarinoissa nousee selkeästi esille, että uuden mieleisen alan löytyminen on ollut se lopullinen tekijä, joka on muuttanut haastateltavien tarinaa itsestä.

Aitoon minään ei kuulu pelkästään ne ominaisuudet ja piirteet, jotka yksilössä ovat olleet jo lapsuudessa ja nuoruudessa vaan aito minä ikään kuin jalostuu vuosien varrella, elämäkulun saatossa. Tällöin yksilön on helpompi nähdä nykyinen elämänsä parempana tai arvokkaampana aidon minän kehyksessä. Ajatus omasta alkuperäisestä minästä on konstruktio, joka liittyy tulevaisuutta koskeviin odotuksiin

ja toimintaan. Oman minän löytäminen nähdään siis myös tulevaisuuden voimavaraksi ja erityisesti ammatillisen identiteetin rakentamisen resurssiksi. (Mt., 189-190.)

Borgman (2001, 123) toteaa, että on hyvä, jos sosiaalityöntekijä on itsekin nähnyt ja kokenut ”monenlaista elämänmenoa”. Elämäkokemus auttaa ymmärtämään ihmistä, jolle palvelua, apua ja tukea tarjotaan. Borgmanin mukaan sosiaalityöntekijä on kiinnostunut toimimaan toista ihmistä varten, mutta samalla hän on kiinnostunut myös itsensä kasvattamisesta ja kehittämisestä. Sosiaalityön erityispiirteenä voidaankin pitää sitä, että siinä on mahdollista yhdistää oma hyvinvointi toisen ihmisen hyvinvointiin. Annan kertomuksessa tulee hyvin esille se, kuinka hän reflektoi nykyisen minän olevan elämäkokemuksen myötä valmiimpi ja kypsempi sosiaalityöntekijän ammattiin.

”Mä oon hirveen tyytyväinen, et mä en suoraa sieltä koulusta lähteny mitään sosiaalialaa opiskelemaan, koska mä olisin sillon raahannu sitä lapsuuttani liikaa siihen työhön mukaan - - nyt pystyy toivottavasti, on sen verran kypsempi ja vanhempi ja käsitelly omat asiansa jotenkuten, niin pystyy tekeen sitä työtä tavallaan erillään siitä - - oman pään sisäisestä maailmasta. - - Et jotenki aattelee sitäkin, että itellä on sen verran monenlaisia kokemuksia, että niitäki pystyy sitten, jos vain osaa, niin oikein hyödyntään et ehkä on jonkin verran ymmärrystä sitte monenlaisiinkin asioihin.” Anna

Mielenkiintoista Annan kohdalla on se, että hän on ainoa haastatelluista, joka tuo oma-aloitteisesti esille saavutetun statusaseman menetyksen alanvaihdoksen myötä. Haastattelussa hän kuitenkin reflektoi identiteettiänsä niin, että status ei ole enää hänelle tärkeä.

Anna: - - *et sosiaalityössä sitä [statusta] ikävä kyllä ei todellakaan ilmeisesti ole (nauria) - - mutta en mä siitäkään enää niin hirveesti välitä.*

Pia: *Olisiksä nuorempana välittäny?*

Anna: *Olisin varmaan. Joo. Koska mulle oli opetettu, että kulissit pystyssä viimiseen saakka.*

Menetetyn itsetunnon tilalle rakennettu uusi identiteetti

Irinan elämätarina poikkeaa identiteetin rakentamisen osalta neljästä muusta tarinasta. Hän on ainoa haastatelluista, joka ei yliopistosta valmistuttuaan työllistynyt omalle alalle eikä niin sanotusti löytänyt omaa paikkaansa. Irina kertoo valmistumisen jälkeisessä elämänkriisissään menettäneensä itsetuntonsa lähestulkoon kokonaan. Irina käy elämätarinassaan systemaattisesti läpi valmistumisen jälkeisiä epäonnistumisiaan. Hän kuvailee tarkasti sitä, kuinka oli valmistumisen jälkeen hakenut ylempää korkeakoulutusta vaativia työpaikkoja, mutta ei ollut onnistunut saamaan mitään. Irina kertoo harkinneensa myös opettajan ammattia, mutta suunnitelma oli kaatunut siihen, että hän ei ollut suorittanut sopivia sivuaineita opettajaopintoja ajatellen. Irina kertoo lopulta päättäneensä ryhtyä tutkijaksi. Hän ei ollut kuitenkaan pystynyt saamaan yhtä lyhyttä apurahaa lukuun ottamatta muita apurahoja. Irinan mukaan tämä oli käytännössä tarkoittanut sitä, että tutkijan ura, joka oli ollut hänen ainoa jäljellä oleva mahdollisuutensa, oli käytännöllisesti katsoen mahdoton toteuttaa. Irina kertoo olleensa stressaantunut ja kärsineensä itsesyytöksistä.

”Sit siinä valmistumisen aikoihin mulle tuli niin kun todella paha kriisi, tai se alkoi niin kun sillon siitä, että mitä mä niinku oikeesti teen - - Ja voin kyllä henkisesti tästä asiasta kyl tosi huonosti vaikka tajusinkin, et

ihan oma vika, et mitäs en miettinyt lukiossa et mitä teen työkseni. Mitäs en miettinyt viimestään kun alotin opinnot, et mitä teen työkseni, tai niinku mitään tätä oikeeta työelämään sijoittumista ja niitä realiteetteja, et mitkä siihen liittyy.” Irina

Irina muistelee käyneensä ammatinvalintapsykologilla ja työkykyarviossa, joiden avulla hän alkoi aktiivisesti käsitellä umpikujaansa ja sen syy-seuraus -suhteita. Irinan kertomuksesta nousee esille, kuinka hän alkoi hiljalleen rakentaa itsetuntoansa, ja sen myötä identiteettiänsä, uudelleen.

”Ku on niinku tullu semmonen minäkuva, et mä en ikinä pääse mihinkään kunnon työhön tai kunnon paikkaan, niinku mus on jotain sellasta, mikä näkyy päällepäin. Että tota ei kannata ottaa mihinkään. Vaikka jos mä järkeilen sitä, ni se johtuu just niistä opiskeluvaihtoehtoista ja siitä että se on oikeesti tosi vaikea ala. Siellä on tohtoritki työttömänä.” Irina

Irinan kertomuksessa tulee esille, että itsetunnon uudelleen rakentaminen ei ole ollut helppoa ja hän joutuu vieläkin välillä taistelemaan negatiivisuutta vastaan.

”Kuitenkin sit niinku oli sen verran uskoo omiin kykyihinki, ni ihan niinku sillä hanttihommalinjalla ei viitti jatkaa kuitenkaan maisterina - - Et on niinku oikeuski sitte pyrkii eteenpäin ja sellaselle mielekkäälle uralle - - Ne omat negatiiviset piirteet on edelleen olemassa (naurua), mutta nyt jotenki ehkä ne niinku tunnistaa paremmin ja ees yrittää vähä sitte olla niinku avarakatseisempi - - miettii aktiivisesti niitä keinoja, et mitenkä vois päästä siitä tilanteesta eteenpäin ja uskoa siihen, että niin kun pääsee. Että kyllä joskus vielä pääsee johonkin mielekkääseen työhön ja saa sit sitä omaaki palkkaa.” Irina

Irina toteaa haastattelussa sosiaalityön opinnoilla olleen häneen positiivista vaikutusta muun muassa siinä, että hän ei ole enää niin itseensä kääpertynyt kuin aikaisemmin.

”Ei mua hirveesti oikeesti kiinnostanu muut ihmiset sillee, varsinkin jos on itellä ollu jotain ongelmia. Ja mulla on semmonen luonne, et mulla on aina ollu ongelmia aika paljon (naurua). Että nyt tavallaan ni mä oon kiinnostuneempi muittenkin ongelmista, ja ylipäänsä muista. Ja sit just niinku mä jo aikasemmin puhuinkin, niin ihan niinku poliittisista kysymyksistä ja yhteiskunnallisista epäkohdista ja muistakin, vaik se kiinnostus ehkä onki lähteny siitä että itte joutu niin kun.. osittain omaa ajattelumattomuuttaan ni.. semmoseen hankalaan tilanteeseen, tai niinku semmoseen umpikujaan.” Irina

Irian mainitsema yhteiskunnallisten ja poliittisten asioiden kiinnostuksen lisääntyminen alanvaihdosprosessin aikana sekä erityisesti sosiaalityön opintojen aloittamisen jälkeen näkyy kaikkien muidenkin haastateltavien elämätarinoissa selkeästi.

Ammatillisen identiteetin muotoutuminen

Ammatillinen identiteetti voidaan siis nähdä yhtenä osana yksilön refleктоimaa identiteettiä. Kaikki haastateltavat toteavat, että heidän ammatillinen identiteettinsä on haastatteluhetkellä vasta rakentumassa kesken olevista opinnoista johtuen.

Suurin osa haastateltavista tuo kuitenkin puheessaan esille sen, että he ovat pohtineet tulevaa ammatillista identiteettiään sekä sen kehittymistä ja muuttumista opintojen aikana. Mielestäni on mielenkiintoista huomata, että useimmat

haastateltavat näkevät ammatillisen identiteetin rakentamisen siten, että he eivät suinkaan kokonaan hylkää vanhaa ammatillista identiteettiään vaan vanhasta identiteetistä tulee väijäämättä käyttöön ”parhaimpia osia” myös uuteen ammatilliseen identiteettiin.

”Kyllä mä silti muistan edelleen, että olen [entinen ammatti] ja niinku mikä se tausta on - - ja joskus mä mietin sitä, et tuonko mä sitä tässä ympäristössä liikaa esiin. Mut sit mä oon aatellu, että paskan marjat. Että se on mun tausta ja mä en pääse siitä koskaan irti eikä mun tartte päästä siitä irti. Enemminkin mä nään, että siitä voi niinku löytää vahvuuksia. Että on vähän toisenlaistaki näkökulmaa.” Maija

Haastateltavien ammatillista identiteettiä koskevassa kerronnassa nousee esille, että he arvioivat uuden ammatillisen identiteetin rakentumisen helpoksi tai jollakin tavalla automaattiseksi prosessiksi. Maijan kertomuksessa kiteytyy hyvin se, mikä tuli kolmen muunkin haastateltavan tarinoissa esille.

”- - sitte niinku tää sosiaalityöntekijäidentiteetti, johon mun pitäis jotenki luiskahtaa (naurua). Mutta musta tuntuu, et mä oon aika helposti jotenki siihen luiskahtamassa, että tää maailma vaan jotenki vie mukanaan, ko siitä on innostunu. Niin se käy jotenki aika kivuttomasti.” Maija

Ammatillisen identiteetin voidaan katsoa muodostuvan Anja Heikkisen (2001) mukaan kolmesta eri pääelementistä: itsensä löytämisestä ja omistamisesta työn kautta, kuulumisesta johonkin ja olemisesta toisia varten. Näistä kuuluminen johonkin tulee erittäin hyvin esille tämän tutkimuksen haastateltavien kertomuksissa. Johonkin kuuluminen tarkoittaa heidän kohdallaan opiskelijayhteisöön kuulumista, mikä tuottaa yhteisyyden tuntemista, tietyssä

paikassa ja asemassa olemista ja eettistä eheyttä osallisuutensa arvostamisena. Opiskeluvuosien aikana ammatillisen identiteetin kehittyminen on mahdollista saada hyvään alkuun. Kehittyminen tulee luonnollisesti jatkumaan läpi koko työuran. (Heikkinen 2001a, 12 ; Heikkinen 2001b, 171-172.)

Ainoastaan Jenni tuo puheessaan esille sen, että uuden ammatillisen identiteetin muovaaminen ei välttämättä ole helppoa tai yksinkertaista.

”Se tietysti mikä nyt alkaa jännittää, kun alkaa tajuaan, että mikä se ala on niin, niin sen minkä ymmärtää, että täs pitää oikeesti luoda ihan uus ammatti-identiteetti ja se, että kun aikasemmin on mennyt töihin, ni aina on tiennyt et mää selviän ja mää opin ja muuta. Nyt onki ihan täysin uus juttu, mikä pitäis osata ja tietää, ja kohdata niitä ihmisiä ja muuta.” Jenni

7 POHDINTA

Tarkastelen tässä tutkielmassa toista maisteritutkintoa suorittavien opiskelijoiden sosiaalityön opintoihin johtavia elämäntapokuvia. Tutkielman tavoitteena on ollut ymmärtää opiskelijoiden kertomien elämäntarinoiden avulla niitä merkityksiä, joita he uudelle uravalinnalleen antavat. Olen myös etsinyt elämäntarinoista vastausta kysymykseen, miten he rakentavat ja selittävät identiteettiään elämänmuutoksen aikana. Tutkielmani tutkimusote on narratiivinen. Olen haastatellut narratiivista elämäkertahaastattelua hyödyntäen viittä aikaisemman maisteritutkinnon suorittanutta naisopiskelijaa heidän sosiaalityön opintojensa alkuvaiheessa. Tutkielman lähtöajatuksena on ollut se, että olen halunnut kuuluville tutkittavien oman äänen ja tulkinnat. Itse olen toiminut kommunikaation aloitteentekijänä ja keskustelun virittäjänä (Honkonen 1995, 180). Anni Vilkon (1997, 37) tavoin olen halunnut korostaa yksilöä aktiivisena subjektina, joka elämäntarinaansa kertomalla luo merkityksellistynyttä todellisuutta kuulijalle. Toisin sanoen haastateltavat muistellen järjestävät ja faktuaalistavat mennyttä elämää haastattelijalle, mutta myös itselleen.

On tärkeää muistaa, että haastateltavan kertomus elämästään ei ole tapahtuneen suora heijastus vaan elämäntarinalla on aina omat tuotantoehtonsa, joiden puitteissa se rakentuu. Elämäntarina on elämäntapahtumista tehty konstruktio, jota ihminen muokkaa kulloiseenkin tilanteeseen sopivaksi. Elämäntarina ei ole toteutunut reaali maailmassa vaan se voidaan katsoa tapahtuneen vain sille, joka siitä kertoo. Ihminen kertoo siis tarinaansa kullekin kulttuurille sopivalla tavalla, jolloin elämän kuvaukset ovat tietyn yhteiskunnan kuvia. (Mt., 91-92.) Tarina nostaa esille ne seikat, jotka kertoja ajattelee olevan tapahtumien etenemisen kannalta olennaisia. Erityisen tärkeää tarinoiden rakentaminen on silloin, kun elämässä tapahtuu muutoksia. Tarinoita kertomalla tapahtuneelle etsitään selityksiä ja merkityksiä, luodaan visioita tulevaisuudesta sekä turvataan identiteetin jatkuvuus elämäntarinassa. (Koski-Jännes & Hänninen 2000, 198.)

Kaikki tutkielmani haastateltavat juonellistavat sosiaalityön opintoihin johtavaa kertomustaan samalla tavalla. He kaikki kuvailevat ensimmäisen uravalinnan jälkeistä kriisiä, joka joidenkin haastateltavien kohdalla on paremminkin nähtävissä elämänkriisinä kuin varsinaisena ammatillisena kriisinä. Onpa kyseessä ollut sitten ammatillinen kriisi tai laajempi elämänkriisi, he kaikki ovat lähteneet kriisissään selvittämään keinoja paremman elämäntilanteen saavuttamiseksi. Kaikki haastateltavat ovat päätyneet lopulta siihen tulokseen, että alan vaihdos ja uuden tutkinnon suorittaminen ovat välttämättömiä paremman elämän saavuttamiseksi. Haastateltavat kuvailevat etsintävaihettaan suhteellisen pitkäksi, minkä aikana he ovat kartoittaneet useita erilaisia ura- ja ammattimahdollisuuksia. Etsintävaiheeseen on useiden haastateltavien kohdalla liittynyt ahdistusta ja stressiä, yhden kohdalla jopa uupumista. Kaikki haastateltavat ovat kuitenkin aktiivisesti lähteneet selvittämään elämänkriisiään ja lopulta voittaneet sen.

Tulkitsen kaikkien haastateltavien elämätarinoiden kuuluvan länsimaisen tarinakerrontaperinteen mukaisesti romanssin tarinatyyppiin. Kyseiselle tarinatyypille on ominaista, että siinä päähenkilö nähdään ikään kuin sankarina tai selviytyjänä, joka taistellen kohtaa uhkaavat vaarat ja lopulta voittaa ne. (Murray 1989, 181-182; Hänninen 2002, 50-51.) Matti Kortteinen (1992, 43-44) puhuu tunnetussa väitöstutkimuksessaan selviytymisen eetoksesta, jossa korostuu suomalaisista elämäkertoista tiivistetty perusajatus siitä, että on ollut kovaa, mutta pakko on ollut selviytyä, ja lopulta on taistellen selviydyttykin. Tässä tutkielmassa myös haastateltavat itse käyttävät itsestään sellaisia ilmaisuja kuin ”puurtaja”, ”määrätietoinen” ja ”sinnikäs”, jotka sopivat hyvin Kortteisen kuvailemaan selviytymisen eetokseen. Haastateltavien kertomuksissa on nähtävissä siis Vilkon (1997, 92) mainitsema kulttuurisidonnaisuus. Kärjistetysti voisi todeta, että kerromme tarinamme niin kuin oletamme kuulijan sen haluavan kuulla.

Huomion arvoista haastattelemieni naisten kohdalla on se, että he eivät ole pelkästään jatkaneet taistelua ja selviytymistä vanhalla uralla vaan he kaikki ovat ottaneet rohkeasti ratkaisevan askelen kohti muutosta ja sen myötä ehkä kohti

parempaa elämää. Uusi koulutus voidaan toisin sanoen nähdä tutkittavien elämänhallinnan välineenä ja selviytymisen resurssina heidän pyrkiessään ratkaisemaan elämäänsä liittyviä kriisejä (Antikainen 1996, 293; Kilpeläinen 2000, 127).

LeCroy'n (2002, 2) mukaan useimmilla sosiaalityöntekijöillä on selkeä kutsumus ammattiinsa ja he selittävät uravalintaansa haluna lisätä myötätuntoa ja oikeudenmukaisuutta maailmassa. Lisäksi uravalintaan vaikuttaa halu edistää muutosta ja tarjota asiakkaille visio paremmasta elämästä. Myös Petrelius (2004, 53) puhuu sosiaalityöntekijöiden välittämisen-, hoiva- ja auttamisorientaatiosta. Ennen haastatteluiden tekoa myös omassa mielessäni oli ennakkoojatus, että haastateltavat tulevat luultavasti selittämään sosiaalialalle hakeutumistaan halullaan auttaa muita. Yllätyksekseni haastateltavien jäsentäessä sosiaalityön opintoihin johtavia elämäntapamuutoksia en kuullut kertaakaan ennakkoon odottamaani lausetta ”olen aina halunnut auttaa ihmisiä”. Haastateltavista ei kukaan myöskään selittänyt alanvaihdoshalujaan kutsumuksena sosiaalityöhön tai idealistisena haluna tehdä hyvää tai jopa pelastaa maailma (vrt. LeCroy 2002).

Haastateltavat tuovat kertomuksissaan esille kuitenkin sen, että he haluavat tehdä tulevaisuudessa työtä, jonka voivat kokea merkityksellisenä ja joka ei ole ristiriidassa heidän oman arvomaailman kanssa. Lisäksi useampi mainitsee, että he haluavat jollakin tavalla vaikuttaa edes yhden ihmisen elämään. Kukaan ei kuitenkaan jäsennä uutta uravalintaansa niin idealistisesti kuin LeCroy (2002) kuvailee kirjassaan. Useat tämän tutkielman haastateltavat jäsensivät alanvaihdostaan varsin käytännöllisistä näkökulmista. He esimerkiksi mainitsivat halunneensa koulutuksen, josta valmistuu ammattiin ja josta on hyvät mahdollisuudet saada monipuolista ja mielenkiintoista työtä. Kertomuksissa nousee esille myös se, että haastateltavat haaveilevat niin sanotusta ihmissuhdetyöstä eli työstä, joka on kiinteästi sidoksissa ihmisten kanssa toimimiseen. Olen pohtinut paljon sitä, onko LeCroy'n kuvaama idealismi vaihtunut tämän tutkielman haastateltavien kohdalla realismiksi iän tuoman elämäntapamuutoksen myötä.

Eräs mielenkiintoinen huomio haastateltavien elämätarinoissa on se, että kukaan heistä ei ottanut millään tavalla puheeksi sosiaalityön keinoa palkkaustasoa, vaikka se on yleisesti alan opiskelijoiden tiedossa. Kiintoisaa tämä on mielestäni juuri siksi, että haastateltavat ovat muuten olleet uravalinnassaan ja siihen liittyvissä kertomuksissaan realistisia. Tosiasia lienee kuitenkin se, että suurimmalla osalla haastateltavista tulot tulevat todennäköisesti pienenemään, jopa radikaalisti, alanvaihdoksen myötä. Olen miettinyt paljon, mistä haastateltavien hiljaisuus tulevan palkan suhteen voisi johtua. Yksi mahdollinen tulkinta voi olla se, että haastateltavat ovat oman edellisen työuransa aikana oppineet sen, että hyvätkään tulot eivät auta jaksamaan työssä, jos työn anti lopulta rajoittuu pelkästään säännölliseen kuukausiansioon. Toisaalta suomalaisen kulttuuriseen kertomusperinteeseen ei kuulu palkasta ja tuloista ääneen puhuminen, vaikka matalasta palkasta valittaminen ei mikään varsinainen tabu olekaan. Yhtä lukuun ottamatta haastateltavat eivät myöskään tuo esille pelkoansa aikaisempaan uraan liittyneestä statuksen menetyksestä. En ole silti voinut olla pohtimatta, onko statuksen menettämisen pelko vaikuttanut haastateltavien pitkittyneeseen uranvaihdokseen tiedostamattomasti.

Toinen tutkielman tutkimuskysymys liittyy haastateltavien identiteetin rakentamiseen elämänmuutosprosessin aikana. Neljä tutkielman haastateltavaa rakentaa identiteettiänsä itsensä löytäneen kertomuksilla. Keskeisintä näissä kertomuksissa on se, että haastateltavat jäsentävät identiteetin muutoksen olleen suhteellisen pientä prosessin aikana, jolloin kertomus itsestä ei ole muuttunut merkittävästi. Pikemminkin haastateltavat refleктоivat haastattelutilanteessa identiteettiänsä niin, että he ovat löytäneet itsestään piirteitä, joiden olemassaolosta he ovat olleet enemmän tai vähemmän tietoisia, mutta jotka on tietoisesti tai tiedostamattomasti kadotettu tai työnnetty syrjään. Itsensä löytäneen kertomukset voidaan nähdä myös eräänlaisina kasvutarinoina, jossa ratkaisun avaimia ovat olleet itsensä hyväksyminen, oman tahdon voimistaminen ja itsensä rakastaminen. Tärkeää on ollut myös omien tunteiden ja toiveiden kuunteleminen. (Koski-Jännes & Hänninen 2000, 212.)

Ainoastaan yksi haastateltavista reflektoi identiteettiänsä elämätarinassaan eritavalla. Hän rakentaa identiteettiänsä epäonnistumisten ja onnistumisten kautta, jolloin identiteetin määrittelyssä keskeisintä on menetetyn itsetunnon uudelleen rakentaminen. Itsetunnon uudelleen rakentaminen on mahdollistunut haastateltavan kertomuksen mukaan onnistumisten kautta, joita hän on saavuttanut alanvaihdoksen ja uuden koulutuksen myötä. Kaikkien haastateltavien identiteetin rakentamisessa näkyy selvästi se, että he perustelevat identiteettiänsä oman elämäkulkunsa tapahtumilla. Se, mitä he ovat, määrittyy pääasiassa sen mukaan, mitä heille on tapahtunut ja minkälaisia tulevaisuuden näkymiä heillä on. (Honkonen 1995, 174.)

Ammatillisen identiteetin pohdinta jäi lopulta aika vähäiseksi tässä tutkielmassa. Haastateltavat toki sivuavat kertomuksissaan ammatillista identiteettiä ja sen kehittymistä, mutta syvällisiä pohdintoja aiheesta ei vielä tässä vaiheessa opintoja tehdä. Kuvaavaa on se, että suurin osa haastateltavista tuo esille ammatillisen identiteetin rakentumisen olevan jollakin tavalla helppoa tai automaattisesti tapahtuva prosessi. Kaikki haastateltavat jäsentävät kertomuksissaan sosiaalityön arvojen ja etiikan olevan itselleen tärkeitä ja helposti omaksuttavia. Olenkin pohtinut ovatko omaksutut sosiaalityön arvot vaikuttava tekijä siihen, että haastateltavat kokevat ammatillisen identiteetin rakentamisen helpoksi. Ammatillinen identiteetti rakentuu ikään kuin luonnostaan tärkeäksi koetun alan löydyttyä.

Tässä tutkielmassa on nähtävissä, kuinka elämäkulkua voidaan selittää henkilökohtaisena elämänprojektina, monien valintojen refleksiivisenä ”tee se itse - elämäkertana”. Omaa elämää koskeva puhe ilmentää valinnanvapautta ja elämän joustavaa suunnittelua, mutta toisaalta myös kasvanutta vaatimusta merkityksellistää omaa elämää ja ylläpitää omaa henkilökohtaista elämätarinaa. Postmodernissa ajassa identiteetin rakentaminen on tullut entistä merkityksellisemmäksi. Elämätarina voidaan nähdä tutkielman haastateltavien kohdalla myös oppimisen kenttänä, jossa elämänprojekteja ja identiteettiä on joustavasti muokattu uudelleen elämänmuutosten mukaan. Yksilöllistymisen, valintojen ja riskien mukana on avautunut mahdollisuus uudelleen kouluttautumiseen ja niin sanottuun ”toiseen

mahdollisuuteen”. Elämänkulun lineaarinen malli on murtunut limittyväksi malliksi, jossa työelämään osallistuminen ja opiskelu vuorottelevat elämänkulussa. Koulutuksen pidentymisen ja laajentumisen ohella putkimaiset ja vakaat koulutusurat ovat muuttuneet episodimaisiksi ja kokeileviksi koulutuspoluiksi. (Antikainen & Komonen 2004, 98-99.)

Jatkossa mielenkiintoinen tutkimusaihe voisi olla sosiaalityöntekijöiden ammatillisen identiteetin rakentuminen nimenomaan sellaisten työntekijöiden kohdalla, jotka ovat niin sanottuja alanvaihtajia ja toimineet aikaisemmin jollakin toisella alalla. Olisi kiinnostavaa tietää, poikkeako heidän ammatillisen identiteettinsä jäsentäminen jollakin tapaa sellaisista sosiaalityöntekijöistä, jotka ovat valinneet sosiaalialan suoraa ilman sivupolkuja. Itsekin uranvaihtajana olen pohtinut paljon myös sitä, kuinka kauan tuleva ala tyydyttää itseäni (ja myös tämän tutkimuksen haastateltavia). Olemmeko me jälkimodernissa yhteiskunnassa tottuneet jatkuvaan muutokseen ja vaihteluun jopa siinä määrin, että emme kestä pidemmän päälle rutiineja vaan kaipaamme koko ajan jotakin uutta?

Kirsi Nousiaisen (2004, 18) sanoja mukailen voin lopuksi todeta, että tutkielman aihetta valitessani en olisi uskonut, kuinka vaikean polun valitsin lähtiessäni tarkastelemaan identiteetin rakentumista narratiivisella lähestymistavalla. Näin jälkepäin voin todeta, että jos nyt saisin valita aiheen uudelleen, valitsisin varmasti toisin. Vaikka tutkielman tekeminen on ollut välillä hermoja raastavaa, on se kuitenkin parhaimmillaan ollut mukaansa tempaavaa ja hetkittäin jopa nautinnollista. Itse asettamastani tiukasta aikataulusta johtuen kirjoitusprosessi on ollut erittäin intensiivinen. Haastattelemieni opiskelijoiden elämätarinat ovat kulkeneet mukani kaikkialla, niin päivittäisissä arkiaskareissani kuin unissani. Jäsentäessäni ja tulkitessani haastateltavien elämätarinoita, olen samanaikaisesti peilannut niitä omaan, samankaltaiseen elämätarinaani, ja reflektoinut identiteettiäni oman elämätarinani näkökulmasta. Tutkimusmatka on siis ollut monella tasolla mielenkiintoinen ja haastava, ja koen hyötyneeni siitä niin ammatillisesti kuin henkilökohtaisestikin.

LÄHTEET

Almiala, M. (2008) Mieli paloi muualle - opettajan työuran muutos ja ammatillisen identiteetin rakentuminen. Joensuu: Joensuun yliopisto, Kasvatustieteellisiä julkaisuja 128.

Antikainen, A. (1996) Merkittävät oppimiskokemukset ja valtautuminen. Teoksessa A. Antikainen & H. Huotelin (toim.) Oppiminen ja elämänhistoria. Aikuiskasvatuksen 37. vuosikirja. Helsinki: Kansanvalistusseura, 251-296.

Antikainen, A., Houtsonen, J., Huotelin, H. & Kauppila, J. (1995) In Search of the Meaning of Education: The Case of Finland. *Scandinavian Journal of Educational Research* 39 (4), 205-309.

Antikainen, A. & Komonen, K. (2004) Elämäkerta ja elämänkulku kasvatuksen ja aikuiskasvatuksen sosiologiassa. Teoksessa P. Sallila (toim.) Elämänlaajuinen oppiminen ja aikuiskasvatus. Aikuiskasvatuksen 44. vuosikirja. Helsinki: Kansanvalistusseura, 84-124.

Barnett, M. (2007) What Brings You Here? An Exploration of the Unconscious Motivations of Those who Choose to Train and Work as Psychotherapists and Counselors. *Psychodynamic Practice* 13 (3), 257-274.

Bauman, Z. (1995) *Life in Fragments. Essays in Postmodern Morality.* Oxford & Cambridge, MA: Blackwell.

Bauman, Z. (1996) Postmodernin lumo. Toim. P. Aphonon & T. Cantell. Suom. J. Vainonen. Tampere: Vastapaino.

Beijaard, D., Meijer, P. C. & Verloop, N. (2004) Reconsidering Research on Teachers' Professional Identity. *Teaching and Teacher Education*, 20 (2), 107-128.

Billet, S. & Pavlova, M. (2005) Learning through Working Life: Self and Individuals' Agentic Actions. *International Journal of Lifelong Education* 24 (3), 195-211.

Borgman, M. (2001) ”Mää oon aina unelmoinut semmosesta hyvästä elämästä, jota haaveammattin kautta itselleen ja muille rakentaa”. Teoksessa A. Heikkinen (toim.) Niin vähän on aikaa – ammatillisen kasvun katoava aika, paikka ja tila? ”Suomalaisen ammattikasvatuksen etäisyyttä etsimässä” -projektin 3. väliraportti. Tampere: Tampereen yliopiston Ammattikasvatuksen tutkimus- ja koulutuskeskus, 110-124.

Bradley, H. (1996) *Fractured Identities. Changing Patterns of Inequality.* Cambridge: Polity Press.

Buchbinder, E. (2007) Being a Social Worker as an Existential Commitment: From Vulnerability to Meaningful Purpose. *The Humanistic Psychologist* 35 (2), 161-174.

- Burr, V. (2004) Sosiaalipsykologisia ihmiskäsityksiä. Suom. Jyrki Vainonen. Tampere: Vastapaino.
- Clarkeburn, H. & Mustajoki, A. (2007) Tutkijan arkipäivän etiikka. Tampere: Vastapaino.
- Erikson, E. H. (1980) Identity and the Life Cycle. New York: W. W. Norton & Company.
- Erkkilä, R. (2005) Narratiivinen kokemuksen tutkimus: koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa J. Perttula & T. Latomaa (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys - tulkinta - ymmärtäminen. Helsinki: Dialogia, 195-226.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, J. & Vastamäki, J. (2001) Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS -kustannus, 24-42.
- Eteläpelto, A. & Vähäsantanen, K. (2006) Ammatillinen identiteetti persoonallisena ja sosiaalisena konstruktiona. Teoksessa A. Eteläpelto & J. Onnismaa (toim.) Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu. Aikuiskasvatuksen 46. vuosikirja. Vantaa: Kansanvalistusseura, 26-49.
- Fadjukoff, P. (2009) Identiteetti persoonallisuuden kokoavana rakenteena. Teoksessa R.-L. Metsäpelto & T. Feldt (toim.) Meitä on moneksi. Persoonallisuuden psykologiset perusteet. Jyväskylä: PS -kustannus, 179-193.
- Featherstone, M. & Hepworth, M. (1989) Ageing and Old Age: Reflections on the Postmodern Life Course. Teoksessa B. Bytheway, T. Keil, P. Allatt & A. Bryman (toim.) Becoming and Being Old. Sociological Approaches to Later Life. London: Sage Publications, 143-157.
- Featherstone, M. & Hepworth, M. (1991) The Midlifestyle of George and Lynne: Notes on a Popular Strip. Teoksessa M. Featherstone, M. Hepworth & B. S. Turner (toim.) The Body: Social Process and Cultural Theory. London: Sage Publications,
- Gergen, K. J. (1994) Realities and Relationships. Soundings in Social Construction. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Guba, E. & Lincoln, Y. (1994) Competing Paradigms in Qualitative Research. Teoksessa N. Denzin & Y. Lincoln (toim.) Handbook of Qualitative Research. Thousand Oaks: Sage Publications, 105-117.
- Gubrium, J., Holstein, J. & Buckholdt, R. (1994) Constructing the Life Course. New York: General Hall, Inc.

Hall, S. (2002) Identiteetti. Suomentanut ja toimittanut M. Lehtonen ja J. Herkman. 4. painos. Tampere: Vastapaino.

Hatch, J. A. & Wisniewski, R. (1995) Life History and Narrative: Questions, Issues, and Exemplary Works. Teoksessa J. A. Hatch & R. Wisniewski (toim.) Life History and Narrative. London: Falmer Press, 113-135.

Heikkinen, A. (2001a) Miksi aika, paikka ja tila? Teoksessa A. Heikkinen (toim.) Niin vähän on aikaa – ammatillisen kasvun katoava aika, paikka ja tila? ”Suomalaisen ammattikasvatuksen etäisyyttä etsimässä” -projektin 3. väliraportti. Tampere: Tampereen yliopiston Ammattikasvatuksen tutkimus- ja koulutuskeskus, 7-24.

Heikkinen, A. (2001b) Niin vähän on aikaa – katoaako ammatillisen kasvun aika, paikka ja tila? Teoksessa A. Heikkinen (toim.) Niin vähän on aikaa – ammatillisen kasvun katoava aika, paikka ja tila? ”Suomalaisen ammattikasvatuksen etäisyyttä etsimässä” -projektin 3. väliraportti. Tampere: Tampereen yliopiston Ammattikasvatuksen tutkimus- ja koulutuskeskus, 169-186.

Heikkinen, H. (2000) Tarinan mahti - narratiivisuuden teemoja ja muunnelmia. Tiedepolitiikka 25 (4), 47-58.

Heikkinen, H. (2001) Toimintatutkimus, tarinat ja opettajaksi tuleminen taito. Narratiivisen identiteettityön kehittäminen opettajankoulutuksessa toimintatutkimuksen avulla. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Heikkinen, H. (2002) Narratiivisuus - ei yksi vaan monta tarinaa. Teoksessa H. Heikkinen & L. Syrjälä (toim.) Minussa elää monta tarinaa. Kirjoituksia opettajuudesta. Helsinki: Kansanvalistusseura, 184-197.

Heikkinen, H. (2007) Narratiivinen tutkimus - todellisuus kertomuksena. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS -kustannus, 142-158.

Heikkinen, H. & Huttunen, R. (2002) Tulla siksi mitä olen? Teoksessa H. Heikkinen & L. Syrjälä (toim.) Minussa elää monta tarinaa. Kirjoituksia opettajuudesta. Helsinki: Kansanvalistusseura, 163 – 183.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (1988) Teemahaastattelu. 4. painos. Helsinki: Yliopistopaino.

Hockey, J. & James, A. (2003) Social Identities across the Life Course. London: Palgrave Macmillan.

Honkonen, R. (1995) Elämäkerrallinen lähestymistapa opiskelijatutkimuksen menetelmänä. Teoksessa J. Nieminen (toim.) Menetelmävalintojen viidakossa. Pohdintoja kasvatuksen tutkimisen lähtökohdista. Tampere: Tampereen yliopisto, kasvatustieteiden laitos, julkaisusarja B 13, 167-192.

Hunt, S. (2005) *The Life Course. A Sociological Introduction*. London: Palgrave Macmillan.

Huotelin, H. (1996) Menetelmällisiä lähtökohtia elämäkertatutkimukseen. Teoksessa A. Antikainen & H. Huotelin (toim.) *Oppiminen ja elämänhistoria*. Aikuiskasvatusseuran 37. vuosikirja. Helsinki: Kansanvalistusseura, 13-42.

Hurme, H. (1985) Elämänkulun käsitteellisiä jäsentämistapoja. *Sociologia* 22 (2), 125-129.

Hänninen, V. (2002) *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. 5. painos. Tampere: Tampereen yliopistopaino, *Acta Universitatis Tamperensis* 696.

Hyvärinen, M. & Löyttyniemi, V. (2005) Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa J. Ruusuvaori & L. Tiittula (toim.) *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 189-222.

Ihanus, J. (2001) *Minäkertomukset*. Teoksessa J. Ihanus (toim.) *Kulttuuri ja psykologia*. Helsinki: Yliopistopaino, 241-259.

Jokisaari, M. (2002) Työelämään siirtyminen. Vuorovaikutusta tavoitteellisen toiminnan, sosiaalisen pääoman ja työelämän välillä. Teoksessa K. Salmela-Aro & J.-E. Nurmi (toim.) *Mikä meitä liikuttaa. Modernin motivaatiopsykologian perusteet*. Keuruu: PS -kustannus, 67-83.

Kauppila, J. (2002) sukupolvet, koulutus ja oppiminen. Tulkintoja koulutuksen merkityksestä elämänkulun rakentajana. Joensuu: Joensuun yliopistopaino, Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja 78.

Kilpeläinen, A. (2000) Naiset paikkaansa etsimässä. Aikuiskoulutus naisen elämänkulun rakentajana. Jyväskylä: Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 163.

Komulainen, K. (1998) Kotihiiriä ja ihmisiä. Retorinen minä naisten koulutusta koskevissa elämäkertomuksissa. Joensuu: Joensuun yliopistopaino, Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja 35.

Kortteinen, M. (1992) *Kunnian kenttä*. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona. Helsinki: Hanki ja jää.

Koski-Jännes, A. & Hänninen, V. (2000) Vapautumisen tarinat. Teoksessa A. Koski-Jännes, A. Jussila & V. Hänninen (toim.) Miten riippuvuus voitetaan. Helsinki: Otava, 197-226.

Kuronen, I. (2010) Peruskoulusta elämäkouluun. Ammatillisesta koulutuksesta syrjäytymisvaarassa olevien nuorten aikuisten tarinoita peruskoulusuhteesta ja elämäkulusta peruskoulun jälkeen. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos. Tutkimuksia 26.

LeCroy, C. W. (2002) The Call to Social Work. Life Stories. Thousand Oaks: Sage Publications.

Levinson, D. (1979) The Seasons of a Man's Life. New York: Ballantine.

Lieblich, A., Tuval-Mashiach, R. & Zilber, T. (1998) Narrative Research. Reading, Analysis, and Interpretation. Thousand Oaks: Sage Publications, Applied Social Research Methods Series 47.

Lipponen, L. (2001) Kertomus kulttuurisesti suuntautuneen psykologian ydinmetaforana. Teoksessa J. Ihanus (toim.) Kulttuuri ja psykologia. Helsinki: Yliopistopaino, 49-74.

Marin, M. (2001) Tarkastelukulmia ikään ja ikääntymiseen. Teoksessa A. Sankari & J. Jyrkämä (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologia. Tampere: Vastapaino, 17-48.

Markkanen, A. (2003) Luonnollisesti – Etnografinen tutkimus romaninaisten elämäkulusta. Joensuu: Joensuun yliopisto, Humanistisia julkaisuja 33.

Moore, E. (2003) Pitkä opintie. Aikuisiällä suoritettu yliopistotutkinto ja koulutuksellisen elämäkulun muutos. Joensuu: Joensuun yliopisto, Yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja 61.

Murray, K. (1989) The Construction of Identity in the Narratives of Romance and Comedy. Teoksessa J. Shotter & K. J. Gergen (toim.) Texts of Identity. London: Sage Publications, 176-205.

Mäkinen, A. (2008) Oikeesti aikuiset. Puheenvuoroja yksineläjänaisen normaaliudesta, hyväksyttävyydestä ja aikuisuudesta. Tampere: Tampere University Press, Acta Universitatis Tamperensis 1349.

Neugarten, B. L. & Neugarten, D. A. (1986) Changing Meanings of Age in the Aging Society. Teoksessa A. Pifer & L. Bronte (toim.) Our Aging Society. Paradox and Promise. New York: W. W. Norton & Company.

- Nikander, P. (1999) Elämänkaaresta elämänkulkuun: Iän muuttuva merkitysmaailma. Teoksessa I. Kangas & P. Nikander (toim.) Naiset ja ikääntyminen. Tampere: Yliopistokustannus, 27-45.
- Nousiainen, K. (2004) Lapsistaan erillään asuvat äidit. Äitiysidentiteetin rakentamisen tiloja. Jyväskylä: Minerva Kustannus.
- Nurmi, J.-E. & Salmela-Aro, K. (2001) Ihmisen psykologinen kehitys ja elämänkulku. Teoksessa E. Heikkinen & J. Tuomi (toim.) Suomalainen elämänkulku. Vantaa: Tammi, 86-98.
- Nurmi, J.-E. & Salmela-Aro, K. (2002) Motivaatio elämänkaaren siirtymissä. Teoksessa K. Salmela-Aro & J.-E. Nurmi (toim.) Mikä meitä liikuttaa. Modernin motivaatiopsykologian perusteet. Keuruu: PS -kustannus, 54-66.
- Patton, M. Q. (1990) Qualitative Evaluation and Research Methods. 2. ed. Newbury Park: Sage Publications.
- Petrelus, P. (2004) Naistapaiset hoivaettiset lähestymistavat sosiaalityössä. Teoksessa M. Kuronen, R. Granfelt, L. Nyqvist & P. Petrelus (toim.) Sukupuoli ja sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen 3. vuosikirja. Jyväskylä: PS -kustannus, 47-76.
- Polkinghorne, D. (1995) Narrative Configuration in Qualitative Analysis. Teoksessa J. A. Hatch & R. Wisniewski (toim.) Life History and Narrative. London: Falmer, 5-23.
- Puhakka, H. (1998) Naisten elämänkulku nuoruudesta aikuisuuteen – koulutuksen merkitys elämän kulussa. Joensuu: Joensuun yliopistopaino, Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja 42.
- Rantamaa, P. (2001) Ikä ja sen merkitykset. Teoksessa A. Sankari & J. Jyrkämä (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologia. Tampere: Vastapaino, 49-95.
- Riessman, C. K. (1993) Narrative Analysis. Newbury Park: Sage Publications. Qualitative Research Methods 30.
- Riessman, C. K. (1994) Qualitative Studies in Social Work Research. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Rompf, E. & Royse, D. (1994) Choice of Social Work as a Career: Possible Influences. Journal of Social Work Education 30 (2), 163-171.
- Roos, J. P. (1988) Elämäntavasta elämäkertaan: elämäntapaa etsimässä. Jyväskylä: Gummerus, Tutkijaliiton julkaisusarja 53.
- Roos, J. P. & Hoikkala, T. (1998) Esipuhe. Teoksessa J. P. Roos ja T. Hoikkala (toim.) Elämänpolitiikka. Tampere: Gaudeamus, 7-19.

Rosenthal, G. (2004) Biographical Research. Teoksessa C. Seale, G. Gobo, J.F. Gubrium & D. Silverman (toim.) *Qualitative Research Practice*. London: Sage Publications, 48-64.

Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (2010) Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 9-38.

Räty, O. (1987) *Työ ja koulutus*. Juva: WSOY.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2006) *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus>. Viitattu 21.02.2011.

Saastamoinen, M. (1999) Narratiivinen sosiaalipsykologia - teoriaa ja menetelmiä. Teoksessa J. Eskola (toim.) *Hegelistä Harréen, narratiivista Nudistiin*. Kuopio: Kuopion yliopiston painatuskeskus, 165-192. Kuopion yliopiston selvityksiä E. Yhteiskuntatieteet 10.

Sintonen, T. (1999) Etninen identiteetti ja narratiivisuus. Kanadan suomalaiset miehet elämänsä kertojina. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Stenström, M.-L. (1993) Ammatillisen identiteetin kehittyminen. Teoksessa A. Eteläpelto & R. Miettinen (toim.) *Ammattitaito ja ammatillinen kasvu*. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen 25 -vuotisjuhla-julkaisu. Opetus ja Kasvatus -sarja. Helsinki: Kasvatustieteiden tutkimuslaitos, 31-45.

Suomi, A. (2002) *Ammattia etsimässä*. Aikuisopiskelijat kertovat sosiaaliohjaajakoulutuksesta ja narratiivisen pätevyyden kehittymisestä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 194.

Syrjälä, L. & Numminen, M. (1988) *Tapaustutkimus kasvatustieteessä*. Oulu: Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia 51.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 5., uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Vilkka, H. (2005) *Tutki ja kehitä*. Helsinki: Tammi.

Vilkko, A. (1997) *Omaelämäkerta kohtaamispaikkana*. Naisen elämän kerronta ja luenta. Tampere: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 663.

Vilkko, A. (2001) *Elämänkulku ja elämänkulkukerronta*. Teoksessa E. Heikkinen & J. Tuomi (toim.) *Suomalainen elämänkulku*. Vantaa: Tammi, 74-85.

Virtanen, P. (1994) Homo Civils? Tutkimus sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalityön habituksesta. Turku: Turun yliopiston julkaisuja, sarja C, osa 108.

LIITE

Teemallinen haastattelurunko / apukysymyksiä (käytössä vain tarvittaessa):

Taustatiedot

- ikä, kotipaikkakunta, perhe
- koulutustausta

Kuvaile lapsuuttasi ja nuoruuttasi

- perhe ja ystävät
- koulunkäynti ja harrastukset
- miten kuvailisit itseäsi?

Miten ensimmäisen koulutuksen ja ammatin valinta tapahtui? Kuvaile prosessia.

Kuvaile opiskeluaikaasi. Mitä muuta elämässä tapahtui opiskeluaikana?

Valmistumisen jälkeinen elämä, mitä sitten tapahtui?

Kuvaile päätymistä sosiaalityön opintojen pariin.

Missä näet itsesi viiden vuoden kuluttua?